

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc.Marek Skřípský

Jugoslávské vojsko ve vlasti a operace Halyard

Yugoslavian army in fatherland and operation Halyard

Ostrava, 2009

prof. PhDr. Vladimír Nálevka, CSc.

Poděkování

Autor práce děkuje následujícím osobám :

prof. PhDr. Vladimíru Nálevkovi, CSc. za vedení diplomové práce a připomínky

MUDr. Bohdanu Pomahačovi za pomoc při shromažďování pramenné základny

Bc. Tomáši Bandžuchovi za pomoc při shromažďování pramenné základny

BA. Aleksandře Rebičové za pomoc při shromažďování pramenné základny a za rady

Zvláštní poděkování patří doc. PhDr. Janu Pelikánovi, CSc. za konzultace, cenné rady a připomínky, jakož i kritické zhodnocení mé diplomové práce

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Ostravě, dne 7.6. 2009

Marek Skřípský

OBSAH

1. Úvod, předmět a cíl diplomové práce ...	5
2. Zhodnocení dostupných pramenů a literatury ...	6
3. Formování četnického odboje po obsazení Jugoslávie ...	8
3.1. Dragoljub Mihailovič – z posádkového vězení na Ravnou Goru ...	15
4. Podzim 1941 – přelom 1942/43. Jugoslávské vojsko ve vlasti na vrcholu slávy ...	18
4.1. Četnici a partyzáni – od koexistence k roztržce ...	21
4.2. „Srbský sokol v plném rozletu“ ...	28
5. Zima 1942 – podzim 1943. Zlomové období ...	32
5.1. Od operace Weiss po britské opuštění Mihailoviče ...	35
5.2. Stalinovi angláni ? ...	43
5.3. Důsledky „britského obratu“ pro Mihailovičovo hnutí ...	46
6. Americké mise na Ravne Goře a počátky operace Halyard ...	49
7. Jaro 1944 – druhý srpen 1944. Záchránná fáze operace Halyard ...	57
7.1. Četnici připravují půdu ...	57
7.2. V péči četníků – záchránění letci na srbském území ...	62
7.3. Návrat „velikého George“ ...	69
8. Srpen 1944. Hlavní evakuační fáze operace Halyard ...	73
9. Září 1944 – únor 1945. Konec operace Halyard a odchod amerických misí ...	77
9.1. Mezičas ...	77
9.2. Evakuace pokračuje ...	79
10. Golgota generála Mihailoviče ...	85
11. Odezva operace Halyard v americkém prostředí ...	90
11.1. Setkání po letech ...	95
12. Závěrečné shrnutí ...	99
Seznam literatury a pramenů ...	107

Obrazová příloha ... 110

**Abecední seznam relevantních velitelů Jugoslávského vojska ve vlasti 1941 – 1945
(textová příloha) ... 116**

1. Úvod, předmět a cíl diplomové práce

Ve své diplomové práci se hodlám zabývat tématem, které není v českém prostředí dostatečně zpracováno. Jedná se o činnost takzvaného Jugoslávského vojska ve vlasti (ravnogorských četníků pod vedením gen. Mihailoviče), které představovalo konzervativně nacionalistické křídlo jugoslávského odboje za druhé světové války. Zvláštní důraz v diplomové práci kladu na operaci Halyard, kdy příslušníci Jugoslávského vojska ve vlasti dokázali navzdory ztíženým podmínkám zachránit 513 sestřelených amerických letců a ve spolupráci s americkými zpravodajci se postarat o jejich transport zpět ke své jednotce. Přestože tato operace představuje největší záchranou akci v moderních dějinách amerických ozbrojených sil, v českém prostředí o ní chybí jakékoliv, byť sebestručnější pojednání. A to at již na odborné či populárně naučné úrovni.

Má diplomová práce si tedy klade za cíl jednak obecně představit činnost, fungování a faktickou roli Jugoslávského vojska ve vlasti v rámci válečné situace na Balkáně a jednak podat vlastní podrobný popis operace Halyard, včetně odezvy, kterou záchrana více než pěti set pilotů zanechala v americkém prostředí.

Zatímco vylíčení průběhu operace Halyard v zásadě neskrývá pro autora žádná vážnější úskalí, v případě prvního cíle je situace diametrálně odlišná. To je dáno hned několika faktory. První z nich představují složité poměry ve válečné Jugoslávii a záležitosti související. Struktura a faktická činnost Jugoslávského vojska ve vlasti se několikrát proměňuje, ne všichni lokální velitelé jsou pod přímou kontrolou Mihailovičova ravnogorského štábu a kvůli rozličným účelovým stykům národních četníků s Itálií a domácí kolaborantskou vládou, je obtížné poznat, kdy se jednalo o obecnou linii účelových kontaktů a kdy o kolaboraci některých lokálních četnických velitelů (To platí zejména o bosenských oblastech, kde měl Dragoljub Mihailovič nad místními veliteli výrazně omezený vliv a kontrolu). Druhý problém představují rozličné interpretace válečných událostí, o nichž budu podrobněji hovořit při zhodnocení dostupných pramenů a ke kterým se budu nepravidelně vracet i v průběhu samotné práce.

Vzhledem k výše naznačeným nesnázím, proto bude první část práce představující četnický odboj, pouze přehledová. Jejím cílem je učinit do problematiky jakýsi obecný vhled. Nastínit vlastní organizaci Jugoslávského vojska ve vlasti, zmínit jeho taktiku a popsat jeho vztah nejen k britským spojencům, ale i ke „konkurenčnímu“ levicově komunistickému partyzánskému hnutí, vedeného Josipem Brozem – Titem. Pokud jde o „třetí plochy“ v jednotlivých různých interpretacích, budu je pouze zmiňovat a stručně přiblížím oba protichůdné názory. Samozřejmě seznámím čtenáře práce i se svým stanoviskem, to však nebude u sporných otázek prezentováno jako neomylná pravda. Nutno podotknout, že sporných bodů není málo – vztah Mihailovič x Tito, otázka kolaborace a „kolaborace“, důvody ukončení britské podpory četníkům, případný podíl „stalínových anglánů“ na Mihailovičově osudu... To všechno jsou dodnes ne zcela objasněné otázky, spojené s problematikou jugoslávských poměrů za druhé světové války.

Druhá část, věnující se záchraně sestřelených spojeneckých letců má už podstatně ambicióznější snahu. Přinést ucelený, podrobný, v českém prostředí první popis operace Halyard, neprávem pozapomenuté grandiózní akce, jejíž úspěch přímo závisel téměř výhradně na úsilí a schopnostech Jugoslávského vojska ve vlasti.

2. Zhodnocení dostupných pramenů a literatury

Činnost Jugoslávského vojska ve vlasti je v českém prostředí zdokumentována poměrně stručně, operace Halyard pak vůbec (nepočítáme – li několik vět, vágně zmiňujících záchranu spojeneckých letců srbskými četniky). Vlastní práce, která by se týkala výhradně aktivit ravnogorských četníků, nebo osobě jejich velitele, generála Mihailoviče, zde není k dispozici. Přesto existuje několik souhrnných publikací, v nichž se objevují – někdy velmi strohé, jindy podrobnější – pasáže o četnickém odboji. V této souvislosti je nutno zmínit *Dějiny Srbska*, „*Dějiny jihoslovanských zemí*“ a „*Dějiny Chorvatska*“, které postupem času vycházely v nakladatelství Lidové noviny. Kapitoly o druhoválečné Jugoslávii zde zpracovávali Jan Pelikán, Miroslav Tejchman a Jan Rychlík.

Za nejpodařenější považuji Pelikánovu kapitolu v rámci *Dějin Srbska*. Docent Pelikán maximálně využil daný prostor a dokázal se podívat na problematiku četnického hnutí bez ideologických brýlí. Přesto mne troch zarazilo, že zde chybí zmínka o operaci Halyard a Titovy účelové kontakty s okupanty jsou zmíněny jen minimálně. Přesto považuji Pelikánovu stať o Srbsku během druhé světové války za více než přínosnou a potřebnou.

Oproti tomu, nejednu výhradu mám vůči přístupu Miroslava Tejchmana. Doktor Tejchman sice ve svých pracích přináší řadu užitečných faktografických poznatků, nicméně s mnohými jeho interpretacemi nemohu souhlasit. Z jeho prací je zřetelné protěžování partyzánského hnutí na úkor četnického odboje, zejména pokud jde o jeho kapitolu v rámci *Dějin jihoslovanských zemí*. Zatímco účelové kontakty partyzánů s okupanty nezmiňuje téměř vůbec, u četníků všechny styky se silami Osy buď označuje za kolaboraci, nebo je ponechává bez vysvětlení. Jeho tvrzení, že Mihailovič „*nakonec skončil spoluprací s nepřitelem*“¹ odmítám nejen já, ale i mnozí autoři, zabývající se danou problematikou. Tejchman se rovněž jednou větou zmiňuje o akcích na záchranu sestřelených pilotů, přičemž hrubě podhodnocuje počet pilotů zachráněných četniky a ještě více nadhodnocuje číslo zachráněných letců na kontě partyzánů : „*Do konce roku 1944 bylo takto pomoci četníků zachráněno 356 spojeneckých, převážně amerických, letců, partyzáni zajistili odsun 732 dalších.*“²

Tato čísla jsou bezesporu chybná a doktor Tejchman se zde dostává do sporu, jak s mnoha dalšími autory napříč světem (Freeman, Pešič, Martin, Savič...), tak se zprávou amerického kongresu z roku 1987. Všechny dostupné údaje uvádějí shodně 513 amerických letců zachráněných četniky v rozmezí března 1944 až února 1945. Drtivá většina se jich přitom dostala do bezpečí do konce roku 1944. Taktéž panuje shoda, že toto byla největší záchranná operace příslušníků amerických ozbrojených sil z válečné oblasti a že četnici tedy zachránili více pilotů než partyzáni.

Velmi podrobně se Miroslav Tejchman věnuje druhoválečné Jugoslávii v obsáhlé publikaci „*Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945*“. Tato kniha je sice potřebnou a faktograficky úctyhodnou prací a přináší i jistý posun v Tejchmanově přístupu k ravnogorským četníkům, nicméně ani zde se Tejchman zcela nezbavil účelově protičetnických interpretací. Kupříkladu četnický útok na německé posádky ve čtyřech městech za asistence členů britské mise, z

---

¹ Tejchman, M. : *Rezistence a občanská válka* In : *Dějiny jihoslovanských zemí*, Lidové noviny, 1998, str. 469

² tamtéž, str. 482

podzimu 1943, hodnotí jako útok na malé posádky³, přestože důstojník britských commandos, major Archie Jack, který se těchto akcí přímo účastnil, považoval minimálně jednu z posádek (ve Višegradu) jako silnou⁴ a při akci proti německé železniční stanici u Rašky bylo četníky zničeno více než padesát německých kanónů různých ráží.⁵

Toto jsou pouze některé záležitosti, v nichž nemohu s doktorem Tejchmanem souhlasit. Další se budou objevovat v průběhu práce u konkrétních případů.

Další české práce k tématu, které pro svou diplomovou práci používám, se k problematice četnického hnutí vyjadřují skutečně velmi okrajově a význam mají pouze v doplňovací rovině.

Jistou výjimku spatřuji v českém překladu knihy slovinského historika Jože Pirjevce „*Jugoslávie 1918 – 1992*“ z nakladatelství Argo. Pirjec věnuje druhé světové válce solidní prostor a přináší mnoho užitečných poznatků ve faktografické oblasti.

Vzhledem k nedostatku česky psané literatury – zejména co se týká operace Halyard – je nutné sáhnout k cizojazyčné literatuře, v českém prostředí, bohužel, nedostupné. Samotná operace Halyard je ovšem velmi podrobně zpracována v poměrně nové knize amerického historika a publicisty Gregoryho Freemana „*Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*“ skutečně kvalitní a ucelené publikaci, kterou pro svou diplomovou práci považuji za zásadní.

Významnou prací, zabývající se záchranou amerických letců je rovněž „*Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II*“ z pera Miodraga Pešiče. Pešič, sám někdejší příslušník Jugoslávského vojska ve vlasti, shromáždil množství zajímavých skutečností a přes jistou tendenčnost považuji jeho knihu za kvalitní. Nesporný přínos představuje příloha knihy, kde Pešič předložil v jednotlivých uzavřených kapitolách vzpomínky přímých účastníků operace Halyard, konkrétně jedenácti zachráněných pilotů, pěti četníky a tří členů americké mise u generála Mihailoviče. Mezi pamětníky jsou zastoupena i „prominentní“ jména jako Zvonko Vučkovič či George Musulin.

Postavou generála Mihailoviče a činností jeho četníků se velmi intenzivně zabýval také americký autor David Martin. Jeho publikace „*Ally betrayed. The uncensored story of Tito and Mihajlovič*“ nebo „*Patriot or traitor. The case of general Mihajlovič*“ jsou v zásadě pracemi apologetickými a proto je nutné přistupovat k nim kriticky. Přesto se ovšem jedná o vydařená díla, která navíc vnášejí do hry souvislosti, o kterých se česky psaná materie nezmiňuje. Martin totiž předestírá možnost vlivu sovětských agentů uvnitř britské tajné služby na osud Draži Mihailoviče. Toto tvrzení sice nebylo nikdy spolehlivě prokázáno, nicméně množství nepřímých důkazů ho neumožňují jen tak smést ze stolu.

Vnitřní fungování ravnogorských četníků, jejich pronikání do Bosny a vztah s partyzánským hnutím s pečlivou podrobností analyzuje britský historik Marko Hoare. Jeho práce „*Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and The chetniks 1941 – 43*“ se zabývá nepřehlednou situací v četnickém hnutí, všímá si počínání jednotlivých lokálních velitelů a

³ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci, Karolinum, 2008, str. 459

⁴ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 86

⁵ tamtéž, str. 89

dokumentuje rovněž myšlenkový a ideový rozměr četnického hnutí, včetně propagandy. Nepovšimnuty nezůstávají ani vztahy četníků vůči nesrbským národnostem a etnikům Jugoslávie. Přestože Hoare stojí spíše na straně partyzánů, jeho knihu považují za nepostradatelnou při pochopení „četnického vidění světa“, jakož i celkové dobové atmosféry.

Mezi množstvím více či méně tendenční a zaujaté literatury na tu či onu stranu velice oceňuji vysoce objektivní a neutrální publikaci Waltera Robertse „*Tito, Mihailović and the allies 1941 – 1945*“. Jde o vzácně vyváženou knihu, která rovným dílem vyvolala nesouhlas mezi pročetnickými i propartyzánskými fanatiky.

Z dalších nejdůležitějších pramenů bych rád podrobněji zmínil sborník Phyllise Autyho a Richarda Clogga „*British foreign policy towards Wartime resistance in Yugoslavia and Greece*“, kde se nacházejí příspěvky všech velitelů britských misí v Mihailovičově štábu a dalších relevantních osob. Sborník tak komplexně ukazuje vývoj postoje vlády Jeho Veličenstva k Mihailovičovým četníkům i Titovým partyzánům.

Ve své práci se přirozeně opírám o další- většinou anglicky psanou - dílčí literaturu, popisující konkrétní momenty, použitelné při psaní mé diplomové práce. Sem bych řadil kupříkladu práci jako „*Draž Mihajlović and the rise of Četnik movement 1941 – 42*“, popřípadě „*Our man in Yugoslavia*“

Co se memoárové literatury týče, kromě zmiňovaných vzpomínek přímých účastníků operace Halyard, vycházím také z pamětí významných politiků, jako Winston Churchill, Milovan Djilas nebo Josip Broz – Tito.

Zapomenout samozřejmě nemohu ani na internetové zdroje české, americké a britské provenience, stejně jako na populárně naučné články k tématu. Z autorů bych jmenoval především Aleksandru Rebičovou, Srdju Trifkoviče nebo Carla Saviche. Většinou se jedná o Američany srbského původu, kteří straní generálu Mihailovičovi a to je třeba mít při práci s jejich články na paměti.

V neposlední řadě mi významně pomohly rovněž prameny dokumentární povahy, jako záznam jednání amerického kongresu z roku 1987 ohledně činnosti Dragoljuba Mihailoviče, nebo anglický překlad záznamu soudního procesu s tímto velitelem četnického odboje.

3. Formování četnického odboje po obsazení Jugoslávie

Šestého dubna 1941 zaútočila německá armáda, podporovaná dalšími silami Osy, na Jugoslávii. Přestože říšský kancléř Adolf Hitler měl z války proti Jugoslávii jisté obavy, královská Jugoslávie se nakonec pod náporem útočících armád zhroutila jako domeček z karet.

„Špatně vyzbrojená, národnostně rozklížená královská armáda se sebevědomým, ale z velké části nekvalitním až neschopným velitelským sborem nedokázala agresí ani na chvíli čelit Postup nepřátelských vojsk se brzy proměnil v triumfální tažení.“⁶

Jugoslávské jednotky se houfně vzdávaly postupujícím útočnickům a statečný odpor některých malých, povětšinou srbských, jednotek tomu nemohl zabránit. Jugoslávie padla po pouhých dvanácti dnech bojů, sedmáctého dubna 1941, kdy generál Kalafatovič podepsal kapitulaci za jugoslávskou stranu. Král Petar II Karadjordjevič i předseda vlády Dušan Simovič uprchli

⁶ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 388

ze země už čtrnáctého dubna, přičemž do londýnského exilu je následovala rovněž značná část vládních ministrů.

Královská Jugoslávie přestala v geopolitickém i geografickém smyslu existovat. Na mrtvole jugoslávského státu se přiživili kromě Němců také italští, bulharští a maďarští supi. Na území Chorvatska a Bosny a Hercegoviny vznikl s Hitlerovým souhlasem a pod italskou patronací Nezávislý chorvatský stát (Nezavisna država Hrvatska - NDH) v čele s vyšinutým vůdcem (poglavnikem) Ante Paveličem, opřený o dříve politicky marginální, avšak společensky relativně vlivnou organizaci Ustaša. Pavelič vytvořil v Chorvatsku i na balkánské poměry neuvěřitelně brutální a krutý režim, ideologicky vycházející z pseudohistorických teorií, rasismu, antisemitismu a pseudokatolického mysticismu. Vnitřní brutalita „nezávislého“ Chorvatska ostře kontrastovala s jeho vojenskou slabostí navenek. Paveličův režim nebyl později schopen vlastními silami čelit partyzánskému ani četnickému odboji, takže se musel spoléhat na pomoc Italů a Němců.

„Zbytkové“ Srbsko bylo přímo obsazeno Německem, aniž by se mu od okupantů dostalo nějakého formálního statutu. Při sestavování loutkové vlády Němci odmítli dát volnou ruku fašistické organizaci ZBOR (Zadružno borbeno organizacija rada – Sjedinjena bojova organizacija práce), předválečného srbského fašisty Dmitrije Ljotiče a rozhodli se pro povolného úředníka Milana Ačimoviče, který ovšem nebyl typem programového kolaboranta. Ačimovič svou kolaboraci vnímal jako oběť, která umožní přežití národa, než se karta obrátí.

Prvního května 1941 Němci postavili Ačimoviče do čela Rady komisařů, která měla suplovat jakousi okupační vládu v Srbsku a dostali se do ní i Ljotičovi zboristé. Rada samozřejmě neměla fakticky žádný vliv a byla degradována na vykonavatelku vůle okupantů. Koncem srpna pak byla Rada komisařů nahrazena „vládou národní spásy“ pod vedením generála Milana Nediče, pletichářského a neschopného důstojníka s mesianistickým komplexem, bývalého ministra jugoslávské vlády.

Ani Nedič ovšem nepatřil mezi programové kolaboranty. Nevěřil v konečné vítězství Německa a subjektivně se za kolaboranta nepovažoval, byť objektivně jím byl. Rád se stylizoval do role „otce národa“, který se obětoval za záchranu a přežití Srbska a srbství. Je poměrně zajímavé, že Nedič se deklarativně hlásil k uprchlému králi Petarovi, jenž byl nyní formální hlavou jugoslávské exilové reprezentace v Londýně. Petarova podobizna dokonce visela v Nedičově pracovně, což Němci kupodivu tolerovali.

Nedič skloubil svou kolaboraci s proklamovanou loajalitou dynastii Karadjordjevičů svéráznou a přirozeně nesmyslnou teorií o tom, že král Petar byl do Londýna unesen předválečnými jugoslávskými politiky a britskými agenty.

Nová vláda dokonce směla zakládat vlastní ozbrojené jednotky „Srbské národní stráže“, které byly nasazovány po boku okupantů proti četnickému i partyzánskému odboji. Zhruba v té samé době mohou vytvářet své ozbrojené složky rovněž programoví kolaboranti – tedy Ljotič a jeho fašisté.

Nedičova „obojakost“ mu velela otevřít si zadní vrátka a tak brzy kontaktoval četnický odboj Draži Mihailoviče. Srbská národní stráž a Mihailovičovi četníci proti sobě střídavě bojovali a střídavě spolupracovali. Záleželo na tom, jaké záměry zrovna představitelé obou táborů sledovali.

Dokonce ještě začátkem března 1942 hlásil major Podhora, československý vojenský přidělenec u jugoslávské exilové vlády následující: *Zdejší autority nepovažují Nediče za zrádce. Je pro ně mužem, který se obětuje, aby zachránil to, co se dá. Vojsko Nediče neútočí na četníky Mihailoviče, stejně jako Mihailovič nenapadá jednotky Nedičovy. Mezi oběma*

*generály existuje tichá dohoda. Opírá se o naprostou věrnost králi a růst úlohy, přičemž je sledován též cíl.*⁷

Rychlá porážka Jugoslávie sice představovala šok a deziluzi, nicméně umožnila stažení některých jugoslávských oddílů s většinou výzbroje i výstroje do špatně přístupných oblastí, kde vznikala ohniska odporu proti okupační moci.

Jako první zavelel do zbraně proti okupantům plukovník bývalé jugoslávské armády, osmačtyřicetiletý Dragoljub Mihailovič, svými stoupenci i odpůrci přezdíván jako „Draž“⁸. Jedná se o přezdívku vytvořenou z jeho křestního jména, což je v jugoslávských poměrech poměrně častou záležitostí.

Velmi brzy po pádu Jugoslávie dorazil Mihailovič na náhorní planinu Ravna Gora v hornaté subovorské oblasti okolo Čačaku v západním Srbsku, kde se skupinou šestadvaceti až jedenatřiceti osob (údaje se různí), většinou důstojníků, zřídil svůj štáb a začal organizovat odboj proti nepříteli.

Záhy se kolem jádra Mihailovičovy důstojnické skupiny soustředí početný konglomerát rolníků, pastevců, sedláků, ale také záložních důstojníků a dezertérů z jugoslávské armády. Mihailovičova organizace se v prvopočátcích označovala pouze jako ravnogorské hnutí, nebo ravnogorští četníci. Mihailovičův četnický odboj se tak chtěl odlišit od tzv. legálních četníků Kosty Pečanace, kteří kolaborovali s Němci, stejně jako od Nedičových a Ljotičových kolaborantských sil. Krátce nato však Mihailovič své síly nazýval „četnickými oddíly jugoslávské armády“ a o něco později „Jugoslávským vojskem ve vlasti“, přičemž sám sebe chápal jako zástupce krále Petara. Jak bude ukázáno později, Petarova exilová vláda tuto Mihailovičovu roli přes původní nevoli brzy potvrdila a dala jí oficiální formu a to i ze zcela politických důvodů.

Na tomto místě by bylo, vzhledem ke složitosti balkánských poměrů, vhodné vysvětlit samotný pojem „četník“ a především pak jeho používání za druhé světové války. Předně považují za nutné upozornit, že tento termín nemá nic společného s četnictvem jako bezpečnostní složkou státu⁸. Jazykovým kořenem je zde slovo „četa“ a četník je tudíž příslušníkem čety. V novodobé historii Balkánu byly četami myšleny srbské guerillové skupinky bojující v devatenáctém století proti turecké nadvládě a počátkem století dvacátého pak v obou balkánských válkách. Za četníky se označovali také protirakouští a protiněmečtí guerilloví bojovníci za první světové války.

Četník je tedy historický termín vzešlý z boje Srbů za národní samostatnost a vzhledem k jeho tehdejšímu jednoznačně pozitivnímu nádechu se těšil v Srbsku velké popularitě. Přestože za druhé světové války byly Mihailovičovy síly nejznámějším nositelem tohoto názvu, nešlo pouze o ně.

První druhoválečné četnické oddíly jsou spojeny se jménem vojvody Kosty Pečanace, které začal tento hrdina z první světové války formovat těsně před napadením Jugoslávie jako záložní oddíly pro potřeby pravidelné armády. Vzhledem k rychlému průběhu jugoslávského tažení však Pečanacovy oddíly do bojů s Němci nezasáhly. Po pádu Jugoslávie se Pečanac přemístil do blízkosti Kosova, kde bojoval proti albánským bandám.

V červenci 1941 Pečanac odmítl Mihailovičovu nabídku na včlenění svých sil do četnického odboje a po srpnové schůzce s Němci se dal do služeb okupantů. Ti „legalizovali“ jeho pozici „velitele všech četnických oddílů“ (což byl samozřejmě faktický nesmysl) a používali jeho

⁷ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str.285

⁸ pro tu se v srbochorvatském jazykovém prostředí užívá výrazu „žandarmija“

muže pro represivní akce vůči odbojovým hnutím. Z tohoto důvodu se Pečanacovým jednotkám začalo přezdívat „legální četníci“. Pečanacovy kolaborantské síly se ovšem početně ani organizačně nemohly s ravnogorci srovnávat a velmi rychle upadly do naprosté závislosti na okupantech⁹.

Mihailovičovi a Pečanacovi četníci proti sobě vedli nesmiřitelný boj a roku 1944 byl Pečanac zastřelen Dražovými muži.

Ke tradici četnických bojovníků se podle některých pramenů hlásila také Srbská národní stráž Nedičovy kolaborantské vlády a ozbrojenci ze Ljotičova ZBORu. Nepřehlednou situaci výstižně popisuje Walter Roberts : „ *Kosta Pečanac... nesdílel Mihailovičův zájem vzdorovat nepříteli a tak se četnické hnutí rozdvajilo... Situace na četnickém území byla navíc komplikována existencí různých nepravidelných srbských jednotek. Kromě Mihailovičových a Pečanacových četníků zde byli místní velitelé, kteří bojovali jak proti nim oběma, tak proti sobě navzájem. A samozřejmě, byli zde ti, kteří otevřeně kolaborovali s okupačními silami. Byli to stoupenci Nediče, kteří se také označovali za četníky a přívrženci srbského fašisty, Dmitrije Ljotiče.*“¹⁰

Miodrag Pešič to viděl podobně : „*Síly pod vedením generála Mihailoviče byly oficiálně známy jako „Jugoslávské vojsko ve vlasti“. Neoficiálně to byli četníci. Některé důkazy poukazovaly na to, že určité skupiny, organizované a placené Němci v různých obdobích, se schovávaly za pojem četník, ačkoliv nebyly organizovány nebo kontrolovány generálem Mihailovičem.*“¹¹

Pokud jde o odvolávání se k četnické tradici ze strany Nedičovy Srbské národní stráže a Ljotičova Srbského dobrovolnického sboru, je třeba upozornit, že Jan Pelikán toto Robertsovo tvrzení důrazně odmítá. Podle jeho názoru se Nedičovi ani Ljotičovi ozbrojenci četnickou tradicí neinspirovali.

Marko Hoare v tomto bodě nepřímou potvrzuje Robertsův názor, ostatní autoři se k této otázce nijak nevyjadřují.

Tolik tedy k problémům spojeným s používáním termínu četník. V mé práci bude pojem četník (bez přívlastku) označovat příslušníka Jugoslávského vojska ve vlasti, ostatní budou vždy označováni jako legální četníci, případně nedičovci či ljotičovci.

Po tomto krátkém exkurzu do světa balkánského pojmosloví se můžeme vrátit k vytváření Jugoslávského vojska ve vlasti. Po zajištění pozice v západním Srbsku Mihailovičovi četníci již koncem dubna začínají provádět první diverzní akce a v květnu plukovník Mihailovič vysílá své emisary do všech koutů Srbska s cílem vytvořit silnou síť četnických oddílů. Na tomto místě bych rád podotknul, že Mihailovič se pustil do odbojové činnosti dříve než komunistů, který začal být v konfrontačním smyslu aktivním teprve po Německém napadení Sovětského svazu koncem června 1941.

---

⁹ Pečanacovy síly byly oproti Mihailovičovým četníkům velmi slabé, navíc byly známy svou nedisciplinovaností, nespolehlivostí a mnohdy bezdůvodnou brutalitou vůči civilnímu obyvatelstvu. Jejich pozice v jižním Srbsku byla ravnogorskými četníky rychle rozbita. Vnitřní jednotu legálních četníků navíc rozleptávaly spory Pečanace s Nikolou Kalabičem, jeho významným podřízeným s vůdcovskými ambicemi.

¹⁰ Roberts, W. : Tito, Mihailović and the allies, 1941 – 1945, Duke University press, 1973, str. 21

¹¹ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 67

Jugoslávské vojsko ve vlasti, jehož základní jednotky sestávaly z čet a dále větších oddílů, bylo formováno na bázi okresů a to následujícím způsobem : „Obvykle v okrese existovaly jedna až dvě brigády po 500 a tisíci mužích. V každé bylo několik desítek četníků, tvořících velitelský kádr, kteří současně terorizovali a mobilizovali... (brigády) jmenovaly se podle území, místních řek či historických osobností. Na přelomu let 1941 a 1942 se vytvářely brigády po čtyřech praporech. Nazývaly se podle okresů. O rok později vznikly korpusy (sbory)... Základem organizace byla četa, tři čtyři tvořily prapor, dva až pět praporů brigádu, tři až pět brigád sbor“¹²

Z velitelských kádrů v okrese byly stavěny četnické jednotky zvláštního určení, označované jako „černé trojky“, „létající brigády“ nebo zjednodušeně „koljači“. Šlo o jakési „teroristické“ buňky schopných a ideologicky nejpevnějších, až fanatických, četníků, jejichž starostí bylo likvidovat přeběhlíky, politické protivníky či dezertéry. Do kompetence koljačů patřilo také trestání těch četníků, kteří by odmítali splnit rozkazy. Vzhledem k nutnosti udržovat disciplínu leckdy odloučených útvarů se neuposlechnutí rozkazu v Jugoslávském vojsku ve vlasti trestalo smrtí. Přesto však disciplína některých četnických oddílů, opět zejména těch mimo Srbsko, postupem času kolísala.

Koljači se ovšem na mnoha místech (zejména v Bosně) dopouštěli také ukrutností a někdy až genocidního chování vůči muslimskému a chorvatskému obyvatelstvu, jak bude pojednáno níže.

Někteří četníci, zejména pak jejich tvrdé jádro, se brzy pyšnili starozákonními plnovousy, které si v duchu staré srbské tradice odmítali oholit, dokud neosvobodí vlast od nepřítele.

Vlastní štáb Draži Mihailoviče byl personálně obsazen – s jedinou výjimkou – těmi důstojníky bývalé jugoslávské armády, kteří nebyli spjati s neschopnou a intrikářskou generálskou elitou. Energický a vojensky schopný Mihailovič kladl generálským „starým strukturám“ za vinu jejich podíl na dezolátním stavu královské armády, která nebyla schopna čelit dubnovému tažení Osy.

Z tohoto důvodu byl mezi členy vojenského vedení Jugoslávského vojska ve vlasti pouze jediný předválečný generál, konkrétně letec Miroslav Trifunovič. Je to poměrně zajímavé, když si uvědomíme, že předválečná jugoslávská armáda disponovala pětatřiceti generály. Stará generálská klika ovšem povětšinou upadla po obsazení a rozbití Jugoslávie v nečinnost, nebo se snažila najít modus vivendi s okupantem, což mnohdy vedlo ke kolaboraci. Typickým příkladem byl předválečný královský ministr obrany a pozdější šéf loutkové vlády, generál Nedič.

S Mihailovičem nějakou dobu spolupracoval taktéž předválečný generál Novakovič, který ale nepatřil k vojenskému velitelství Mihajlovičova „Horského štábu“.

Vyjma Trifunoviče, jenž byl navzdory generálské hodnosti nyní Mihailovičovým podřízeným, tvořili vojenské velitelství četníků mladší důstojníci – Plukovník Branislav Pantič, major Boško Todorovič, major Žarko Todorovič a major Radoslav Djurič. V pozdějších fázích války se prosadila také nejmladší generace četnických důstojníků jako Zvonimir „Zvonko“ Vučkovič nebo Radiša Čekovič.

Řadoví vojáci sestávali většinou ze sedláků a rolníků, jejichž počet dosahoval až pětadesát procent.¹³

---

¹² Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 390

¹³ Tamtéž, str.390

Mihailovič sice neměl politické ambice, ovšem bylo mu jasné, že ravnogorské hnutí musí mít kromě ozbrojených četnických oddílů také politickou reprezentaci. Z tohoto důvodu se tudíž obklopil nezdiskreditovanými politiky a intelektuály, převážně nacionalistické orientace. Navzdory politickému diletantismu, který Mihailovič později projevila, se tento jeho krok nese ve znamení jisté předvídatosti, což není u celoživotních vojáků Mihajlovičova typu zrovna běžné.

Vůdce ravnogorského hnutí totiž politikům dvakrát nedůvěřoval : „*Mihailovič byl a vždy zůstal svým založením a přesvědčením vojákem...Mihailovičovo takřka existenciální sepětí s armádou, kterou považoval nejen za jedinou sílu schopnou zbavit svou zemi cizí poroby, ale také obrodit srbskou společnost, bylo zřejmě hlavním důvodem jeho hluboké averze k reprezentantům tradičních politických formací poražené Jugoslávie.*“¹⁴

Nechť k politikům a politickým subjektům však neznamenala, že Mihailovič byl nějakým apolitickým člověkem, nebo oficiálním fuchotem, žijícím podle vojenského řádu. Mihailovič se o politické dění vždy poměrně zajímal, přičemž zastával konzervativně nacionalistické a monarchistické, velkosrbské postoje. Proto se už na počátku jeho odbojových snah kolem něj soustředily osoby z politického a společenského života, spojené zejména s předválečným Srbským kulturním klubem.

Hlavními ideology ravnogorského hnutí se stali Stevan Mojlevič a Dragiša Vasič, později pak umírněný Živko Topalovič. Jimi formulované postoje sice dobře konvenovaly s Mihailovičovými názory, nicméně nepředstavovaly ucelenou ideologickou koncepci. Mezi jednotící prvky vágního politického programu četnického odboje patřil srbský nacionalismus (občas chabě maskovaný do hávu jugoslávství), historický tradicionalismus a konzervativní pohled na uspořádání společnosti. Četnickí vůdci plánovali obnovení předválečné Jugoslávie pod vedením srbské dynastie Karadjordjevičů, s dominantní pozicí Srbska.

Hlavní ideolog Moljevič chtěl předejít etnické nestabilitě po osvobození Jugoslávie a hodlal jí předejít etnickou homogenizací konkrétních jugoslávských oblastí. Jeho koncepce počítala s hromadným přesídlováním obyvatelstva a v tomto duchu Moljevič „*vydává mapy Srbska, v nichž země zahrnuje etnicky očištěné Srbsko, Slavonii, Bosnu a Jižní Dalmácii.*“¹⁵

Podstatnou roli v četnické koncepci hrála rovněž averze k chorvatským národně emancipačním snahám a jugoslávským muslimům. Přirozené srbské antipatie vůči Chorvatům byly umocněny genocidní politikou Paveličova „Nezávislého chorvatského státu“ proti početné srbské menšině. Ustašovský koncentrační tábor Jasenovac, řízený evidentním psychopatem Miroslavem „Maksem“ Luburičem, vyvolával děs i mezi otrlými hrdlořezy z německých SS.

Za zvrácený paradox můžeme považovat Paveličovo okázalé hlášení se ke katolickému křesťanství. Sám Ante Pavelič se pokládal za předního nositele mariánského kultu, což mu nebránilo v genocidním jednání, neslučujícím se ani omylem s křesťanskými hodnotami. Bohužel, představitelé katolické církve v Chorvatsku nebyli schopni řádění ustašovců jednoznačně odsoudit a místní františkáni se na něm dokonce aktivně podíleli. Nakonec musel zasáhnout Vatikán, když papež Pius XII – alespoň nevěřejně - odsoudil praktiky Paveličova režimu.

Protimuslimský antagonismus velkosrbsky orientovaných četníků zase živily i četné případy kolaborace bosenských muslimů s NDH (formálně byli dle Paveliče „Chorvaty nejčistší

---

¹⁴ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 398

¹⁵ Weithmann, M. : Balkán. 2000 let mezi Východem a Západem, Vyšehrad, 1996, str. 322

krve“) a Německem. Chorvati byli Mihailovičovými lidmi, krom jiného, obviňováni z rozbití jugoslávské jednoty.

Vzájemné nevráživosti z předválečných dob se tak staly základem pro etnické čistky, národnostně či nábožensky motivované vyřizování účtů, v němž někdy sehrál svou roli tradiční institut krevní msty.

Výše zmíněný ideový program ravnogorského hnutí měl tedy v sobě obsaženu jednu základní slabinu. Jeho velkosrbská koncepce nebyla schopna výrazněji oslovit jiné národnosti předválečné Jugoslávie než Srby a část prosrbsky orientovaných Černohorců. Četnické hnutí se jakž takž dokázalo uchytit ve Slovinsku, kde zafungovalo Mihailovičovo přátelství s několika důstojníky slovinského původu¹⁶, ovšem ze strany Bosňáků a Chorvatů byla podpora ravnogorského hnutí minimální. Jednotlivci z řad muslimů a Chorvatů, kteří se připojili k Mihailovičově rezistenci se navíc hlásili k předválečnému jugoslávství, nikoliv k emancipačním snahám „své“ národnosti či komunity.

Ačkoliv Mihailovič postavil do boje „Jugoslávské vojsko ve vlasti“, jeho ráz byl primárně srbský. V zásadě se dá s velmi drobnými výhradami říci, že „*Ravnogorské hnutí nebylo s to předložit realistický nacionální program, který by měl naději zaujmout i nesrbské obyvatelstvo.*“¹⁷ Tento nedostatek dokázalo proti četníkům obratně využít „konkurenční“ odbojové hnutí levicových partyzánů.

Po dubnových sabotážích a květnovém vyslání emisarů do všech srbských oblastí zaútočili Mihailovičovi četníci počátkem června 1941 poprvé na jednotku vojáků Wehrmachtu, přičemž mimo jiné zastřelili německého důstojníka. Draža Mihailovič si tak mohl potvrdit účinnost své taktiky drobné guerillové války, kterou nastiňoval budoucím důstojníkům jugoslávské armády už před druhou světovou válkou, kdy vyučoval na vojenské akademii v Bělehradě.

Okupanti však na tento odbojový akt okamžitě reagovali popravou rovné stovky srbských civilistů a zosřtením výhrůžek na adresu porobeného národa. Obavy z dalších represí proti nevinným lidem vedly Mihailoviče k úpravám taktiky, které budou popsány hned v následující kapitole.

Mezitím přinesla ovoce práce Mihailovičových emisarů a ravnogorské hnutí zapustilo v Srbsku silné kořeny. „*Mihailovičovi a jeho spolupracovníkům se záhy podařilo vybudovat početné a relativně dobře zorganizované odbojové hnutí, které kontrolovalo rozsáhlé oblasti Srbska. Šlo ovšem o odlehlá, navzájem často izolovaná a z dopravního či ekonomického hlediska nepříliš významná území.*“¹⁸ Vzájemná izolovanost odlehlých míst leckdy umožňovala relativně autonomní jednání některých lokálních četnických velitelů a tento jev – který byl v rozporu s Mihailovičovou představou centrálně řízeného odboje - se ve vši slabosti ukázal při zřizování četnických oddílů v bosenských a hercegovinských oblastech. Zrovna tak mobilita četnických oddílů, vázaných na konkrétní okres, byla pochopitelně značně nízká.

Do Bosny, Hercegoviny a Černé Hory dorazili Mihailovičovi emisaři počátkem srpna a již v polovině tohoto letního měsíce i zde vznikají Mihailovičovi podřízené skupiny četníků. Jak ovšem zcela výstižně připomíná Miroslav Tejchman : „*Nikdy se však nepodařilo místní*

---

¹⁶ Ve Slovinsku Jugoslávské vojsko ve vlasti bylo nazýváno „Modrou legií“, v jejímž čele stál major Karel Novak, důstojník českého původu

¹⁷ Tejchman, M.: Rezistence a občanská válka. In : Dějiny jihoslovanských zemí. Lidové noviny, 1998, str. 462

¹⁸ Pelikán, J.: Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 401

*velitele spojit nějakou pevnou strukturou a disciplínou. Nepodařilo se odstranit ani neobyčejnou svárlivost mezi nižšími a vyššími veliteli, mezi cizími a domácími.*¹⁹

Četnická síť byla tedy rozsáhlá, avšak dosti těžkopádná a vratká. Podmínkám válečné Jugoslávie tak spíše vyhovovala pružná koncepce „plovoucích ostrovů“, používaná Titovými partyzány.

Ve Vojvodině, Slavonii a Kosovu se četníkům přes veškerou snahu nepodaří vytvořit ozbrojené útvary. Stejně tak snaha četnických velitelů přimět bývalého předáka Chorvatské selské strany, Vladko Mačka, k vytváření ozbrojených útvarů, podřízených Mihailovičovi, vyšla naprázdno.

Již devatenáctého června se po dobrodružné pouti objevuje jeden z Mihailovičových emisarů, Dr. Miloš Sekulič, v neutrálním Turecku. Vyhledá zde exilový jugoslávský konzulát v Istanbulu, aby jeho pracovníky informoval o aktivitách a činnosti plukovníka Mihailoviče. Dostane se mu ale poměrně chladného přijetí. Královská vláda v exilu má zatím vůči domácí rezistenci hodně rezervovaný vztah, to se ovšem velmi brzy, přesněji řečeno za zhruba tři měsíce, změní.

Četníci, povzbuzeni úspěšnou červnovou akcí, vystupňují během srpna 1941 svou aktivitu a přes zásadní ideové rozpory zaútočí na sklonku srpna spolu s Titovými partyzány proti německým posádkám. Četnicko – partyzánské síly zajmou třiadvadesát německých zajatců. Počátkem září četníci pronikají do Čačaku a spolu s partyzány opět útočí na německou posádku, tentokrát v Kraljevu.

Mihailovič, který komunistické partyzány zuřivě nenáviděl, sice neměl ze společných akcí radost, nicméně byl si vědom toho, že přinášejí ravnogorskému hnutí prestiž. Veškeré úspěchy navíc mohl prodat Britům, s nimiž navázal v srpnu 1941 radiový kontakt, jak bude blíže pojednáno v následující kapitole.

Stejně jako po červnové akci četníků, i nyní odpovídají okupanti na četnicko – partyzánské akce krutými represemi vůči civilnímu obyvatelstvu a popravami rukojmích. V zásadě introvertní a citlivý Mihailovič je represemi velmi otřesen a definitivně se rozhoduje pro změny v taktice směrem k pasivitě, protože si nepřeje další prolévání srbské krve, které je, podle něj, v polovině roku 1941 předčasné.

Devětadvacátého srpna 1941 politické osobnosti ravnogorského hnutí vytvářejí z nezdiskreditovaných politiků a intelektuálů Ústřední národní výbor (ÚNV), odpovědný za ideologicko politické proklamace hnutí. Výbor slučoval zejména politiky z řad republikánské, agrární a sociálně demokratické strany, rozhodující vliv si v něm nadále ponechal Stevan Moljevič.

Na začátku podzimu 1941 má Mihailovič v řadách Jugoslávského vojska ve vlasti k dispozici čtyři tisíce mužů, přičemž počet vykazuje vzestupnou tendenci. Okupanti musí počítat s relativně silným protivníkem. Plánovaný klid na pohodlnou exploataci Jugoslávie Němci nedostanou. Místo toho je do budoucna čekají střety s Mihailovičovými četníky a Titovými partyzány.

3.1. Dragoljub Mihailovič – z posádkového vězení na Ravnou Goru

V této velmi krátké části výjimečně poruším chronologický řád diplomové práce, abych nastínil předválečné osudy Draži Mihailoviče. Příběh velitele četnického odboje totiž osvětluje mnohé důvody jeho konání a jednání za druhé světové války. Stručné seznámení

---

¹⁹ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 391

s Mihailovičovým předválečným životem nám může napovědět mnohé o muži, který vtiskl podobu ravnogorskému hnutí.

Dragoljub Mihailovič se narodil koncem března 1893 v srbské Ivanjici. Rodiče mu zemřeli již v útlém dětství a malého Dražu vychovával jeho strýc. V patnácti letech vstoupil Mihailovič do srbské armády, kde se formovaly jeho životní postoje. Ve vojenském prostředí se posiloval Mihailovičův patriotismus a smysl pro řád, jakož i hierarchické uspořádání věcí. Armáda se tak stala prostředím, v němž Mihailovič strávil de facto celý život.

V roce 1912 zasáhl Mihailovič v pozici důstojnického čekatela do první balkánské války proti Turecku, bojoval i ve druhé balkánské válce s Bulhary. V bojích projevil vysoký stupeň odvahy, talentu i učenlivosti, což mu později umožnilo solidní hodnostní postup. Za projevenou odvalu a utrpěné zranění ve vítězných balkánských válkách mu byla udělena Obilichova medaile.

V první světové válce se Mihailovič objevuje již s důstojnickou hodností a postupně stojí v čele roty a praporu. Účastní se úspěšné srbské obrany v počátečních fázích války i pozdějšího vyčerpávajícího ústupu na Korfu. Je opět raněn a poté vyznamenán Řádem bílého orla. Koncem války bojuje po boku Britů a Francouzů při soluňském průniku, jenž vedl ke zhroucení Německa a jeho spojenců na balkánské frontě. Udělení Karadjordjevičovy hvězdy s meči na sebe nenechává dlouho čekat.

Po první světové válce se Mihailovič věnuje usilovnému studiu vojenské teorie a strategie, ať už na francouzské vojenské akademii nebo formou samostudia. Následně je mu svěřeno velení pluku, přičemž přednáší na vojenské akademii v Bělehradě. Postupem času sice stoupá v hodnostních stupních a získává pověst respektovaného štábního důstojníka, jeho kariéra je však narušována nejrůznějšími excesy.

Když Mihailovič na vojenské akademii před posluchači rozvíjí teorii drobné guerillové války jako způsob obrany země proti silnějšímu nepříteli, nesetkávají se jeho názory na některých vysokých místech s přílišným pochopením (přestože budoucnost dá Dražovi zapravdu). Odpovědné orgány nesou nelibě i další Mihailovičův návrh, kdy jakožto přesvědčený nacionalista navrhuje uspořádání jugoslávské armády do národnostně segregovaných jednotek. Stejně tak konflikty Mihailovičových vojáků s německou menšinou v oblasti Celje jejich veliteli dvakrát neprospívají.

Nadějný avšak problémový důstojník je proto „vykopnut vzhůru“ na dostatečně reprezentativní pozice. V roce 1934 působí jako jugoslávský vojenský atašé v Bulharsku, o dva roky později zaujímá stejný post v Československu. Kromě vlastních povinností zde protiněmecky naladěný Mihailovič vyhledává kontakty s osobami podobného smýšlení a pečlivě sleduje mezinárodně politické dění.

Ještě před odjezdem z Prahy byl Mihailovič vyznamenán československým prezidentem Eduardem Benešem.

Po návratu do Jugoslávie svému okolí brzy ukazuje, že zůstává i nadále potíživou. Plukovník Mihailovič nesouhlasí s politickým kursem premiéra Milana Stojadinoviče a prince regenta Pavla, devótního vůči Německu a jeho geopolitickým zájmům. Ze stejné doby pocházejí neprokázané spekulace o Mihailovičových kontaktech se skupinou zvanou Konspirace, sdružující nespokojené důstojníky jugoslávské armády, převážně mladších ročníků.

Do nejvážnějšího sporu s nadřízenými se Mihailovič dostává krátce před napadením Jugoslávie, kdy otevřeně varuje před nebezpečím německého útoku a žádá úplnou mobilizaci jugoslávské armády. Generálské elitě již přeteče dlouho naplňovaný pohár trpělivosti a proti Dražovi rázně vystupuje sám ministr obrany, generál Milan Nedič. Tentýž generál Nedič, který je v létě 1941 dosazen Němci do funkce předsedy loutkové vlády.

Celá záležitost má dohru u vojenského soudu. Ten odsuzuje Mihailoviče ke třiceti dnům posádkového vězení za „neposlušnost“, z nichž Mihailovič odsedí deset, než je předčasně propuštěn.

Možná už tehdy se v Mihailovičovi rodila nechuť k prospěchářské a neschopné generálské elitě, jejíž nemohoucnost se v Mihailovičových očích potvrdila po rychlé porážce Jugoslávie vojsky Osy.

Jan Pelikán hodnotí Mihailovičovu povahu takto : „*Mihailovič nebyl omezeným, slepě poslušným oficírem, ani po moci bezmezně toužícím intrikánem, o které nebylo v první polovině 20. století v nejdůležitějších vojenských posádkách Srbska, respektive Jugoslávie nouze... náležel k čestným nezkorumpovaným a zřejmě nezkorumpovatelným mužům, jeho představy o společnosti byly hluboce zakotveny v systému tradičních hodnot.*“²⁰

Mihailovičova osobní poctivost bývá různými autory zmiňována poměrně často. Například další český historik Jan Rychlík, za asistence chorvatského (!) kolegy Milana Perenčeviče, adresuje Mihailovičovi stručný a výstižný soud : „*osobně čestný a odvážný důstojník*“²¹

Navzdory Mihailovičově neústupné a nepoddajné povaze tvořila k překvapení mnohých jeho charakter také introvertnost a zamlklost, což nebývá u takovýchto typů lidí zrovna běžné. Tato složka Mihailovičovy osobnosti zaskočila i velitele druhé (a největší) britské mise v Mihailovičově štábu, plukovníka Baileyho : „*Shledal jsem Mihailoviče mužem středního vzrůstu s výrazně melancholickým vzezřením. Jeden by řekl, že byl spíše introvertem než extrovertem, což je u důstojníka z povolání zvláštní.*“²² Na Baileyho tak prostřednictvím prvního dojmu spíše než Mihailovič zapůsobil jeden z jeho důstojníků, major Miroslav Lalatovič, svým vzezřením a chováním lépe odpovídající mediálnímu obrazu „srbského sokola“.

Jeden z důstojníků Baileyho mise, jistý kapitán Glen šel ve svém poválečném hodnocení Mihailoviče ještě hlouběji : „*Pokud se pamatuji, byl to zajímavý muž – řekl bych spíše akademik než voják, nervózní člověk. Nebyl to omezenec. Byl do sebe stažený samotář, ale bylo v něm také mnoho vnitřního napětí... Problém ztráty lidského života byl pro Mihailoviče něco vážně důležitého.*“²³

Britští a poté i američtí poradci v Mihailovičově štábu museli být z tohoto Dražova rysu překvapeni o to více, že západní válečná propaganda líčila Mihailoviče jako vysokého svalnatého muže s ostře řezanými konturami a orlím pohledem. Když se kreslený „portrét“ Draži dostal v roce 1942 na titulní stránku amerického časopisu Time, autor portréту namaloval spíše Clinta Eastwoda s knírem v jugoslávské uniformě. V americkém propagandistickém filmu hollywoodské produkce „*Četnici – bojující guerilly*“ z roku 1943, zase postavu Mihailoviče ztvárnil zhruba třicetiletý Philip Dorn, věčně optimistický usměvavý mladík s hladce oholenou tváří, který během odbojové činnosti provádí zaskočeným Němcům a Italům nejrůznější zlomyslné taškařice za lehkomyšlného úsměvu v obličejí.

Ani jedno z těchto propagandistických ztvárnění ovšem nezachycovalo skutečnou podobu, natož pak povahu, tichého, avšak odvážného padesátníka, chodícího s mírně nahrbenými rameny a výborně ovládajícího hru na kytaru, kterou zmiňuje Miodrag Pešič.

²⁰ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 398

²¹ Rychlík, J., Perenčevič, M. : Dějiny Chorvatska, Lidové noviny, 2007, str. 295

²² Bailey, W. : British policy towards general Draža Mihailović. In : British foreign policy towards wartime Yugoslavia and Greece, The Macmillan Press Ltd., 1975, str. 70

²³ Discussion : Following Deakin, In : tamtéž, str. 249

Stála snad za pozdějším Mihailovičovým příklonem k vyčkávací taktice právě jeho vysoká citlivost, jak naznačují výše? Faktem, že na úspěšné vojenské akce četníků z léta 1941 odpovídaly okupační úřady rozsáhlým terorem vůči civilnímu obyvatelstvu i zadrženým rukojmím a Mihailovič tyto skutečnosti těžce nesl. Mihailovič svým životním příběhem přece jasně ukázal, že není zbabělec, ani vypočítavý cynik, jenž by za sebe nechal bojovat jiné a pak se hlásil o slávu a uznání.

Na tomto konkrétním případě můžeme výstižně vidět, jak je důležité znát Mihailovičovy osobnostní znaky, než se dopustíme zjednodušených a nepravdivých soudů o jeho vypočítavosti či dokonce „zrádčovství“

Přepadení Jugoslávie zastihlo plukovníka Mihailoviče na pobřeží Hercegoviny, kde byla jeho jednotka po krátkém boji nucena rychle ustupovat. Mnoho vojáků se vzdávalo, jiní dezertovali. Hladká porážka kdysi tolik hrdé královské Jugoslávie, jejíž moderní vojenská tradice čerpala z úspěchů v balkánských válkách a v první světové válce, Mihailovičem samozřejmě hluboce otřásla. Na rozdíl od svého nadřízeného, generála Nediče, však neviděl budoucí perspektivu v kolaboraci, nýbrž ve vytvoření nacionální odbojové organizace.

4.Podzim 1941 – přelom 1942/43. Jugoslávské vojsko ve vlasti na vrcholu slávy

V polovině srpna 1941 zachytila britská námořní radiová stanice, umístěná v okolí Portisheadu, signál, vycházející z prostředí Srbska. Jednalo se o první spojení Mihailovičova štábu na Ravné Goře s Angličany. Britská strana byla v základních rysech uvědoměna o činnosti a formování Jugoslávského vojska ve vlasti.

Zpráva vzbudila mezi Brity velký ohlas, protože o odbojovém hnutí v okupované Jugoslávii přicházely zatím jen velmi kusé zprávy, z nichž se dalo vyčíst pouze málo konkrétního. Exilová vláda Jugoslávie v čele s králem Petarem II a premiérem Simovičem zpočátku neměla příliš velký zájem o propagaci domácího odboje, přestože disponovala informacemi z první ruky od Mihajlovičova emisara Sekuliče.

Kontakt z Portisheadu byl nadále svěřen britské SOE (Special operations executive), která zřídila v již v červenci 1940 svou pobočku pro oblast Balkánu a Blízkého Východu v egyptské Káhiře. Britové totiž oprávněně předpokládali, že vzhledem ke vhodnému terénu a válečné situaci jsou Jugoslávie a Řecko ideálním místem k vedení guerilly. Tu pak měli v úmyslu podporovat.

Existence silného odbojového hnutí s možností radiového spojení a první kuse zprávy o bojových akcích četníků (mnohdy nadnesené) vyvolaly ve Velké Británii vlnu nadšení. To bylo přirozeně reflektováno britskou válečnou propagandou, jíž se zhostila stanice BBC. Mihailovič byl britským rozhlasem nekriticky vynášen do nebes a jeho činnost byla dosti zveličována. Exilová vláda v Londýně, poté co akceptovala Mihailovičovu úlohu, dokonce prohlašovala, že ravnogorští četníci drží v šachu „*třicet až čtyřicet německých divizí, které byly vyslány do boje... Jak nyní víme, šlo o nadsázku. Ve skutečnosti měli Němci v celé Jugoslávii všehovšudy pět divizí, dále zde bylo čtrnáct italských, tři bulharské a další tři chorvatské divize, z nichž však některé nebyly v plné síle.*²⁴

Částečně nevědomky a z části úmyslně propaganda BBC označovala za četnické operace i akce Titových partyzánů. Jak ukáží později, v říjnu 1943 se situace obrátí a některé úspěchy „mihajlovců“ londýnský rozhlas připíše komunistickému odboji.

---

²⁴ Ridley, J. : Tito. Životopis otce Jugoslávie, Dialog, 1995, str. 153

Velká Británie se brzy rozhoduje pro přímý kontakt s Mihailovičem a tak v noci ze sedmnáctého na osmnáctého září 1941 vysazuje ponorka Královského námořnictva na černohorské pobřeží malou, tříčlennou, zpravodajskou misi v čele s kapitánem D.T. „Billem“ Hudsonem, který disponoval krom vojenského i historickým vzděláním. Pro začátek se jednalo o misi se zpravodajskými úkoly. Hudson měl kontaktovat štáb Draži Mihailoviče, podávat radiová hlášení o činnosti četníků a zvažovat konkrétní možnosti podpory četnického odboje.

Vzhledem k tomu, že od přelomu července a srpna 1941 začal v Jugoslávii působit také partyzánský odboj vedený komunisty, měl Hudson působit jako prostředník při jednáních četnických a partyzánských vůdců a snažit se o maximální jednotu obou větví jugoslávské rezistence.

Ironií osudu narazil bloudící Hudson krátce po vysazení na oddíl komunistických partyzánů, zahrnující „první ligu“ rudého odboje – Milovana Djilase, Arso Jovanoviče a Mitara Bakiče. Partyzáni se k němu zachovali přátelsky a byli to paradoxně oni, kdo Hudsona dovedl až k území ovládanému četníky, přestože kapitán Hudson nemohl Titovým lidem slíbit konkrétní pomoc. *„Na Titův rozkaz byla Hudsonovi poskytnuta veškerá pomoc při jeho cestě do Srbska za účelem kontaktování Mihailoviče a jeho četníků.“*²⁵

Když za několik dní dorazil Hudson na Ravnou Goru, byl nepříjemně překvapen přijetím ze strany Mihailoviče, které později označoval za rezervované a chladné. To mohlo být způsobeno referencemi Hudsonova průvodce, majora Zaharije Ostojiče, který Mihailoviče informoval o Hudsonově pozitivním přístupu k partyzánům.

Přesto však Hudsonova první hlášení vyznívají optimisticky. Hudson hlásí do Londýna, že *„...síly pod Mihailovičovým vedením jsou početné a způsobují silám Osy nemalé potíže.“*²⁶ Dále Hudson žádal o dodání lehkých zbraní, výbušnin, oblečení, peněz a léků ravnogorským četníkům. Na základě Hudsonových zpráv britská vláda rozhodla o materiální podpoře Mihailoviče, který se pro Londýn stal až do konce roku 1943 hlavním reprezentantem jugoslávského domácího odboje. Mihailovič se tak kromě nezanedbatelné materiální a finanční podpory ze strany Britů mohl těšit i z nárůstu své prestiže a do značné míry exkluzivního postavení. První leteckou dodávku výstroje a výzbroje Britové četníkům poslali už osmého listopadu 1941.

Na druhé straně přinesla Hudsonova mise Mihailovičovi dvě dílčí nevýhody. Byl to totiž právě Hudson, kdo informoval Brity o rozsáhlé činnosti partyzánského odboje a navíc se Mihailovičův radiový kontakt s exilem dostal plně pod kontrolu britské mise.

Britské „opojení Mihailovičem“ nemohla jugoslávská exilová vláda nezaregistrovat a tak se premiér Simovič rozhodl změnit vztah exilu k Jugoslávskému vojsku ve vlasti. Královská vláda v exilu zpočátku chápala jako jediného reprezentanta rozbité a okupované Jugoslávie pouze sebe sama a jugoslávské jednotky zahraniční armády, které jsou jí podřízeny. Síly jugoslávské zahraniční armády však nebyly příliš početné a nábor Jugoslávců žijících mimo rodnou zemi do řad zahraniční armády skončil fiaskem. Exilová reprezentace tak potřebovala nějaký úspěch stůj co stůj.

Petarova a Simovičova vláda tudíž využila možnosti svézt se na četnické vlně, načež přijala Mihailovičův odboj za svůj a uprostřed listopadu 1941 prohlásila plukovníka Mihailoviče „velitelem všech vlasteneckých sil“ na jugoslávském území. Simovičovi se v tomto bodě

---

²⁵ Bailey, W. : British policy towards general Draža Mihailović In : British foreign policy towards wartime Yugoslavia and Greece, The Macmillan Press Ltd. , 1975, str. 91

²⁶ tamtéž, str. 61

hodil i samotný název „Jugoslávské vojsko ve vlasti“. Uznání Mihailoviče mohl exilový premiér totiž vykládat tím způsobem, že Dražovi četníci působí v jakési součinnosti s exilovou vládou, která disponuje jak zahraniční armádou v rámci britských sil, tak jugoslávskou armádou domácí rezistence. V tomto způsobu výkladu pokračovali i Simovičovi nástupci. Takováto interpretace byla samozřejmě nepravdivá, protože Mihailovičovo hnutí se zformovalo a zahájilo činnost bez kontaktů s exilem. Jugoslávské vojsko ve vlasti navíc nikdy úplně nenabývalo charakteru regulérní armády a přestože Mihailovič se stal oním nejvyšším „vlasteneckým velitelem“ nikdy plně nekontroloval všechny oddíly svého odboje. Někteří lokální velitelé četnických jednotek – zejména ti bosenští - „*uznávali Mihailoviče jako vrchního velitele pouze tehdy, když se jim to hodilo*“.²⁷ Tyto divoké bandy se pak účelově přidávaly na různé strany konfliktu, často se dopouštěly kolaborace s Italy a Němci, někdy dokonce přecházely na stranu ustašovců i partyzánů.

Konec konců ani Mihailovič neměl královský exil dvakrát v lásce. Velitel četnického odboje vytykal představitelům jugoslávské reprezentace v Londýně jejich předválečnou nepřipravenost k obraně země. Velkým prohřeškem v očích plukovníka Mihailoviče byl také rychlý útěk dvora a vlády do zahraničí, kam se Petar i Simovič vydali ještě před pádem předválečné Jugoslávie. Jakožto loajální důstojník a srbský monarchista konzervativního ražení však Mihailovič překonal osobní antipatie a vždy deklaroval svou věrnost dynastii Karadjordjevičů a londýnské vládě krále Petara.

Petar II Karadjordjevič ovšem snadno zavadával k antipatiím vůči své osobě nejednu příčinu. Osmnáctiletý monarcha totiž nejevil přílišnou starost o dění v okupované zemi a politické záležitosti obvykle přenechával premiérovi či ministrům. S o to větším nadšením Petar vymetal luxusní podniky nočního Londýna a chlubil se na večírcích luxusními šperky, hodinkami a módními doplňky. Nejvíce ze všeho Petara zajímala řecká princezna Alexandra a spokojený život v kružích londýnské smetánky. Návrhy, aby se s britskou pomocí vydal do hor západního Srbska k Mihailovičovým četníkům mladý král důrazně odmítal.

Uspokojivá situace nepanovala ani v samotné exilové vládě, kde se v podstatě hádal každý s každým. Srbové s Chorvaty, Chorvati se Slovinci, konzervativci s liberály, umírnění s radikály... Bylo to přirozeným důsledkem skutečnosti, že do exilu se fakticky odebralo několik zemských reprezentací a tak nevyřešené „staré kauzy“ z předválečných dob, vyplouvaly opět na povrch. Národnostní otázka tak jugoslávskou exilovou vládu vcelku úspěšně paralyzovala.

Už v prosinci 1941 musel z premiérského postu odstoupit Dušan Simovič, kterého nahradil historik Slobodan Jovanovič, předválečný zakladatel Srbského kulturního klubu a tedy konzervativní nacionalista velkosrbské orientace. Tento muž sdílel podobný pohled na svět a hodnotový žebříček jako Draža Mihailovič a četnický odboj se tak pro něj stal důležitým bodem politické koncepce. Jeho politická orientace však logicky narážela na odpor nesrbských členů exilového kabinetu, což rozhodně nepřispělo ke zklidnění sporů uvnitř vlády. Neustálé hašteření jednotlivých jugoslávských politiků poškozovalo v očích Anglosasů prestiž celého královského exilu, na nějž začali někteří britští politici pohlížet s despektem a pohrdáním.

Na přelomu podzimu a zimy 1941 se však rozhodně nezdálo, že by rozpory v exilové vládě jakkoliv poškodily Mihailovičovo postavení v Jugoslávii, zejména v Srbsku. Naopak, přihlášení se jugoslávského exilu k ravnogorskému hnutí četníkům pomohlo.

---

²⁷ Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000, str. 141

Jak jsem naznačoval výše, po úspěšných bojových vystoupeních četníků v červnu, srpnu a září následovaly vždy kruté represe ze strany německých okupantů, které senzitivním Mihailovičem hluboce otřásly. Mihailovič tak došel k pevnému přesvědčení, že ozbrojené útoky proti Němcům v době, kdy západní Spojenci nejsou schopni otevřít balkánskou frontu, jsou v zásadě předčasné. Četnickí velitelé proto „*tvrdili, že „dosud nenadešel čas boje“, že je třeba šetřit srbskou krví a chránit tak „biologickou substanci národa“. Mihailovič v očekávání okamžiku vhodného k odporu, k němuž hodlal vyzvat celý národ, omezil konfrontaci s Němci jen na nejnütnější akce.*“²⁸

V praxi to znamenalo omezení původní taktiky drobné, ale soustavné guerilly a naopak jednoznačný přechod k vyčkávací taktice. Hlavním úkolem četnického odboje nyní bylo především zajišťování a rozvoj ovládaného území. Dále pak shromažďování zbraní, zvyšování bojeschopnosti četnických oddílů, získávání informací zpravodajského charakteru a propaganda. Propagandisticky se ravnogorské hnutí poměrně činilo. Do roku 1944 vydávalo „*na 70 periodik, z toho 12 ústředních, 17 mládežnických a 44 jednotlivých vojenských oddílů*“²⁹.

Četníci měli hlavně vyčkávat „s puškou u nohy“ a chystat se na předpokládané vylodění spojeneckých sil s Velkou Británií v čele. Po tomto otevření balkánské fronty se mělo mohutné a dobře vyzbrojené četnické hnutí připojit k invazním silám a zahnat okupanty. Přímé střety s Němci Mihailovičův štáb omezil pouze na nutnou obranu a ty nejdrobnější sabotáže.

Tuto četnickou taktiku výstižně charakterizuje Jan Pelikán : „*Zvolená strategie jistě nepostrádala racionální jádro. Mihailovič se oprávněně obával nekompromisní reakce okupantů na případné povstání. Chtěl zabránit zbytečným obětem. Předlouhé vyčkávání však vedlo k pasivitě, únavě a oslabování bojeschopnosti... Zvolená strategie navíc nepočítala s činností konkurenčního levicového odboje, ani s důsledky dramatického vývoje v Chorvatsku a v Bosně.*“³⁰

V Srby osídlených oblastech Chorvatska totiž zahájili ustašovci masivní vyhlazování srbských vesnic, které nabylo genocidního charakteru. Masakrování Srbové mnohdy neměli jinou šanci než se bránit vstupem do partyzánských nebo četnických oddílů. Ve druhé polovině července navíc Titovi partyzáni zahájili povstání v Černé Hoře, které se částečně přelilo i do oblastí Srbska, Hercegoviny a Bosny. Průběh tohoto povstání byl zpočátku hladký a navzdory ideovým rozporům se do partyzány vyvolaného povstání zapojily bez Mihajlovičova rozkazu některé lokální četnické skupiny. V prosinci bylo však povstání poraženo a opět následovaly brutální represe. Partyzáni i četníci utrpěli nemalé ztráty. Mihailovičovi se opět potvrdilo, že momentální vyvolávání ozbrojených bouří není správně zvoleným krokem.

4.1. Četníci a partyzáni – od koexistence k roztržce

Jak bylo výše poukázáno, krátce po zahájení četnického odboje se v obsazené Jugoslávii konstituuje odbojové hnutí partyzánů (termín podle sovětského vzoru, který předtím v jugoslávském prostředí označoval spíše dogmatického stranického či zájmového frakcionáře), vedených chorvatským komunistou Josipem Brozem. Broz začal v odbojovém prostředí používat partyzánskou přezdívku Tito a ta mu už zůstala až do smrti. Komunisty

---

²⁸ tamtéž, str. 134

²⁹ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, 2008, str. 392

³⁰ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 399

vedený odboj „oficiálně“ vystupoval jako Národně osvobozené hnutí (NOP), které koncem listopadu 1942 vytvořilo Antifašistický výbor národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ). Ten pak partyzáni prohlásili za nejvyšší orgán Jugoslávie.

Mezi četníky a partyzány v podstatě nebylo ideové shody. Ravnogorští četníci byli velkosrbskými nacionalisty, monarchisty a konzervativci, zatímco partyzáni vystupovali jako levicové revoluční hnutí, sjednocující všechny národnosti a všechna etnika zastoupená v Jugoslávii. Důležitou roli zde hrál rovněž výrazný antikomunismus četníků, včetně samotného Mihailoviče.

Komunistická strana byla v předválečné Jugoslávii zakázána zvláštním vládním dekretem (obznanou) již počátkem dvacátých let a Draža Mihailovič pro komunisty používal paušální název : kriminálníci. Pro velitele ravnogorských četníků představovali komunisté nepřátele Srbska, královské dynastie a tradičních hodnot, ve které věřil. Přesto však zpočátku docházelo ke společným akcím četníků a partyzánů proti okupantům, jako například u zmiňovaného útoku na Kraljevo, či při srpnové guerille proti místním německým posádkám. Mimo Srbsko pak k těmto společným vystoupením docházelo bez Mihailovičových rozkazů, ovšem s jeho tolerancí. Ještě koncem září četnický oddíl kapitána Radiče obklíčí spolu s partyzány Němce a Ljotičovy kolaboranty v Šabaci. Obléhatelé však následně přecení své možnosti a jsou po několika dnech odraženi.

Největší společné bojové vystoupení četníků a partyzánů se odehrálo koncem října 1941, při úspěšných bojích v okolí Valjeva a Krsljeva. Mihailovič do této oblasti posílá tísňnému Titovi na pomoc více než dvanáct set četníků pod vedením majora Aleksandra Mišiče a spojené síly rezistence odolají německému tlaku.

Tuto pomoc dokonce Tito přiznává ve svých poválečných pamětech, avšak snaží se ji vysvětlit pouze egoistickým strachem Mihailoviče ze ztráty vlastních dobytých pozic : „*To lze vysvětlit tím, že v době německé ofensivy jsem poslal z Křupane Mihajlovičovi dopis, v němž jsem ho upozorňoval na hrozící mu nebezpečí, ztratíme-li území, jež jsme osvobodili. Draža Mihajlovič souhlasil s mými vývody, a proto se jeho oddíly účastnily společně s námi bojů od října do listopadu r. 1941.*“³¹ Zrovna tak Tito zmiňuje také Radičovu pomoc u Šabace.

Společné bojové operace četníků s partyzány tak pokračují až do konce listopadu. Problém spočívá v tom, že na Mihailoviče orientovaná válečná propaganda Velké Británie v této době informuje o všech odbojových akcích v jugoslávském prostoru plošně jako o díle Mihailovičových četníků, což partyzáni nesli dosti nelibě.

V tomto smyslu se o vztazích obou hnutí dá říci, že zpočátku : „*nebyly... obě skupiny apriorně nepřátelské, ba dokonce spolupracovaly při akcích namířených proti wehrmachtu.*“³²

Nesmíme rovněž zapomínat, že na nižších místních úrovních se četníci s partyzány leckdy osobně znali. Na základě těchto známostí pak neorganizovaně probíhala vzájemná pomoc, výměna, komunikace, ale také obousměrná fluktuace. Komický, avšak do značné míry výstižný příklad četnicko – partyzánských vztahů na nižších úrovních popisuje Marko Hoare : „*Radojka Peričová následovala své dva bratry k partyzánům v listopadu 1941, pak se ale zamilovala do četnického velitele a zůstala s četníky i během pozdějšího vypuknutí konfliktu mezi oběma hnutími. Jejím bratrovi bylo umožněno bezpečně ji navštívit na četnické základně v Tobutu v oblasti Tuzly a neúspěšně ji žádal, aby se vrátila domů. Byl pouze*

³¹ Tito, J. : Cesta nové Jugoslávie In : F:\Pražský web pro studenou válku Maršál Tito Cesta nové Jugoslávie.mht

³² Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000, str. 134

požádán, aby se on sám připojil k četníkům.³³ Dohra už není tolik veselá. Mladá matka Peričová zahynula v boji koncem roku 1943.

To u četnických žen nebylo obvyklé. Na rozdíl od partyzánského prostředí, kde ženy bojovaly společně s muži, u velmi konzervativních četníků tomu bylo přesně naopak : „*Ženám zůstávala vyhrazena tradiční role ve válkách : měly pečovat o domácnost, starat se o muže opuštěná hospodářství, šít uniformy, maximálně ošetřovat zraněné bojovníky. Naproti tomu činnost partyzánského hnutí přinesla první velký impuls pro masovou emancipaci žen v srbské společnosti.*“³⁴

Četnická propaganda využívala relativně velkého počtu žen v partyzánském hnutí k celkové dehonestaci levicového odboje. Partyzáanky byly popisovány jako nemravné a nemorální ženy, které provozují volnou lásku, kazí mládež a horují pro potraty či nevěru. V tomto jim ovšem četnické letáky krutě křivdily. Mezi partyzány panovala tvrdá disciplína, leckdy přísnější než v některých četnických lokálních jednotkách. Prohřešky proti „buržoazní morálce“ partyzáni paradoxně přísně trestali, za cizoložství dokonce mohl padnout i trest smrti.

Četníky a partyzány rozdělovala také strategie, zejména poté, co Mihailovič koncem podzimu 1941 zdůraznil pasivní prvky četnické taktiky. Revolučně naladěni partyzáni neměli pro vyčkávací metodu pochopení a jejich cílem bylo vrhat do boje vše co bylo po ruce. „Udeř, kde můžeš“, to bylo heslo partyzánů, od něhož se nenechali odradit ani vojenskými porážkami, ani bezohlednými represemi okupantů, následujících po bojovém vystoupení. Partyzáni nepotřebovali jakýmkoliv způsobem šetřit srbský (ani jakýkoliv jiný) národ, neboť jejich boj byl primárně motivován sociálně. Hlavní cíl nespatořovali v samotné svobodě národa, nýbrž ve vytvoření nové socialistické společnosti a v poválečné přestavbě Jugoslávie dle komunistického vzoru.

S tím souvisí i další dělicí linie mezi četníky a partyzány, zakořeněná ve způsobu života a jeho podmínkách : „*Střet mezi partyzány a četníky...nebyl jen střetem mezi dvěma nepřátelskými ideologiemi, ale také produkt sociálních, ekonomických a politických štěpení země. Komunisté byli produktem...městského světa, kde Srbové, muslimové a Chorvaté žili smíšeně a kde bylo sektářské dělení slabší. Komunisté vyrostli v ... dělnickém hnutí, kde na třídním rozdělení záleželo, zatímco národností rozdělení ohrožovalo jednotu... Četnická ideologie Velkého Srbska naopak odrážela venkovské vidění světa... kde náboženství a národnost byla určována spíše v etnickém než teritoriálním smyslu.*“³⁵

Do četnicko – partyzánských vztahů vstoupila na podzim 1941 Velká Británie a to právě prostřednictvím kapitána Hudsona, zpravodajského důstojníka v Mihailovičově Horském štábu. Hudson měl samozřejmě možnost vidět velký potenciál při spojení četníků a partyzánů a zrovna tak dobře věděl, že Velká Británie sleduje na Balkáně zejména vojenské cíle porážky Osy, nikoliv politické spory mez odbojovými frakcemi.

Z těchto důvodů Londýn usiloval o sblížení a co největší koordinaci Tita s Mihailovičem. Oba muži se sešli již v devatenáctého září, ale jednání bylo prakticky k ničemu. Mihailovič začal díky nešťastnému komunikačnímu nedorozumění považovat Tita za Rusa, což jeho averzi ještě více prohloubilo.

³³ Hoare, M. : Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and the chetniks 1941 – 1943, Oxford university press, 2006, str. 298

³⁴ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 404

³⁵ Hoare, M. : Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and the chetniks 1941 – 1943, Oxford university press, 2006, str. 7

Hudson zapojil veškerou svou houževnatost, aby na sedmadvacátý říjen 1941 uspořádal v osadě Struganik, v domě majora Mišiče, druhou schůzku obou vůdčích postav jugoslávského odboje. Nyní byl Hudson ze strany Mihailoviče opět nepříjemně zaskočen. Draža ho totiž odmítl pustit do jednací místnosti s tím, že se jedná o vnitřní záležitost Jugoslávie. Tito okamžitě vytušil příležitost jak nasbírat před zástupcem protihitlerovské velmoci politické body a prohlásil, že on proti Hudsonově přítomnosti nemá nejmenších námitek.

Jednání se dlouho točilo v bludném kruhu. Tito odmítl Mihailovičův požadavek, aby partyzáni vydali četníkům strategicky důležité město Užice, Mihailovič zase nesouhlasil se spojením obou hnutí, přestože mu Tito nabídl funkci vrchního velitele společných sil. Tato nabídka ovšem nebyla míněna upřímně, jak Tito po válce sám přiznal.

Oba velitelé navíc neustále hájili své pojetí strategie a obviňovali se z nejrůznějších chyb. Nakonec však přece jen došlo alespoň k nějaké dohodě. Partyzáni slíbili četníkům dodat sedm set pušek z jimi ovládané užické zbrojovky (jiné údaje hovoří o pěti stech kusech), včetně pravidelného zásobování střelivem a výměnou za to se s nimi měli četníci podělit o dodávky z Velké Británie.

Závěrem jednání ze stal Tito, podle tvrzení Jaspera Ridleyho, obětí četnického vtipu : „*Po skončení rozhovorů se Mihailovič Tita zeptal, zda by měl chuť na šálek sladkého šumadijského čaje. Tito nabídku přijal a za hurónského smíchu všech se málem zadával, neboť... místo sladkého čaje si zhluboka lokl sedmdesátiprocentní domácí srbské pálinky.*“³⁶ Takovéto vtípky sice možná vedly k velkému pobavení četnických velitelů, vzájemné důvěře však příliš neprospívaly.

Jan Pelikán však rozhodně vylučuje, že by se tato příhoda mohla odehrát, neboť Tito stoprocentně věděl, co v srbském prostředí znamená výraz „šumadijský čaj“. Faktem je, že kromě Ridleyho se o této události nikdo nezmiňuje a tak celá sympatická historka představuje s největší pravděpodobností úsměvnou fabulaci.

Domluvená výměna užického materiálu za podíl z britské zásilky byla provedena pouze jednou. Další spolupráci zmařili sami četníci, když druhého listopadu 1941 naprosto nečekaně zaútočili z Užické Požegy právě na Užici. V prvních okamžicích se jejich útok slibně rozvíjel, následně však partyzáni v krátkém, ale tuhém boji četníky zastavili, načež přešli do protiútoků.

K samotnému útoku možná nemuselo dojít, kdyby britská strana postupovala aktivněji. Mihailovič už koncem září totiž telegrafoval do Londýna, že silou zabráni šíření bolševismu v Užici. Poté co Britové nereagovali, vyložil si Mihailovič jejich mlčení jako souhlas k útoku. Po užickém neúspěchu začal Draža intenzivně naléhat na kapitána Hudsona, aby mu Britové poslali urychleně další letadlo s vojenským materiálem. Hudson měl už všeho dost a jasně Mihailovičovi naznačil, že vláda Jeho Veličenstva rozhodně nebude riskovat ztrátu plně naloženého letounu kvůli jeho sporům s partyzány.

Tou dobou byly vztahy Mihailoviče s Hudsonem na bodu mrazu. Krom toho, že Mihailovič připravil svým jednáním veliteli britské mise několik nepříjemných překvapení, se Hudson dostával do neustálých drobných rozporů s majory Lalatovičem a Ostojičem, dvěma statečnými a schopnými, avšak neuvěřitelně nafoukanými četnickými důstojníky.

Hudson skutečně neměl štěstí. Přestože s četnickým útokem na Užici neměl nic společného Titovi partyzáni byli přesvědčeni, že právě on navedl z pověření své vlády Mihailoviče, aby zaútočil na jejich pozice.

---

³⁶ Ridley, J. : Tito. Životopis otce Jugoslávie, Dialog, 1995, str. 155

Útočící partyzány nakonec dočasně zastavila německá ofenzíva proti pozicím obou odbojových hnutí, která tak obrátila jejich pozornost na německé útočníky. Jistou roli zde patrně sehrál i Sovětský svaz. Moskva nestojí o rozpory s Velkou Británií a uznává jak královskou vládu v exilu, tak Mihailovičovu roli hlavního velitele jugoslávského odboje. Titovým partyzánům Sověti nařizují zastavit boje s četniky a hledat snahu o dohodu. Důvěra mezi Ravnou Gorou a Užicí je však nadobro narušena, přestože ještě do konce listopadu proběhne pár drobných akcí ve společné režii.

Na přelomu léta a podzimu 1941 dochází bez Mihajlovičova vědomí k četnicko partyzánskému spojení ve východní Bosně, kde se četnické hnutí vyvíjí značně nezávisle na Mihailovičovi a četnicích z historických oblastí Srbska. Mihajlovičova vůle se zde prosazuje pouze přes jeho emisary, zejména majora Jezdimira Dangiče a majora Boško Todoroviče. Bude to ovšem právě omezenec Dangič, kdo se nejvíce zaslouží o pád četnicko partyzánské aliance.

Dangič se příliš netajil, že využívá autonomního postavení ve východní Bosně pro svou soukromou válku. Daleko více než boj s okupanty ho zajímalo vyvražďování muslimského obyvatelstva, velmi často neozbrojeného. Otevřeně vyhlašoval, že chce všechny muslimy v Srby obývaných částech Bosny zabít a to si vytkl jako hlavní cíl svého působení ve východní Bosně, kterému podřizoval vše ostatní.

Četnici sice obecně chovali k muslimům averzi a příležitostně se uchýlovali ke svévolné perzekuci jugoslávských muslimů, ovšem Dangičova posedlost byla v tomto ohledu výjimečná. Mihailovič rozhodně muslimskou genocidu nezamýšlel.

Svémi jedovatými poznámkami, obstrukcemi a hysterickými výpady Dangič podněcoval pracně potlačované rozpory ve východobosenské alianci. Později vyšlo rovněž najevo, že Dangič lhal Mihailovičovi ve svých hlášeníh ohledně síly jím vystavěných jednotek, kdy do nich započítával i skupiny jiných lokálních četnických velitelů, zejména respektovaného majora Pera Djukanoviče. Díky těmto přemrštěným číslům pak Mihailovič považoval Dangiče za nepostradatelného organizátora a byl ochoten tolerovat jeho excesy.

Krise ve východobosenské četnicko partyzánské alianci přivede angažované lokální velitele obou stran na společnou konferenci ve Vlasenici, konané šestnáctého listopadu 1941. Dangič zde nadával partyzánským delegátům, když se kupříkladu obořil na Svetozara Vukmanoviče – Tempa : „*Co tady děláte ? Vypadněte zpátky do Černé Hory !*“³⁷ Černohorci přitom představovali určitě jediný nesrbský národ ochotný akceptovat velkosrbskou myšlenku. Dangič na konferenci překřičel hlas četnického kapitána Mišo Drakuliče, stoupence zachování spojení a značnou mírou se přičinil o nezdar vlasenické konference. Přestože major Dangič se při svém východobosenském angažmá na Mihailoviče dvakrát neohlížel, v tomto bodě měl minimálně jeho tichou podporu.

Krach četnicko partyzánské aliance ve východní Bosně ovšem ani zde ještě neznamenal vzájemnou válku. V nepřehledných bosenských poměrech jednotný postup dlouho neplatil a záleželo na lokálních velitelích. I zde však v listopadu 1941 myšlenka spojení plošně zkrachovala.

Situace v Bosně (nejen té východní) byla specifická z více důvodů. Bosna byla po rozbití Jugoslávie přičleněna k „Nezávislému chorvatskému státu“, přičemž podle pavědecké teorie poglavnika Paveliče představovalo muslimské obyvatelstvo pouze poislámštěné „Chorvaty nejčistší krve“. Ustašovské milice se tak často společně s muslimskými bojůvkami podílely na

---

³⁷ Hoare, M. : Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and the chetniks 1941 – 1943, Oxford university press, 2006, str. 120

genocidě srbského a židovského obyvatelstva. Jak jsem psal výše, toto chování vedlo zdejší srbskou menšinu k masovému vstupu do četnických i partyzánských oddílů.

Organizovaný četnický i partyzánský odboj se do Bosny „přelévá“ koncem léta 1941, přičemž slabé jednotky NDH mu nejsou schopny čelit a musejí plně spoléhat na italská vojska, přítomná na chorvatském území. „Elitní“ ustašovská Černá legie a její velitel Jure Francetič byli spíše reklamním projektem ustašovského režimu než vysoce akceschopným vojenským tělesem.

Italská armáda má ovšem do výkonné německé branné moci daleko a ani ona se do střetu s odbojáři příliš nežene. Italští velitelé proto velmi brzy navazují účelový modus vivendi s mnohými lokálními veliteli četnických oddílů. „*V italském okupačním pásmu vystupují Mihailovičovy oddíly více méně otevřeně. Italská okupační moc nezamýšlí a patrně není ani schopna proti nim zakročit. Místními pakty o neútočení a úmluvami mezi okupačními důstojníky a veliteli četníků vzniká brzy bezpečný prostor pro národně – srbský odboj. Na tom nemohou nic změnit ani výtky ze sabotáží, které Němci vůči Itálii uplatňovali.*“³⁸

V praxi většinou dohody vypadaly tak, že Italové respektovali „nedotknutelnost“ četniky ovládaných oblastí, přičemž jednotky četníků a Italů se vzájemně nenapadaly. Italové byli rovněž ochotni dodávat lokálním četnickým velitelům výzbroj, výstroj i peníze, pokud jejich skupiny útočily podle italských rozkazů na partyzánské oddíly. Došlo tak k poněkud paradoxní situaci, kdy Jugoslávské vojsko ve vlasti přijímalo zároveň pomoc jak od Velké Británie, tak od Itálie.

První dohodu tohoto druhu uzavřel v únoru 1942 černohorský četník major Pero Djukanovič s italským generálem Birolim.

Dražo Mihailovič sice rozkaz k takovéto spolupráci s Italy nevydal, avšak věděl o ní a schvaloval ji jako účelový kontakt, který rozšíří možnosti četnického hnutí.

Kdo se díval na tuto koexistenci četníků s italskou okupační mocí navýsost nelibě, byli pochopitelně Němci. Němečtí velitelé neradi viděli, že v bosenských i černohorských oblastech vzniklo nerušené zázemí jim nepřátelského hnutí. Svým tlakem na Benita Mussoliniho sice Hitler dosáhl toho, že „duce“ svým velitelům později formálně spolupráci s četniky zakázal, na věc to ovšem nemělo významnější vliv.

Italsko četnický způsob soužití vydržel až do samého pádu fašistické Itálie v roce 1943.

Horečně obnovený mír po užickém dobrodružství netrvá dlouho. Mihailovičovi i Titovi emisaři sice spolu koncem listopadu jednali v Pranjani, kde se dohodli na vágně formulovaném společném postupu proti okupantům. Usnesení o zřízení společné komise, která by objasnila okolnosti útoku na Užici a potrestala „provokatéry“, mělo nejspíš jen deklarativní charakter. V otázce sjednocení obou odbojových hnutí se přirozeně nedošlo k ničemu a na tomto bodě jednání neuspělo.

Bylo to pochopitelné, protože ani Mihailovič ani Tito ve skutečnosti na něčem podobném neměli zájem. Vratké „spojenectví“ obou větví odboje spočívalo především v momentálních taktických a strategických záměrech velitelů, případně na osobních známostech některých četníků a partyzánů nižších hodnostních stupňů a řadových bojovníků.

Už čtvrtého prosince 1941 po poradě štábu Mihailovič vydává rozkaz k boji s partyzány. Tito učiní za necelé dva týdny v podstatě totéž. Spolupráce – byť problematická - končí, cesta k občanské válce začíná.

Nezahálí ani Němci, zpočátku nepříjemně zaskočení existencí rozsáhlé četnické a partyzánské rezistence. Po počáteční zaskočenosti okupantů a prvních úspěších odbojových sil, plánují

---

³⁸ Weithmann, M. : Balkán. 2000 let mezi Východem a Západem, Vyšehrad, 1996, str. 323

německé síly rozsáhlou protiakcí. K Užici i Ravné Goře se blíží silné německé svazky, posílené o kolaborantské ozbrojené formace.

Němcům přirozeně neunikl četnický útok na Užici a tak se zpočátku pokusili eliminovat Mihailoviče „po dobrém“ – využít vzájemné averze ke komunistům k určitému dočasnému modu vivendi mezi Němci a ravnogorskými četniky.

Z tohoto důvodu zorganizoval kapitán Abwehru (německé vojenské rozvědky) Josef Matl přes četnického plukovníka Pantiče na jedenáctý listopad 1941, v malé vesnici Divci, setkání Mihailoviče s vysokými důstojníky Wehrmachtu. Snaha uzavřít s Mihailovičem mír ovšem zkrachovala : „*Němečtí vyjednaváci...požadovali Mihailovičovu úplnou kapitulaci. On to ale odmítl. Byl připraven opustit německé komunikační linie a nechat na pokoji ekonomicky důležitá města výměnou za to, že ho Němci nechají v horách na pokoji, nehodlal se však bezpodmínečně vzdát.*“³⁹

Mihailovičovi se krom jiného ani trochu nezamlouval požadavek, aby se jeho jednotky podřídily proněmecké vládě loutkového premiéra Nediče. Němci údajně vyhrožují likvidací Mihailovičových rodinných příslušníků, Draža se ale nepodvoluje.

Jednání v Divci bylo manipulativně využito při komunistickém soudním procesu v roce 1946 jako „důkaz“ Mihailovičovy kolaborace. Každý jen trochu nezaujatý pozorovatel však musí uznat, že o ničem takovém nemůže být řeč. Mihailovič naopak při listopadovém jednání kolaboraci s Němci odmítl. Pokud snad někdo hovoří o prohřešku „navázání styku s okupanty“, pak se jednalo o běžné jednání válčících stran, na které měl plukovník Mihailovič, jakožto oficiální velitel všech vlasteneckých sil v Jugoslávii, plné právo.

Po krachu jednání se už Němci na nic neohlíželi a v polovině listopadu zahajují frontální útok na srbské území s cílem potití obě složky domácí rezistence. Německý úder dopadne na četníky i partyzány plnou silou. Odbojáři nejsou schopni postupující německé svazky zastavit. Devětadvacátého listopadu je dobyt partyzánské centrum v Užici a četníkům se nevede o nic lépe. Jejich snaha udržet alespoň Ravnou Goru vyznívá naprázdno. Mnoho četnických oddílů je v průběhu bojů zcela rozdraceno, stovky rozprášených četníků rezignují na odbojovou činnost a vracejí se do svých domovů, někteří dokonce vstupují do Nedičovy Srbské národní stráže.

Mihailovič sám musí z Ravne Gory na poslední chvíli utéci se skupinou nejbližších bojovníků. Při útěku se dokonce dostane do přímého ohrožení ze strany německých pronásledovatelů, díky své chladnokrevnosti a duchapřítomnosti ovšem vyvázne.

Sedmého prosince 1941 nařídil Adolf Hitler - poté co mu bylo sděleno, že Mihailovičovi četníci již usmrtili od června více než tisícovku německých vojáků – operaci s názvem Mihailovič, jejímž cílem bylo dopadnout nebo usmrtit velitele ravnogorského odboje. Akce se ovšem nezdařila.

Na Mihailovičovu hlavu Němci vypsali odměnu ve výši sta tisíc říšských marek ve zlatě, stejně jako na hlavu Broze – Tita.

A stejně jako Titův, i Mihailovičův štáb opouští Srbsko směrem do italského záboru, v jeho případě do Černé Hory, kde mu z výše popsaných důvodů (viz str. 21) nehrozí přímé nebezpečí.

Mihailovičovi velitelé mají co na práci, protože německým úderem byla vážně narušena organizační struktura četnických oddílů, vázaných na okresy. Bezprostředně následující období tedy Mihailovič věnuje obnovování četnických jednotek a navazování zprerhaných kontaktů. Do Ravné Gory se vrátí po více než ročním působení v černohorských a bosenských oblastech.

---

³⁹ Roberts, W. : Tito, Mihailović and the allies 1941 – 1945, Duke University press, 1973, str. 36

4.2. „Srbský sokol“ v plném rozletu

Ač se to může zdát paradoxní, okolnosti po německé ofenzívě proti četnickým a partyzánským pozicím v Srbsku umožnily Mihailovičovi získat zde dočasně znatelnou převahu nad partyzánským odbojem, což bylo dáno hned několika faktory. Mihailovič si totiž, na rozdíl od Tita, dokázal udržet v oblastech užšího Srbska solidní míru vlivu. Již několik měsíců totiž představoval do jisté míry „šedou eminenci“ srbské politiky, kterou nebylo možno jen tak odepsat. Již koncem května 1941 jej tajně kontaktoval emisar předsedy Rady komisařů, Milana Ačimoviče. Jak zmiňuji výše, Ačimovič nevěřil v německé vítězství a tak hledal „zadní vrátka“ v podobě jednání s odbojem. Podobný názor zastával rovněž předseda pozdější loutkové vlády, generál Nedič.

Zatímco Ačimoviče byl Mihailovič schopen akceptovat, s Nedičem nějakou dobu nechtěl navázat kontakt. Hlavní roli zde patrně sehrála vzájemná animozita z předválečných časů a Nedičova příslušnost ke zkompromitované „klíce starých generálů“. S programovým kolaborantem Ljotičem pak nechtěl mít Draža společného vůbec nic, neboť ho považoval za zrádce.

Svůj přístup k premiéru Nedičovi Mihailovič mění teprve v prosinci 1941. Tehdy si totiž uvědomuje, že po německých úderech proti četnickému odboji není sto zajistit některým svým četníkům, že přežijí zimu.

Prostřednictvím emisarů se tedy dohodne s Nedičem a ohroženým četníkům přikáže naoko se „legalizovat“. Četnické hnutí tak „využívalo složitých a někdy velmi nepřehledných kontaktů s kolaborantskými formacemi. Část četnických oddílů uznala autoritu Nedičovy vlády, a legalizovala tak svou činnost. Většina z příslušníků nekomunistického odboje, kteří tento krok učinili, ho považovala jen za taktický manévr. Doufali, že s jeho pomocí přečkají zimu a nejhorsí léta války. Chtěli zároveň pomáhat svým spolubojovníkům, kteří setrvali v ilegalitě a zůstávali jedním z terčů německých represálií.“⁴⁰

Šlo o čistě účelový tah – Mihailovič si zajistil u vládních úřadů jistou míru shovívavosti, Nedič zase své „alibi“ u protiněmeckých kruhů.

Nutno ovšem připomenout, že v případě vztahu k Nedičovy silám Srbské národní stráže se u ravnogorských četníků stříдалa období koexistence s obdobím ozbrojených střetů. Vždy záleželo na momentální situaci a zájmech obou táborů. Celkově se nicméně dá říci, že jednotky kolaborantské vlády se chovaly k zajatým četníkům shovívavěji než k partyzánským zajatcům.

Druhý faktor, zvyhodňující na přelomu let 1941 a 1942 četníky před partyzány představovalo jejich zázemí v Černé Hoře a Bosně, tedy v italském záboru. Zatímco četníci se nemuseli italských vojsk téměř vůbec obávat, proti Titovým partyzánům Italové vystupovali. Přirozeně, italská okupační moc nedosahovala vojenské síly ani hospodářské či správní efektivity německého spojence a tak i pro partyzány byl přesun ze Srbska jistou úlevou. S pozicí četníků se ale postavení „titovců“ srovnávat nemohlo.

V neposlední řadě se tenkrát zdálo, že výše popisovaná četnická taktika odpovídá realitě více než taktika partyzánů. Německá ofenzíva z listopadu a prosince ukázala, že přes počáteční úspěchy odboje, jsou Němci schopni zasadit četníkům i partyzánům tvrdé rány a seriózně poškodit jejich organizace. To vše budilo dojem, že Mihailovič se nemýlil, když omezoval

⁴⁰ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 416

střety s Němci na nejnutnější úrovni a tvrdil, že čas ke všeobecnému povstání ještě nenastal. Tuto představu nepřímo podpořil rovněž oficiální britské komuniké o postupu vůči odboji na Balkáně : „*Není žádoucí, abychom v obsazených zemích vyvolávali aktivní povstání, protože takovým hnutím v této chvíli nemůžeme být nápomocni. Rozhodně by však bylo užitečné, kdyby se na obsazených balkánských územích udržel neklid, který by postačoval k tomu, aby v nich mohly setrvat silnější vojenské posádky, a takto bylo možné dále působit na prostředky a komunikace Osy.*“⁴¹

Všechny tyto okolnosti, spolu s uznáním Mihailoviče britskou stranou vedly k tomu, že Mihajlovičova prestiž mezi srbským obyvatelstvem stoupala a začátkem roku 1942 vstupují do řad Jugoslávského vojska ve vlasti i někteří partyzáni a to v řádu stovek. Mihailovič má v italském záboru možnost téměř nerušeně obnovovat ztráty způsobené německou ofenzívou a zároveň si uchovává zbytky vlivu v Srbsku. To vše mu poslouží k relativně brzkému návratu do srbského prostoru.

Mihailovičovi se daří taktéž v mezinárodně politické oblasti. Sedmého prosince 1941, když se ještě nachází pod údery ofenzivních útoků 342. divize Wehrmachtu, je plukovník Mihailovič povýšen jugoslávskou exilovou vládou do hodnosti brigádního generála. To je ovšem pouze začátek raketového postupu. Čerstvě jmenovaný exilový premiér Jovanovič vidí v Dražovi důležité železnice v ohni a tak již jedenáctého ledna 1942 na jeho návrh král Petar jmenuje Mihailoviče ministrem armády, námořnictva a letectva ve své exilové vládě.

Tím je de facto potvrzeno Mihailovičovo postavení v dočasně rozbité a okupované Jugoslávii dynastie Karadjordjevičů. Jovanovič a Petar samozřejmě sledují také čistě politický rozměr Dražova povýšení. Opět se snaží Britům a spojeneckým zemím vůbec nepravdivě dokázat, že královský exil disponuje početnou domácí armádou, pod přímým vedením vládního ministra. Kterýpak jiný okupovaný stát se tím může pochlubit ...?

Vláda Slobodana Jovanoviče ve své štedrosti neustává. Osmnáctého ledna 1942, týden po Mihailovičově uvedení do ministerské funkce, přichází ještě povýšení na divizního generála. Veliteli Jugoslávského vojska nijak neuškodilo, že Chorvati v exilové vládě proti jeho jmenování ministrem vlády protestovali, ani to, že exilová vláda se kvůli Jovanovičově ostře srbské linii a Petarově nezájmu stále více zmítala v hádkách a sporech.

Nezahálí ani západní, zejména britská, média. Angličané (zatím) vytvářejí přes BBC obraz neohroženého a nepolapitelného generála Mihailoviče, který pronásleduje Němce i ve zlých snech. O partyzánech se londýnský rozhlas nezmiňoval vůbec a poprvé o nich bude stručně informovat teprve v říjnu 1942. Mihailovič je označován za vzor odbojáře a hrdiny okupované Evropy, jehož jednotky „*ukazují, jak je třeba umírat za vlast.*“⁴² Mihailovičem kontrolované území je popisováno jako „ostrov svobody“ na obsazeném Balkáně. Informace o četnických akcích jsou silně nadnesené a pokud jde o počty, pak příslušní redaktoři reálná čísla v podstatě sčítají a násobí.

Koncem května 1942 se dokonce Mihailovičův notně idealizovaný portrét (vytvořený Vukem Vučiničem) objevuje na titulní stránce prestižního amerického časopisu „Time“. V článku nazvaném „*Jugoslávský orel*“ se o Mihailovičovi píše následující : „...*stal se symbolem tisíců...okupovaných Evropanů, kteří vzdorovali Adolfu Hitlerovi. Zatímco shlíží z horských*

⁴¹ Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000, str. 137

⁴² tamtéž, str. 141.

útesů, zosobňuje každého evropského bojovníka, čekajícího na vhodný moment k položení bomby, zastavení lokomotiv, nebo vyhození železničních vagónů do povětří. ⁴³

Jakkoliv jsou vyjádření západního tisku patetické a nadnesené, fakt, že Mihailovič byl statečným vojákem, který způsobil německým jednotkám určité potíže, nelze přehlížet. Spíše ovšemaráží, že tyto články a pochvalné komentáře se nejvíce objevují kolem roku 1942, zejména v jeho druhé polovině, tedy v době největší pasivity četnického odboje. Daleko více by odpovídaly jugoslávským poměrům z léta a podzimu 1941, podzimu 1943 nebo času operace Halyard, jejíž vrchol můžeme spatřovat v létě a na podzim 1944.

Svou přízeň Mihailovičovi věnují také významné osobnosti z řad spojenců. Generál Claude Auchinleck, velitel středomořských pozemních sil Velké Británie a Commonwealthu zaslal v srpnu 1942 generálu Mihailovičovi pochvalný telegram, v němž oceňuje činnost četnického odboje a osobně se zavazuje poslat četníkům další zbraně. Svůj pozdrav pošle Dražovi dokonce vrchní vojenský velitel západních Spojenců, generál Dwight Eisenhower. Vůdce sil Svobodné Francie a exilový politik, generál Charles De Gaulle jde ještě dál a vyznamenává Mihailoviče nejvyšším vojenským vyznamenáním, což doprovází následujícím komentářem na adresu četnického velitele: *„Legendární hrdina, symbol nejčistšího vlastenectví a nejvyšších jugoslávských vojenských ctností, generál, který setrvává ve vedení bitvy ve své napadené domovině. Za pomoci vlastenců, bez váhání nenechává okupační armádu v klidu, zatímco připravuje finální úder, který přinese osvobození jeho vlasti a celému světu, bok po boku těch, kteří nikdy nepomysleli, že by krutý vetřelec mohl porazit jejich úžasnou zemi.* ⁴⁴ Není pochyb, že De Gaulle mnil svou podporu Mihailovičovi vážně. Když byl Mihailovič v nespravedlivém procesu roku 1946 odsouzen k trestu smrti a následně popraven, odmítal De Gaulle jakožto francouzský premiér a o mnoho let později i jako prezident navštívit Jugoslávii a setkat se s Titem. Toho totiž De Gaulle nepřestal považovat za vraha a Mihajlovičova smrt se stala problémem ve francouzsko jugoslávských vztazích.

Mihailovičův příklad taktéž inspiroval některé vůdce nekomunistického odboje, zejména Rumuna Iona Minulesca, jehož vlastenecké síly napadaly jednotky Osy údery z nepřístupných karpatských průsmyků.

Pro Mihailovičovu pověst tolik příznivý rok 1942 byl ovšem skutečně nejpasivnějším obdobím četnické rezistence. Jediné akty odboje, jichž se Mihailovičovi četníci v roce 1942 dopustili spočívaly v občasných úderech proti kolaborantským jednotkám Nedičovy Srbské národní stráže a Ljotičova Srbského dobrovolnického sboru. Proti německým silám neprovedli v tomto roce žádnou bojovou akci. O to více se soustředili na střety s partyzány a „trestné výpravy“ proti Chorvatům a Bosňákům, které chápali jako pomstu za násilí a bezpráví spáchané na srbském národu.

V reakci na vyvražďování Srbů ustašovci a transporty srbské menšiny do chorvatských koncentračních táborů (z nichž „nejproslulejším“ se stal Jasenovac) nechal Mihailovič vyhlásit, že za každého Srba zabitého chorvatskou rukou zabijí jeho četníci jednoho Chorvata. Četnické násilí proti muslimům se podle některých autorů vystupňovalo poté, co do Bosny dorazil Hitlerův spojenec Hadži Amin al Husajní, nejvyšší muftí jeruzalémský. Tento neúspěšný bojovník proti britskému panství v Palestině měl od Hitlera požehnání verbovat mezi bosenskými muslimy rekruty do islámských jednotek SS. Proněmecky a proustašovsky

---

⁴³ Pešič, M.: Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 54

⁴⁴ tamtéž, str. 46

orientovaná část zdejších muslimů se pustila do vybíjení srbského obyvatelstva na území NDH a četnici opláceli stejnou mincí.

Nevyrovnaní fanatici zastupováni některými lokálními veliteli bosenskými četnickými oddíly, zejména majorem Jezdimirem Dangičem a majorem Momčilo Djujičem teď dostali volné ruce. Za asistence „černých trojek“ rozsévají hrůzu v muslimských enklávách, přičemž jejich oblíbeným „vykonavatelem“ byl nůž.

Četnického násilí obratně využívali ve svůj prospěch partyzáni. Zdůrazňovali internacionálnost svého politického programu a nabízeli chorvatskému i muslimskému obyvatelstvu ochranu před četniky, Srbům zase ochranu před ustašovci. I partyzáni ale měli na rukou krev civilistů. Motivem partyzánského násilí nebyl etnický, ale třídní a ideologický klíč. Na jimi ovládaných územích partyzáni vraždili kulaky, příslušníky majetnějších vrstev a mnohdy také „levicové úchylné“. Tak označovali ty komunisty, jejichž názory nebyly v souladu s leninsko stalinskou doktrínou.

Na druhoválečném Balkáně nebyl nikdo zcela „čistý“.

Třináctého července 1942 se konala schůze četnických velitelů, která schválila Mihailovičem navržený koncept zásad četnického hnutí : *„pozvednout národ k boji, který může vést k úspěchu, ale ve vhodnou dobu, zatím s okupanty bojovat sabotážemi a lstí, s místními kolaborantskými úřady pak odmítáním jejich propagandy, bráněním činností výhodným pro okupanty, nepřekážet však činnosti užitečné národu.“*⁴⁵

S vyčkávacím postojem ve vztahu k okupačním silám působí kontrastně ujednání o „nemilosrdném pronásledování“ komunistů. Mihailovič zkrátka začal považovat za hlavního nepřítele partyzánské hnutí. Věřil, že Němci budou jednou spojeneckými vojsky z Jugoslávie vyhnáni, než se tak ovšem za přispění četníků stane, bude nutné vyčistit zemi od komunistů. Jak poukážu na jiných místech této práce, partyzáni si toto uvažování paralelně osvojili taktéž a rovněž označovali za hlavní nepřátele četnický odboj, nicméně přesto byli v bojích s Němci aktivnější, zejména kvůli odlišné strategii.

Občanská válka mezi četniky a partyzány vedla k tomu, že obě strany uzavíraly příměří s okupantem, aby se mohli bít navzájem s co největší intenzitou. Místní špičky německé okupační správy chtěly těchto rozporů co nejvíce využívat, nicméně narážely na negativní přístup vrcholných politiků třetí říše. Hitler považoval četniky i partyzány za „bandity“ s nimiž nehodlá dělat kompromisy. Heinrich Himmler odmítal návrhy na „využití Mihajlovičova antikomunismu“ a ve svých rozkazech byl striktní : *„Základní úkol každého snažení v Srbsku a v celém jihovýchodním prostoru je zničení Mihailoviče. Vynaložte všechny síly, aby mohl být zničen. Každý prostředek, který k tomu povede, je oprávněný.“*⁴⁶

Ke konci roku 1942 je tedy Mihailovič na vrcholu prestiže a „mediální“ slávy. Je výhradním příjemcem britské pomoci v Jugoslávii. Jeho pozice se upevňují, jeho renomé stoupá a v polovině července 1942 je znovu povýšen, tentokrát do hodnostního stupně armádního generála. Vůbec nevypadá jako někdo, kdo by dokázal svůj „kapitál“ relativně rychle promrhat a navzdory opětovnému vzepětí ho již nikdy poté nezískat zpět.

⁴⁵Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 406 - 407

⁴⁶tamtéž, str. 399

5. Zima 1942 – podzim 1943. Zlomové období

Přestože se v roce 1942 Mihailovič ocitl na vrcholu prestiže, ve druhé polovině tohoto roku se objevují první, většinou nesmělé, zprávy o jeho vzrůstající pasivitě a zároveň s nimi se vynořují také informace o kontrastující aktivní činnosti Titových partyzánů. První výtky vůči Mihailovičovi zaznívají z levicově orientovaných médií.

Rozhlasová stanice řízená Kominternou, Svobodná Jugoslávie, která se dříve stavěla z politických důvodů k Mihailovičovi pozitivně, už začátkem června 1942 mění kurs. Ve svém vysílání ze dne šestého června označí četníky za hlavní viníky občanské války a nazve Mihailoviče zrádcem. Obsah vysílání byl rychle převzat oficiální sovětskou tiskovou agenturou TASS, načež ho později otiskly socialistické deníky v USA, Velké Británii a Švédsku.

Třetího srpna 1942 se pak sovětská vláda oficiální nótou postavila proti ravnogorským četníkům. S největší pravděpodobností se však jednalo o propagandistickou politickou hru a „*Britové se v domnění, že si Stalin chce tímto manévrem zajistit převahu na Balkáně, rozhodně postavili za Mihailoviče.*“⁴⁷

Zatímco generál Mihailovič se v roce 1942 stáhl do té nejhlubší pasivity, partyzáni v létě vystupňovali činnost. Utrpěli sice několik porážek od německých a italských sil, nicméně vždy se dokázali postavit znovu na nohy. Velkého úspěchu pak Titovy síly dosáhly na podzim 1942, kdy osvobodily Bihač, spolu s územím o rozloze cca 50 000 kilometrů čtverečních. O tom, že partyzánský odboj nyní jasně převzal iniciativu, nemohlo být pochyb. *Potvrzovala to také zpráva doručená na podzim do Káhiry, podle níž Němci v boji s partyzány museli nasadit mnohem více mužů než při srážkách s četníky.*⁴⁸

Britové byli situací dosti znepokojeni. Četníci, jejich „kůň“ na Balkáně vykazovali oproti partyzánům jen malou míru aktivity a to přesto, že přijímali nemalou britskou pomoc. Mihailovič situaci ještě zhoršil, když začátkem října odmítl požadavek SOE, aby nechal vyhodit do vzduchu cíle na dopravních trasách, po nichž byly do severní Afriky posílány zásoby Rommelovu Afrikakorpsu.

To vše se dělo v době, kdy po rozhodujícím vítězství u El Alamejnu přešla britská osmá armáda ke konečné ofenzívě proti jednotkám maršála Rommela a kdy vhodné sabotáže na německých zásobovacích spojích mohly ztížit situaci ustupujících německých sil.

Když Mihailovič na tyto žádosti nereagoval, rozhodli se jej Britové povzbudit k činu jinak. Koncem října 1942 informuje stanice BBC poprvé o úspěších Titových partyzánů.

Odpovědné kruhy si slibovaly, že tento „konkurenční faktor“ vytrhne Mihailoviče z pasivity. Tentokrát se ovšem mylily a když Draža stále nic nepodnikl, požádali pátého listopadu 1942 oficiálně královskou exilovou vládu, aby Mihailovičovi útoky a sabotáže na trase Bělehrad – Soluň prostě nařídila.

K požadovaným operacím ovšem nikdy nedošlo, což Mihailovič odůvodňoval nejprve strachem z dalších represí, později zase tvrdil, že na požadované akce neměl dostatek explozivního materiálu a příslušného zařízení.

Britský premiér, sir Winston Churchill se ocitl v pro něj nepříjemné situaci. Stále ještě snil o vylodění na Balkáně, který považoval za „měkký podbřišek“ Osy, nicméně jeho domácí trumf na území Jugoslávie v podobě Mihailovičových četníků se už nezdál být tolik oslnivým jako

⁴⁷ Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000, str. 145

⁴⁸ tamtéž

před časem. Stejně tak snaha smířit četníky s partyzány se koncem roku 1942 jevila jako naprosto iluzorní.

Londýn se proto rozhoduje k vyslání nejdůležitější mise do štábu AH – 31 (šifra, která označovala v britské radiokomunikaci gen. Mihailoviče), která by krom konkrétní pomoci podnítila četníky k aktivitě. Velitelem mise byl plukovník William Bailey, jenž před válkou v Jugoslávii pracoval jako stavební inženýr. K Mihailovičovi dorazil přesně na Boží hod, tedy pětadvacátého prosince 1942. Dražův štáb tehdy sídlil přechodně na černoohorském území severovýchodně od Kolašinu. Jak Bailey sám vzpomínal, na rozdíl od chladného uvítání kapitána Hudsona, jeho Mihailovič přijal velmi vřele : „*Při našem prvním setkání byl v dobré náladě...snad trochu naivně spatřoval v mém příchodu odpověď na všechny jeho problémy – zásobovací, propagandistické i politické.*“⁴⁹

Patrně zde došlo k nedorozumění ve významové rovině. Zatímco Baileyho mise byla vyslána hlavně proto, aby povzbudila Mihailoviče k obnovení stětů s německou okupační mocí, Draža si příchod dalších Britů vysvětloval jako podporu svého jednání. To se do budoucna po téměř rok stalo hlavní příčinou problémů mezi Mihailovičem a Baileym.

Baileyho nepřijemně překvapilo to, že Mihailovičův štáb evidentně v nejbližší době žádné vojenské akce proti Němcům nechystal. Specialisté na sabotáže a guerillový boj, jako kupříkladu v úvodu práce zmiňovaný major commandos Archie Jack, byli u četníků od února 1942 až do září 1943 (tehdy Mihailovič konečně vystoupí z pasivity) téměř zbytečně. Bailey si taktéž Londýnu stěžoval, že fakticky nemá možnost promluvit si s Mihailovičem o samotě, protože ho stále doprovází někdo z jeho důstojníků nebo strážců. Obzvláště major Lalatovič byl podle Baileyho vzpomínek de facto všudypřítomný.

Bailey rovněž musel konstatovat, že Mihajlovičova organizace se dosud ne úplně zbavila následků německé ofenzívy z listopadu a prosince 1941. Britský Foreign Office (de facto britské ministerstvo zahraničí) v tomto ohledu shrnulo Baileyho zprávy následovně :

„*Všeobecně plukovník Bailey potvrzuje existenci sítě organizace generála Mihailoviče v Srbsku, Černé Hoře a Hercegovině... Ve svém velitelství má Mihailovič pouze základní kostru štábního tělesa a své osobní strážce, kteří s ním v minulém roce přišli z Ravne Gory... Tento štáb zahrnuje výhradně oblasti plánování a komunikace a je zde několik bodyguardů se strážními povinnostmi... Generál Mihailovič nemá k dispozici žádné vlastní bojové jednotky v oblasti a je faktickým hostem Pavla Djurišiče, na jehož loajalitu závisí jeho bezpečnost. Výzvědná služba generála Mihailoviče se jeví jako slabá.*“⁵⁰

Velitel britské mise zde upozornil v neposlední řadě na to, že Mihajlovičova představa štábní organizace a kultury zamrzla v představách první světové války a pro aktuální situaci je ne vždy účinná. Bailey si stěžoval na nadměrnou byrokratizaci a posedlost administrativou v Mihailovičově štábu.

Přesídlení do Černé Hory, spojené se ztrátou většiny vlastních jednotek pak skutečně činilo Mihailoviče poměrně závislým na vůli lokálních četnických velitelů a někteří toho patřičně využívali. Ne každý z nich byl jako podplukovník Zvonimir „Zvonko“ Vučkovič, vysoce schopný (možná vůbec nejschopnější) četnický důstojník, který byl Mihailovičovi maximálně oddaný již od počátků ravnogorského hnutí. Vučkovič, jehož hvězda zazářila nejvíce právě v průběhu operace Halyard, se vypracoval během války z poručíka na podplukovníka a postupně se stával terčem závidy a intrik některých lokálních velitelů.

---

⁴⁹ Bailey,W. : British policy towards general Draža Mihailović. In : British foreign policy towards wartime Yugoslavia and Greece, The Macmillan Press Ltd., 1975, str. 70

⁵⁰ tamtéž, str. 71

Bailey, který se mohl o všem přesvědčit na vlastní oči s trpkou výstižností o Mihailovičově faktické situaci po Dražově opuštění Ravne Gory napsal : „*Teoreticky Mihailovič jako vrchní velitel a ministr obrany...měl moc nad životem a smrtí svých lokálních velitelů a jejich jednotkami. Ale moc je jedna věc, zatímco možnost vykonat ji je něco jiného...*“⁵¹

Komunisty zmanipulovaný soud po válce vinil Mihailoviče z kolaboračních aktivit jeho lokálních velitelů, zejména majorů Djujiče a Dangiče. Faktem ovšem je, že v době, kdy se jich Tito dopouštěli, jim Draža v jejich konání nemohl nijak zabránit. Neměl k tomu faktickou moc, přičemž jeho jedinou možností, jak alespoň kontrolovat co se děje v italském záboru, bylo vysílání kurýrů. Pokud jde o Mihailoviče jako takového, sám plukovník Bailey, kriticky uvažující důstojník Jeho Veličenstva, hlásil následující : ...*Nezjistil jsem žádné důkazy přímé kolaborace mezi Mihailovičem a Němci nebo Italy.*“⁵² Na druhé straně však Bailey nemohl nezmínit poněkud odlišný postup některých černohorských velitelů, stejně jako neustále se zhoršující vztahy mezi četníky a partyzány.

Jsme tak svědky dalšího z paradoxů. V době, kdy má Mihailovič pověst nejsilnějšího vůdce jugoslávského domácího odboje, se fakticky stává spíše symbolem, na který se jednotlivé četnické skupiny odkazují. Mihailovič si zřejmě této situace byl vědom, protože postupně obnovoval a rozšiřoval okruh „svých“ četníků. Na území mimo Srbsko však jeho faktické možnosti ještě více zesláblly. Až do svého návratu na Ravnou Goru v polovině roku 1943 byl Mihailovič v černohorských a bosenských oblastech ve vztahu k ostatním četnickým velitelům pouze jakýsi „primus inter pares“.

V tzv. užším Srbsku četnické hnutí roku 1943 udržuje svou dominantní pozici, zejména poté, co se Mihailovič opět přesouvá na Ravnou Goru. Četníci tehdy už nějaký čas doplňují prořídle řady také nucenou mobilizací v jimi kontrolovaných oblastech. Pokusy partyzánů o průnik do Srbska končí většinou neúspěšně. Kromě četnických „konkurentů“ partyzány tvrdě atakují ještě německé oddíly a kolaborantské formace.

Hitler a ministr zahraničí von Ribbentrop sice z Berlína požadují i tvrdé zúčtování s četníky, avšak místní vojenské špičky, reprezentované zejména velitelem skupiny armád E, generálem Alexanderem Löhrem, byly nuceny chovat se pragmaticky. Podmínky Wehrmachtu v Jugoslávii nebyly nejlepší, zvláště pak po kapitulaci Osy v severní Africe, v květnu 1943. Löhr a jeho velitelé se po vyjednávacím nezdaru z listopadu 1941 aktuálně pokoušeli využít četnické pasivity a antikomunismu k jakémusi modu vivendi s ravnogorským hnutím, aby měli volné ruce proti aktivnějším partyzánům. Mihailovič sám byl zdrženlivý a s Němci od listopadové schůzky osobně nevyjednával, někteří lokální velitelé ovšem tolik „pevní“ nebyli a snažili si zajistit bezpečnost dohodami o vzájemném nenapadání s Němci. Hitler byl ovšem v tomto ohledu stále nekompromisní a dohody s četnickými veliteli zakazoval. Místní němečtí velitelé se však naučili pracovat s četnickou pasivitou a ravnogorské hnutí ignorovali, pokud je jeho příslušníci nechávali v klidu. Tento způsob soužití – byť oficiálně nestvrzený – v zásadě fungoval od února 1942 do září 1943. Mihailovičovy síly sice tou dobou vedly úspěšné boje s kolaborantskými silami Nediče a Ljotiče, tyto půtky ovšem válečnou situaci na Balkáně nemohly nijak zásadně ovlivnit. Někteří lokální velitelé dokonce v průběhu roku 1943 vydali svým mužům rozkaz zastavit napadání kolaborantských formací.

---

⁵¹ tamtéž, str. 72

⁵² tamtéž, str. 73

Němci sami v první polovině roku 1943 hodnotili četnickou rezistenci jako „zcela pasivní ve vztahu k okupační moci, ale pokračuje ve špionážní aktivitě a politické propagandě a vyřizování úctů s komunisty.“⁵³

Naprosto nepřehledná situace nastala od přelomu let 1942 a 1943 mezi místními četnickými veliteli v Bosně. Zejména po Mihailovičově návratu do Srbska se nedalo o nějakém jednotném systému velení vůbec hovořit. Marko Hoare dokonce označuje území ovládaná bosenskými četnickými veliteli za „Četnickou konfederaci“ : „*Celá Četnická konfederace vykazovala jisté znaky quazistátu, jehož jednotlivé části oscilovaly ve vztahu k NDH a okupantům mezi konfliktem a kolaborací. Různé dohody mezi veliteli lokálních četnických band na jedné a partyzány nebo Italy na druhé straně přímo narušovaly suverenitu NDH.*“⁵⁴ Jednotliví velitelé si zde dělali téměř co chtěli, někteří zůstávali věrní gen. Mihailovičovi, jiní měnili strany konfliktu podle momentální situace, další se stáhli do naprosté izolace ve svých „pašalicích“ a byli zde i tací, kteří se plně přimkli k okupantům. Jako ilustrace zdejších prazvláštních poměrů nám může posloužit postava četnického kapitána Uroše Drenoviče. Ten byl zpočátku velitelem lokálního četnického praporu Petara Kočiče, avšak zároveň s tím přísahal věnost ustašovskému diktátorovi Paveličovi, s jehož režimem byli četnici v přímém nepřátelství. Později se Drenovič „osamostatnil“ a jeho banda otevřeně bojovala po boku ustašovců. Aby toho nebylo málo – Drenovič vstupoval také do častých kontaktů s Italy i partyzány.

Četnická konfederace byla složena z malých území, kterým „vládlo“ dvaadvacet (!) lokálních četnických „vojvodů“. Nejvlivnější byli major Pero Djukanovič, major Momčilo Djujič a major Radoslav Radič. Nikdo z nich však tuto „konfederaci“ neovládal.

Když byl Djujič po válce tázán na svou situaci v Bosně odpověděl takto : „*Byli jsme pod Dražovým vedením, ale přijímali jsme zprávy a zásoby k našemu boji od Ljotiče a Nediče...Nedičův kurýr se se mnou stýkal v dinárských horách a můj s ním v Bělehradu.*“⁵⁵ Djujič může „mlžít“ jak chce, ovšem přeložen do „srozumitelnosti“ vyznívá jeho citát jasně : Dělal jsem si v Bosně, co se mi zachtělo. Kontakty s Ljotičem Djujič udržoval proti Mihailovičově vůli a při koordinaci s Nedičem se na svého velitele dvakrát neohlížel. Major Djujič totiž klidně spolupracoval se Srbskou národní stráží i tehdy, když byla většinou četnických oddílů napadána. To lze vysvětlit mimo jiné tím, že až příliš samostatný Djujič v bosenských oblastech necítil ze strany v Srbsku působících nedičovců žádné ohrožení a tak mu spolupráce nečinila obtíže.

Kolaborantské aktivity Djujiče i dalších lokálních velitelů byly účelově použity proti Mihailovičovi při soudním procesu v roce 1946.

5.1. Od operace Weiss po britské opuštění Mihailoviče

Přes Hitlerův nesouhlas se generál Löhr v tichosti rozhodl prozatím ignorovat četnický odboj a definitivně rozdrtit Titovy partyzány. Začátkem roku 1943 proto dokončil plán ofenzívy s krycím názvem Weiss (Bílá). Za asistence italských jednotek, ustašovců a Ljotičových i Nedičových oddílů udeřila německá armáda v polovině ledna 1943 proti partyzánským

---

⁵³ Tejchman, M.: Rezistence a občanská válka. In : Dějiny jihoslovanských zemí. Lidové noviny, 1998, str. 475

⁵⁴ Hoare, M. : Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and the chetniks 1941 – 1943, Oxford university press, 2006, str. 292

⁵⁵ tamtéž, str. 293

pozicím v Bosně a Lince. Zkušení partyzánští bojovníci byli sice obklíčeni a v sevření útočníků utrpěli několik porážek, přesto však dokázali spořádaně ustupovat. Katastrofa z konce roku 1941 se neopakovala.

Partyzáni před sebou ale neměli lákavou perspektivu. Obklíčení se jim nepodařilo prorazit a jediná ústupová cesta, kterou se mohli postupujícímu nepříteli ztratit, vedla ke druhému břehu řeky Neretvy, tedy k území ovládanému četníky. Mihailovič instinktivně vycítil příležitost k finálnímu potření komunistů a soustředil zde na patnáct tisíc četníků, často však z nepříliš kvalitních bosenských a černoohorských skupin. Tito se dostal do nepříjemné situace, z níž viděl jediné východisko – dohodnout modus vivendi s německými veliteli.

Tak se stalo, že jedenáctého března 1943 na Titův rozkaz navázali partyzánští velitelé Milovan Djilas, Koča Popović a Vladimir Velebit kontakt s německým generálem Dippoldem. Schůzka proběhla ve městě Gornij Vakuf a Dippold po své sondáži dohodl partyzánským emisarům schůzku s kompetentním generálem Glaisem von Horstenau. Jednání mezi partyzány a tímto generálem z přednacistické staré školy se konalo v Záhřebu. von Horstenau nebyl přesvědčením nacist a patřil mezi konzervativně smýšlející důstojníky, i proto se jednání neslo v klidné a věcné atmosféře. Obě strany se dohodly na předání devíti německých zajatců za sedmnáct zajatých partyzánů. Pak následovalo něco, co komunisté vytýkali Mihailovičovi, ale čeho se teď sami dopustili : „*Pak přišla řada na jednání o partyzány navrhovaném příměří. Partyzáni tvrdili, že jejich úhlavními nepřáteli byli četníci a že by Němce nechali na pokoji, pokud by nebyli z jejich strany napadeni, říkali že neexistuje důvod, proč by spolu Němci s partyzány měli bojovat. Navrhli také, že zastaví sabotážní činnost na záhřebsko – bělehradské trati, když Němci odvolají ofenzivu proti nim a nechají je na Neretvě na pokoji.*“⁵⁶

To je ovšem zásadní prohlášení. Partyzáni totiž ukázali, že v zásadě chápou konflikt podobně jako četnické hnutí. Jestliže Mihailovič spatřoval od počátku roku 1942 hlavní protivníky v partyzánech, ukazuje se, že i pro partyzány nebyli primárním nepřítelem Němci, ale četnické hnutí. Jednání s von Horstenauem je toho přesvědčivým a jednoznačným důkazem. Proč tedy kupříkladu Miroslav Tejchman jednání partyzánů s Němci bagatelizuje a přechází stručnými zmínkami, zatímco v případě úplně stejného počínání četníků hovoří o „zabředávání do bahna kolaborace.“ ? Kupříkladu ve svém pojednání v rámci „Dějiny jihoslovanských zemí“ pan Tejchman obsah tohoto jednání partyzánů s Němci vůbec nepopisuje. Proč ?

Titovi emisari byli v březnu a dubnu 1943 ve vztahu k Němcům ochotni větších kompromisů než Mihailovič v listopadu 1941. To je snadno dokazatelná skutečnost. Partyzánská ochota ke kompromisům se totiž zdaleka netýkala jen výše popsaného, jak vyplývá z následující citace : „*Na to se jich Horstenau zeptal, co by partyzáni dělali, kdyby se na jejich území vylodili Britové a Američané, na což mu partyzánští vyslanci odpověděli, že pokud by se tak stalo bez předběžné dohody s nimi, pak by se rovněž postavili na odpor jakékoliv britské či americké snaze o získání vlády nad nimi.*“⁵⁷

V žádném případě zde nechci obviňovat partyzány z kolaborace, protože jejich kontakt s Němci byl přirozeně ryze účelový, na druhou stranu je ovšem třeba podotknout, že rovněž Draža Mihailovič vstupoval do jednání s Němci a nedičovci z účelových pohnutek. Jak partyzáni tak četníci byli odbojáři, kteří ovšem po počáteční spolupráci začali okupanta vnímat jako sekundárního nepřítele, který bude nakonec Spojenci poražen. Prioritu měl boj o budoucí podobu Jugoslávie a tedy eliminace domácí konkurence.

⁵⁶ Ridley, J. : Tito. Životopis otce Jugoslávie, Dialog, 1995, str. 178

⁵⁷ tamtéž

Partyzáni byli díky své taktice po většinu času aktivnější než četníci, ovšem obě hnutí patřily jednoznačně na stranu Spojenců. Výjimku samozřejmě představují někteří lokální velitelé četnických skupin, kteří postupem času skutečně přešli do tábora Osy, zejména počátkem roku 1944, kdy Britové Mihailoviče definitivně opustili.

V tomto bodě naprosto platí tvrzení vzácně nepředpojatého Waltera Robertse : „*Dnes jenom staří partyzáni lpí na tvrzení, že Tito byl hrdina a Mihailovič zrádce. A jen staří četníci fanatici nazývají Mihailoviče hrdinou a Tita zrádcem.*“⁵⁸

Německé špičky v Jugoslávii byly s partyzánským návrhem spokojeny. Kromě vojáků von Horstena a Löhra se za něj stavěl také člen SS Siegfried Kasche, kovaný nacist a německý vyslanec v NDH. Kasche si od dohody sliboval jednak eskalaci konfliktu mezi oběma frakcemi odboje a jednak oslabení bojového zápalu mezi Spojenci i domácím odbojem. Návrh však opět narazil v Berlíně. Šéf německé diplomacie, Joachim von Ribbentrop, Kaschemu odpověděl jedenadvacátého dubna 1943 naprosto jasně : „*Naším cílem není štvát jedny proti druhým, nýbrž obě strany zničit, četníky i partyzány.*“⁵⁹ Ribbentropova reakce plně odpovídala Hitlerovu názoru, že s povstalci (jak označoval „vůdce“ četníky i partyzány) jednat nebude, neboť všichni zasluhují kulku.

Titovi nezbylo jinak než uniknout z obklíčení přes četníky kontrolovaný břeh Neretvy. To se skutečně podařilo. Navzdory německým útokům partyzáni překročili Neretvu a vítězně se střetli s četníky. Obě strany se zmocnily zajatců, kteří byli mnohdy před smrtí mučeni. To se týkalo spíše četníků, nicméně ani partyzáni si nebrali servítky : „*Titův rozkaz zněl : nebít Němce, nýbrž mihajlovce. „S Němci po cestě neztrácejte čas... teď je vaším úkolem zlikvidovat Mihailovičovy četníky...*“⁶⁰

Po úniku z německého obklíčení a rozbití četnických formací na Neretvě stoupla prestiž Titových sil, stejně jako jejich sebevědomí. Četnické hnutí naopak bylo velmi poškozeno. V důsledku prohraného střetu přecházejí stovky řadových četníků k partyzánům a do jisté míry se v opačném gardu opakuje situace z počátku roku 1942, kdy naopak nemálo partyzánů posílilo řady ravnogorců. Neúspěch u Neretvy de facto ukončil Mihailovičovo angažmá v Černé Hoře a jemu nezbylo než se s necelou stovkou bojovníků přesunout opět do Srbska, na Ravnou Goru.

Četníkům se navíc jejich shromažďování v oblasti Neretvy nevyplatilo i z jiného důvodu. V rámci třetí fáze operace Weiss se totiž německé jednotky pustily i do nich. Nemálo četníků, kteří přišli k Neretvě bít partyzány, tak bylo zabito či zajato vojáky Wehrmachtu.

Mihailovič se navíc ještě předtím stihl vlastním přičiněním výrazně poškodit v očích anglických spojenců. Osmadvacátého února 1943 se účastnil křtu starostova syna ve vesnici Gorne Lipovo, kam pozval i plukovníka Baileyho. Záhy se rozproudila bujará pijatýka, o které se Bailey vyjádřil, že kromě křtěného dítěte zde všichni přítomní ve velkém množství konzumovali rakiji (srbskou švestkovou pálenku⁶¹). Mihailovič se silně opil, načež začal

---

⁵⁸ Roberts, W. : Tito, Mihailović and the allies 1941 – 1945, Duke University press, 1973, str. xvi (Foreword to the third printing)

⁵⁹ Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000, str. 150

⁶⁰ Ridley, J. : Tito. Životopis otce Jugoslávie, Dialog, 1995, str. 180

⁶¹ V srbském prostředí je rakija obvykle pálena ze švestek, mimo něj se ovšem k její výrobě často používají vinné hrozny

promlouvat k přítomným četníkům. „V této řeči hořce kritizoval spojeneckou politiku vůči jeho zemi a jeho hnutí.“⁶² Ve svém opileckém blábolení generál Mihailovič vyčetl Britům, že „bojují do posledního Srba“, kupují si životy srbského národa za zbraně a boty a vůbec posílají málo pomoci. Dále podotknul, že žádný spojenecký tlak ho nepřiměje k tomu, aby ustoupil od záměru vyhladit všechny partyzány a že bude dále přijímat pomoc od Italů, když mu Angličané nejsou ochotni posílat podporu v očekávaném rozsahu.

Posléze Mihailovič přešel ke své strategii, kdy znechucenému Baileymu oznámil pořadí svých nepřátel: „*Partyzáni, Chorvati, muslimové a ustašovci – v tomto pořadí – teprve pak udeří na síly Osy.*“⁶³ Tím však opilecká tiráda četnického velitele neskončila. Mihailovič ještě furiantsky prohlásil, že vlastně kontakt se západními demokraciemi nepotřebuje a že se o sebe dokáže postarat.

Bailey si přirozeně neponechal obsah tohoto proslovu pro sebe a věrně jej v radiodepeši přetlumočil Londýnu, kde tato slova vzbudila velké pohoršení. Churchill byl dokonce natolik rozeznán, že zaslal jugoslávské exilové vládě protestní dopis. Kromě vyjádření nesouhlasu s Mihailovičovými tvrzeními, zde už poprvé zazněla hrozba v podobě případného ukončení podpory ravnogorským četníkům ve prospěch partyzánského odboje: „*pokud Mihailovič nezmění svůj vztah k Italům a ke svým krajanům, bude vláda Jeho Veličenstva nucena přehodnotit svůj vztah k němu a napříště se bude opírat o jiná hnutí.*“⁶⁴

Mihailovičův štáb zřejmě nebral varování vážně. Na jaře 1943 pokračuje pasivita četnických jednotek, spojená s upevňováním vnitřních pozic v rámci Srbska. Úderné skupiny koljačů stupňují teror vůči nesrbským menšinám, zvyšuje se i četnická brutalita vůči zajatým partyzánům: „*V polovině roku 1943 četníci ovládali takřka celé Srbsko. Jakékoliv pokusy o podporu partyzánského hnutí krutě trestali zabijáci z „černých trojek“ ... a kdokoli se jim postavil na odpor, toho zastřelili, nebo spíše podřízli, jako „sympatizanta národněsvobozeneckého hnutí.*“⁶⁵

Na druhou stranu, nutno podotknout, že v Srbsku měli skutečně četníci velkou podporu obyvatelstva, kterou většinou nemuseli příliš vynucovat zastrašováním či terorem. Během roku 1943 se v podstatě ustalují sféry vlivu obou odbojových hnutí, které zůstávají víceméně neměnné až do podzimu 1944. Četníci ovládají Srbsko, partyzáni zase oblasti Bosny, z větší části Černé Hory a do jisté (velmi omezené) míry i „vlastního“ Chorvatska.

Mimo území užšího Srbska lokální četnické bandy zostřily účtování s muslimy a Chorvaty. Už koncem ledna 1943 započali Djurišič, Dangič a Djujič systematické masakrování muslimů v Sandžaku jako „odvetu“ za násilné akty muslimských ozbrojenců. Za pouhý měsíc zde četníci krom dvanácti set příslušníků muslimských milicí (což byli více méně regulérní váleční nepřátelé) pobili také přes osm tisíc civilistů, včetně žen, dětí a starých lidí. Vlastní ztráty představovaly dvaadvacet mrtvých a dvaatřicet raněných četníků.

Již v polovině února 1943 se nechal bývalý Mihailovičův černohorský hostitel, major Djurišič slyšet: „*Všechny muslimské vesnice ve třech uvedených oblastech byly totálně vypáleny,*

---

⁶² Bailey, W. : British policy towards general Draža Mihailović. In : British foreign policy towards wartime Yugoslavia and Greece, The Macmillan Press Ltd., 1975, str. 75

⁶³ tamtéž, str. 76

⁶⁴ Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000, str. 151

⁶⁵ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 411

takže žádný dům nezůstal stát celý. Veškerý majetek byl zničen...“⁶⁶ S tím se však lokální bandy nespokojily a pokračovaly dále. Muslimové totiž představovali velmi snadný terč. Hodnota muslimských milicí byla mizerná, Italové, vázání dohodami s četnickými veliteli zakročít nehodlali, Němci v této oblasti nebyli přítomni a slabé síly ustašovského státu neměly vojenskou sílu k odražení četnických oddílů. Orgány NDH mohly aktivity četníků pouze monitorovat, přičemž třeba na jaře 1943 hlásila ustašovská výzvědná služba toto : „*V březnu...jen v oblasti Goražde četnici zmasakrovali okolo pěti set muslimů, většinou žen dětí a starých lidí... Ve vsi Močeviči postavili poblíž mrtvol záchod a na jeho vchod napsali „muslimská mešita“.*“⁶⁷

Draža Mihailovič toto jednání neviděl příliš rád, přestože rozhodně netrpěl nějakými ohledy k muslimské menšině. Genocida muslimského obyvatelstva nebyla jeho záměrem. Konec konců v četnických oddílech bojovalo i několik muslimů, byť drtivá většina z nich se primárně hlásila k srbsství nebo jugoslávství. V Hercegovině dokonce téměř tisícovka jugoslávských muslimů sloužila v četnické skupině kapitána Vojislava Lukačeviče a tvrdě se zde střetávala s partyzány i ustašovci. Vůdce četnického odboje si navíc začínal být vědom, že četnických pogromů využívají ve svůj prospěch partyzáni i ustašovci a to jak propagandisticky, tak při náboru nových bojovníků.

Ani v zahraničním prostředí tyto akce sympatie rozhodně nebudily a poškozovaly Mihailovičovu image bojovníka za svobodu národů Jugoslávie.

*„Mihailovič neplánoval vyhlazení všech bosenských muslimů, jeho přístup byl taktický a měnil se v závislosti na regionu. V některých oblastech tak četnici jednoduše vyhnali muslimskou populaci, jinde se snažili s ní spolupracovat a mobilizovat ji proti partyzánům a ustašovcům. Mihailovičovým vlastním záměrem bylo muslimy buďto integrovat do četnického hnutí, nebo je zničit jako samostatnou vojenskou a politickou sílu.“*⁶⁸

Mihailovič dokonce na jaře 1943 vydává lokálním velitelům mimo Srbsko pokyn, aby se snažili získat sympatie muslimů i Chorvatů s cílem oslabit jak partyzány, tak ustašovce, ovšem vzhledem k jeho téměř nulovým možnostem ovlivňovat dění v italském záboru se alkoholik Djurišič, primitiv Dangič a duševně ne zcela vyrovnaný Djujič zařizovali podle sebe. Major Pavel Djurišič, někdejší loajální četnický důstojník, který poskytl Mihailovičovu štábu dočasné útočiště u Kolašinu, byl nyní již zdevastovaný alkoholem a náchylný ke kolaboraci. Roku 1944 pak skutečně Mihailoviče opustí a připojí se otevřeně na stranu Němců. Noví chlebedárci ho později dokonce vyznamenají železným křížem.

Zajímavou a málo známou skutečností je, že se v četnické propagandě příležitostně objevovaly rovněž prvky antijudaismu, někdy až antisemitismu, byť ne příliš často a v dosti krotké formě (zejména oproti antisemitismu nacistů a ustašovců). Četnici sice židy přímo nepronásledovali, nicméně v některých letácích jsou židé plošně spojováni s komunisty. Partyzánské velitele židovského původu četnická propaganda označovala za Moskvou placené židy, kteří chtějí vnést chaos do srbského prostředí a destruovat zde tradiční hodnoty srbské národní pospolitosti.

Nejostřejší byly tyto projevy opět mezi četníky mimo Srbsko, nicméně ani ti v užším Srbsku se jich zcela nevystříhali. Označování komunistického předáka Moše Pijadeho za „rudého žida“ nebylo až tak neobvyklé. Přesto není možné tvrdit, že by četníci směřovali svou činnost

---

⁶⁶ Hoare, M. : Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and the chetniks 1941 – 1943, Oxford university press, 2006, str. 331

⁶⁷ tamtéž, str. 332

⁶⁸ tamtéž, str. 330

proti židům, nebo se nějak spolupodíleli na nacistickém vyhlazování židovského etnika. Srbský „intuitivní“ antijudaismus vycházel z naprosto odlišných kořenů než nacistický likvidační antisemitismus.

V této souvislosti také připomínám, že jeden z amerických pilotů, zachráněný četníky při operaci Halyard, major Richard Felman, byl židovského původu a ze strany četníků se setkal jen s tím nejlepším přístupem.⁶⁹ Po válce se jako předseda Asociace zachráněných letců druhé světové války zasloužil o to, aby americký prezident Truman Mihailoviče posmrtně vyznamenal Řádem cti.

Četnická pasivita vůči německým okupantům, pijatyka v Gorném Lipovu, neschopnost oslovit nersbská etnika a národnosti, prohlubování občanské války, nepředvídatelné chování části lokálních četnických velitelů... To vše, spolu se vzrůstající aktivitou partyzánů vedlo kruhy ve Velké Británii už od začátku roku 1943 k úvahám o podpoře partyzánů a případnému opuštění generála Mihailoviče.

Churchill dlouho nebyl ochoten směřovat podporu ke komunistovi Titovi a tak všemožnými způsoby vyvíjel tlak, který by donutil Mihailoviče k opětovnému zapojení do boje s Němci. Když to nešlo přes SOE, generála Auchinlecka, misi plukovníka Baileyho, ani přes jugoslávskou exilovou vládu, nezbylo než začít sondovat u partyzánů. Času nebylo nazbyt, na desátého července 1943 totiž angloamerická generalita plánovala vylodění na Sicílii a zdálo se, že nastala vhodná doba k přípravám otevření balkánské fronty, které Churchill podporoval. Britové se proto rozhodli vyslat k Titovi šestičlennou zpravodajskou misi pod velením kapitána Williama Deakina, která měla – podobně jako předtím Hudsonova mise u Mihailoviče – rozhodnout, zda a jak podpořit partyzánský odboj. Zatím to ještě neznamenal zastavení pomoci četníkům, už tehdy se ale předpokládalo rozdělení dodávek mezi oba proudy odboje.

Deakinova mise seskočila k partyzánům na padacích čtyřicátého května 1943, přičemž Tita kontaktovala o tři dny později. Pokud chtěli Britové vidět partyzány v akci, nemohli si vybrat lepší dobu. Už patnáctého května totiž německá armáda za asistence dalších sil Osy zahájila operaci Schwarz (Černá) namířenou proti Titovým silám. Partyzánům se za cenu sedmi tisíc mrtvých bojovníků podařilo přechodem přes řeku Sutjesku vyklouznout z obklíčení. Touto akcí, při níž byli Tito i Deakin raněni a druhý muž britské mise, kapitán Stuart zahynul, udělali partyzáni na Deakina velmi dobrý dojem. A nejen na něj. Sám německý generál Löhner v hlášení z dvacátého července 1943 uvedl tato slova : „*Průběh bojů ukázal, že komunistické síly pod Titovým velením jsou skvěle organizované, obratně řízené a že v nich vládne bojová morálka, která vyvolává údiv.*“⁷⁰

Deakinovy zprávy na Churchilla zapůsobily a tak sir Winston rozhodl o rozdělení britské pomoci mezi Tita a Mihailoviče. U komunistického vůdce si Churchill pouze kladl podmínku, aby zasílanou pomoc nevyužíval v boji proti Mihailovičovi. Po zpravodajské misi kapitána Deakina bylo rozhodnuto vyslat k Titovi druhou misi, která by vypracovala plán konkrétní spolupráce Britů s partyzány. Koncem července 1943 Churchill pro tento úkol vybral svého přítele a historika, plukovníka Fitzroye Macleana. Maclean byl politickým přesvědčením konzervativce, tudíž neměl důvod Titovi nadržovat a britský premiér si od něj sliboval podrobné, objektivní informace.

---

⁶⁹ blíže např. Felman, R. : A Jump into the unknown In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 103 – 122

⁷⁰ Tejchman, M.: Rezistence a občanská válka. In : Dějiny jihoslovanských zemí. Lidové noviny, 1998, str. 476

Churchillovo rozhodnutí o podpoře partyzánů se neobešlo bez podrážděných reakcí. Vojenské kruhy v Londýně Churchillův krok většinou uvítaly, protože viděly v partyzánech efektivnější sílu než v pasivních četnicích. Naopak tradičně velmi konzervativní Foreign Office stál za Mihailovičem a jeho šéf, britský ministr zahraničí Anthony Eden varoval Churchilla před paktováním s vůdcem partyzánů. Stejně tak nemálo poslanců konzervativní strany bylo Mihailovičem fascinováno a podporovalo jej.

V těch časech se už začínalo nad Mihailovičem a Petarovou vládou smrákat, nicméně pravděpodobně ještě pořád bylo v jejich silách situaci zachránit. Zdá se však, že nikdo z nich realitu nereflektoval. O Mihailovičovi již byla řeč, proto si ve vši stručnosti popíšme situaci v jugoslávském exilu.

V zásadě zůstávalo vše při starém. Hádky střídala hádky, přičemž předmětem sporu byly často naprosto nepodstatné malichernosti, kterých používali jednotliví členové exilové vlády k vyvolávání národnostně motivovaných sporů. Koncem června 1943 musel odstoupit premiér Slobodan Jovanovič, záminkou pro jeho pád se stal spor o poválečné uspořádání Bosny. Vystřídal ho Miloš Trifunovič, rovněž orientovaný na Mihailoviče, aby byl už desátého srpna nahrazen dalším srbským politikem, Božidarem Puričem, který byl nucen sestavit úřednickou vládu odborníků a profesionálních diplomatů..

V tomto neuvěřitelném chaosu se o další skandál postaral král Petar. Po zhruba dvouletém vztahu s řeckou princeznou Alexandrou se ji Petar rozhodl pojmout za manželku, čímž ovšem porušil dlouholetou respektovanou srbskou tradici – během války se muži nežení. Proti načasování sňatku se rozhodně ohradila i Petarova matka, avšak oba snoubenci si postavili hlavu a trvali na svém.

Četnická pasivita a totální neschopnost jugoslávské exilové vlády se ruku v ruce postaraly o pozvolné sblížení Velké Británie s jugoslávským komunistickým odbojem.

Události druhé poloviny roku 1943 zatím nabíraly rychlý spád. Desátého června se anglosaské velmoci se svými spojenci vylodily na Sicílii a relativně rychle postupovaly vpřed. Osmého září se zhroutil fašistický režim v Itálii, která kapitulovala a úspěšně zahájila proces přechodu na stranu Spojenců.

Na rozdíl od neaktivních četnických skupin v italském záboru (kromě jednotek podplukovníka Perhinka), dokázali Titovi partyzáni italské kapitulace maximálně zužitkovat ve svůj prospěch. Titovy síly se téměř bez odporu zmocnily velkého množství zbraní a zásob z italských skladů a do příchodu Němců ovládly značnou část bývalého italského záboru. Sedmnáctého září 1943 se objevuje v Titově štábu mise plukovníka Macleana.

Komunista Tito a konzervativní potomek skotských válečníků Maclean se navzdory diametrálně odlišným politicko společenským názorům rychle spřátelili a Maclean byl velmi spokojen s fungováním partyzánských jednotek. Tito ve svých rozhovorech s velitelem britské mise otupil revolučnost a politický rozměr své rétoriky, přičemž zdůrazňoval společný cíl porážky Německa. Maclean se velmi brzy rozhodl požádat Londýn o podstatné navýšení pomoci partyzánům a naopak ukončení podpory generála Mihailoviče. Ve své zprávě zdůrazňoval i politické důvody tohoto kroku : „*Pokud by však Británie i nadále podporovala nacionalistu, rasistu a reakcionáře Mihailoviče, pak by byli partyzáni nuceni dojít k závěru, že Sovětský svaz je jejich jedinou oporou, zatímco odklonem od Mihailoviče položíme pevný základ vzájemných britsko-jugoslávských vztahů, jež mohou po válce do velké míry přispět ke konsolidaci naší pozice na Balkáně.*“⁷¹

Fitzroy Maclean měl ze všech relevantních britských důstojníků k Mihailovičovi nejvíce kritický vztah, ani on však jediným slovem nevinil Mihailoviče z kolaborace. Svůj návrh na

---

⁷¹ Ridley, J. : Tito. Životopis otce Jugoslávie, Dialog, 1995, str. 188

jeho opuštění odůvodňoval pasivitou a krajně velkosrbskou orientací Jugoslávského vojska ve vlasti.

Mihailovičovi zastánci v britských kruzích později poukázali na skutečnosti, že Macleanova zpráva obsahovala některé faktické nepravdy, zejména co se týče nadnesených počtů německých jednotek, které měly Titovy síly vázat a rozsahu partyzánských akcí. Celkově pak britští příznivci „mihajlovců“ vyjadřovali obavy, že Maclean se nechal Titem obelstít.

Ve svých námitkách měli sice v zásadě pravdu, nicméně nesmíme zapomínat, že Britové se teď prostě rozhodli (i pomocí propagandy) stylizovat Tita do stejné pozice, jakou předtím vytvořili Mihailovičovi.

Generál Mihailovič si nyní konečně uvědomil nebezpečí hrozící izolace a v první polovině září se rozhodl pro vystoupení z pasivity a provedení rázných akcí proti německé branné moci. V Srbsku měl k ruce dostatečný počet loajálních četníků, přičemž zbraně z britských a italských dodávek plně postačovaly. Velká Británie jej oficiálně ještě neodepsala, do jeho štábu dokonce přibyla malá diverzně destrukční mise, vedená britským kapitánem commandos Michaelem Leesem⁷².

Již jedenáctého září četníci vyhnali německé vojáky z Prijepolje a dodali si tak kuráže pro další akce. Největší z nich se odehrála pátého října 1943, kdy zaútočily Mihailovičovy oddíly pod vedením majora Ostojiče na početnou německou posádku ve Višegradu a dokázaly ji porazit. Souběžně s tím četnické komando, pod odborným dozorem britského majora Archieho Jacka, vyhodilo do povětří důležité železniční mosty na trase Užice – Višegrad – Sarajevo. Úspěšný útok na Višegrad proběhl za přítomnosti vysokých důstojníků britské i americké mise.

Krátce nato zaútočili četníci na Němci obsazenou železniční stanici Raška. Po krátkém, avšak intenzivním střetu nad ní získali kontrolu a zničili mimo jiné více než padesát německých kanónů rozličných ráží (od osmdesáti do sto dvaceti milimetrů). I zde byl přítomen spojenecký důstojník, jmenovitě poručík John Jock.

Do konce října 1943 se četníci vítězně střetli s Němci u Rogatice a pod vedením majora Boško Šarkoviče podnikli mnoho útoků na německé transporty v úsecích Niš – Skoplje a Raška – Kosovska Mitrovica. Menší četnické oddíly s relativním úspěchem atakovaly německé říční stanice na Dunaji.

Krom jiného, v oblasti italského záboru přinutil četnický podplukovník Rudi Perhinek ke kapitulaci dezorientovanou italskou divizi „Venezia“, jejíž velitel, generál Antonio Ogzilla, následně oznámil plukovníku Baileymu, že přechází na stranu Spojenců.

Podzimní „probuzení“ ravnogorců ukázalo, že četnický odboj má značný potenciál a navzdory více než roční pasivitě je znovu schopen působit Němcům problémy. Tato aktivita však přišla z pohledu Velké Británie pozdě. Navíc – jaké bylo překvapení četníků, když BBC o jejich výše popisovaných operacích z podzimu 1943 informovala jako o úspěších partyzánů. Situace se tedy obrátila a četníci zažívali stejnou hořkost jako v předcházejících obdobích partyzáni. Bylo to pro ně o to bolestnější, že něco takového naprosto neočekávali. „Perhinek byl otřesen. Zeptal se Baileyho, jak je to možné. Bailey odpověděl, že poslal hlášení informující o skutečných událostech a že se sám diví, co to hraje BBC za podivnou hru.“⁷³

---

⁷² Michael Lees napsal po válce knihu s expresivním názvem „Znásilnění Srbska“. V ní dokonce potvrzuje stanovisko Davida Martina, že četníci vázali více nepřátelských jednotek než partyzáni. Kromě tohoto sporného názoru také obviňuje britskou vládu z toho, že se nechala obelstít Titem.

⁷³ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 85

Mihailovič byl otráven na nejvyšší míru a nějaký čas přestal s britskými důstojníky ve svém štábu komunikovat, ačkoliv ti, přirozeně, za nic nemohli.

Britský generál William Armstrong, který později přibyl k Mihailovičovi, aby supervizoval Baileyho činnost, se rovněž rozčílil na Londýn, zejména poté co mu Bailey sdělil, že Mihailovič už nechce o Britech nikdy ani slyšet. Proto se Armstrong šestnáctého listopadu 1943 dotčeně obrátil na expozituru SOE v Káhiře : „*Bailey byl přítomen, když Mihailovičovy jednotky dobyly Prijepolje a Berane a já sám byl u toho, když dobyly Višegrad a zničily přilehlé mosty. Ostojič se svými silami obsadil Rogaticu, ale vy jste o tom nereferovali tak, jak jsem vás informoval. Stejně tak BBC vysílala, že všechny tyto akce byly uskutečněny partyzány.*“⁷⁴

Odpovědi se generál Armstrong nikdy nedočkal...

V říjnu a listopadu 1943 už Churchill Mihailovičovy četníky obětoval a ponechal svému osudu, přestože právě v této době vystoupili z pasivity a velmi úspěšně konfrontovali německé okupanty. Jak ukázu níže, je otázkou, jak moc Churchilla ovlivnily káhirská a barijská expozitura SOE, které byly prokazatelně infiltrovány sovětskými špiony.

Nicméně na konferenci Velké trojky (Roosevelt, Stalin, Churchill) v íránském Teheránu, ve dnech osmadvacátého listopadu až prvního prosince 1943, Churchill oznámil svůj záměr ukončit pomoc generálu Mihailovičovi a plně se orientovat na partyzánský odboj.

Poměřů znalý generál Armstrong s tímto rozhodnutím ostře nesouhlasil a pokoušel se jej zvrátit. Ještě v poslední listopadový den varoval odpovědná místa : „*Radím vám, abyste zcela přehodnotili své rozhodnutí...Mihailovič nepochybně ovládá severní a jižní oblasti, které mají rozhodující význam. Partyzáni zde nemají, opakují, nemají dostatečnou podporu, aby tady mohli plnit případné úkoly. Mihailovič tuto podporu má a je absolutně ochoten i schopen spolupracovat. Pokud využijete příležitost a pomůžete mu nyní vojenským vybavením, návrat této investice bude podstatně vyšší.*“⁷⁵

Politické rozhodnutí britské vlády však bylo definitivní. Počínaje prosincem 1943 Britové zastávají podporu generála Dragoljuba Mihailoviče a jeho ravnogorského hnutí. V lednu 1944 bylo rozhodnuto o odvolání všech britských misí (dohromady více než čtyřicet osob) z Mihailovičova štábu. První Britové začali odcházet v polovině února, poslední opustili zrazeného generála devětadvacátého května 1944. V Mihailovičově štábu tak zůstaly pouze americké mise, které však byly nepočetné a jejich posláním byla primárně zpravodajská a záchranná činnost. Postavení amerických misí v rámci Jugoslávského vojska ve vlasti, včetně postoje Američanů k Jugoslávii, bude podrobněji popsáno v části o operaci Halyard.

Je ironií osudu, že operace Halyard, která četnický odboj proslavila v západním prostředí nejvíce, se odehrála v době, kdy Mihailovič ze strany Britů nedostával naprosto žádnou pomoc.

5.2. Stalinovi angličtí ?

V této krátké podkapitole se dostáváme k té části práce, která pro mne byla nejobtížnější. Byl jsem dokonce v pokušení tuto část naprosto vynechat a nezabývat se jí, stejně jako to udělali všichni čeští autoři, kteří se zabývají problematikou druhoválečné Jugoslávie. Podezření, která v těchto souvislostech existují jsou ovšem natolik závažná, že považuji za poctivé se o nich alespoň zmínit.

---

⁷⁴ tamtéž, str. 78

⁷⁵ tamtéž, str. 90

V předcházející podkapitole jsem ukázal, která Velká Británie i přes obnovenou aktivitu četnického hnutí a jeho úspěšná vystoupení proti Němcům, Mihailoviče opustila. Také jsem poukázal na nezpochybnitelné skutečnosti, kdy BBC informovala o četnických akcích jako o aktivitě partyzánského odboje (je zvláštní, že v rozsáhlém díle Miroslava Tejchmana o těchto podivnostech nepadla jediná zmínka).

Již brzy po válce se – zejména ve Spojených státech, díky aktivitě zachráněných pilotů – začalo hovořit o důvodech tohoto počínání. „Klasické“ zdůvodnění zní, že Churchill byl prostě unaven a znechucen předchozí Mihailovičovou více než roční pasivitou a definitivně se přeorientoval na Tita, v němž spatřoval stabilnějšího a efektivnějšího spojence v jugoslávském prostoru. Četnické akce z podzimu 1943, jakkoliv razantní a úspěšné, přišly příliš pozdě na to, aby Churchill své rozhodnutí změnil a to navzdory protestům generála Armstronga či plukovníka Baileyho. „Záměna“ v podání BBC je pak v tomto kontextu vysvětlována propagandistickými cíli Britů, kteří chtěli nyní učinit z Tita stejného neporazitelného hrdinu, jako předtím z Mihailoviče. Historicky je poukazováno na jiná hlášení BBC z roku 1941, kdy byly naopak některé akce partyzánů přisuzovány četnickému odboji.

Existuje ale ještě jedno tvrzení. Již krátce po válce někteří britští důstojníci, kteří sloužili v Mihailovičově štábu, začali veřejně hovořit o podivném chování expozitur SOE v egyptské Káhiře a italském Bari během války, zejména pak v její druhé polovině. Tyto expozitury, především káhirská, shromažďovaly veškeré údaje a informace, které se zde sbíhaly od britských misí na celém území Balkánu, stejně jako od britských velitelství na Blízkém Východě.

Hlavně plukovník Bailey, plukovník Hudson a generál Armstrong už ke konci války neskrývali své výhrady k majoru Jamesi Klugmanovi, který stál v čele káhirské expozitury a později expozitury v Bari. Zdálo se jim, že Klugman filtruje a upravuje informace a že z nepochopitelných důvodů znesnadňuje komunikaci mezi jednotlivými misemi, jak americkými, tak britskými. Tehdy ještě nikdo nemohl tušit, že Klugman bude v padesátých letech usvědčen z dlouholeté špionáže pro Sovětský svaz. To dává celé situaci poněkud jiný rozměr. Zvláště, když si připomeneme, že plukovník Duane (D.T.) Hudson, tedy vůbec první britský důstojník, který dorazil v září 1941 do Jugoslávie, tehdy v hodnosti kapitána, ještě před koncem války tvrdil, že káhirská pobočka SOE totálně převrátila některé jeho zprávy. Hudson se dokonce zmiňuje o vytrhávání a přepisování celých částí. Je dobré si uvědomit, že Hudson nebyl žádný přílišný „mihajlovec“ a jak poukazují výše, jeho vztahy s Mihailovičem nebyly nejlepší. Hudson tedy neměl důvod Mihailovičovi nadřazovat.

Ještě zajímavější je ovšem zážitek kapitána Jasperra Ruthama. Rutham působil v britské misi při Mihailovičově štábu a poté se ještě v průběhu války vrátil do Itálie. To, co Rutham viděl v Bari jej doslova šokovalo : „*Příštího dne navštívil Rutham úřadovnu jugoslávské sekce SOE. Pověšl si velké mapy, visící na zdi, kde malé vlajčky označovaly teritoria ovládaná partyzány a četníky. Byl zaražen nedostatkem objektivitu. Vlajky označující partyzánské území byly po celém Srbsku, s výjimkou několika vlajek, označující četnické oblasti. Rutham upozornil na skutečnost, že značky na mapě neodpovídají skutečnosti.*“⁷⁶

Celá situace vyústila ve střet s mladým důstojníkem SOE, kterého kapitán Rutham napadl a následně vlajky upravil tak, aby korespondovaly se skutečným stavem.

Tyto a další příhody ukazují, že na expoziturách SOE v Káhiře a Bari něco nebylo v pořádku.

---

⁷⁶ tamtéž, str.76

V padesátých a šedesátých letech dvacátého století americký Federální úřad vyšetřování (FBI) odhalil za asistence Britů síť britských špiónů, kteří pracovali mnoho let ve prospěch Sovětského svazu. Jednalo se o skupinu, přezdívanou jako „Stalinovi angličtí“ nebo „Kominterny z Cambridge“ Byli to vzdělaní muži, přesvědčení komunisté, kteří už před druhou světovou válkou zahořeli pro Sovětský svaz a bolševické ideály. Často se dostali do vysokých funkcí v britském aparátu, kde působili jako agenti SSSR. Jedním z nich byl – James Klugman.

Kromě Klugmana byli v časovém období let 1951 až 1963 odhaleni další britští komunisté, pracující za války i po ní ve zpravodajských službách Jeho Veličenstva - Kim Philby působil v SOE, v sekci MI – 5, stejně jako Guy Burgess, který zde měl na starosti válečnou propagandu a do roku 1944 připravoval také hlášení pro BBC. Ve stejné sekci pracoval za války i další „Stalinův angličtí“, Anthony Blunt.

Nezávisle na vyšetřování „Kominterny z Cambridge“ byl jako sovětský špión usvědčen další pracovník SOE v Bari, Basil Davidson a spolu s ním i komentátor BBC Grga Zlatoper, který se specializoval právě na oblast Jugoslávie.

Tyto skutečnosti, vzhledem k výše popsanému, logicky vedly k úvahám, že Mihailovič byl od konce roku 1942 (kdy se sovětská vláda postavila proti Mihailovičovi, viz str. 27) systematicky tajně poškozován „Stalinovými angličtí“ v SOE a BBC, zejména pak Jamesem Klugmanem. Někteří autoři a pamětníci jsou dodnes přesvědčeni, že Klugman dokonce jeden čas manipuloval s dodávkami pro četnické hnutí, kdy vpašoval do kontrabandů nepotřebné věci (znehodnocené italské liry, nadbytečné množství séra proti hadímu uštknutí, toaletní papír...).

Širší veřejnost byla poprvé o této teorii informována v sedmdesátých letech prostřednictvím prací amerického historika Davida Martina „*Ally betrayed*“ a „*Patriot or traitor*“ V těchto silně promihajlovičovských publikacích Martin s touto teorií pracuje jako s nepopiratelným faktem, což poněkud snižuje hodnotu jeho jinak vcelku přínosných knih. Vliv Martinových tvrzení je v západním světě poměrně silný. Jeho argumentaci „Stalinovými angličtí“ převzalo mnoho dalších autorů, kupříkladu Miodrag Pešič, Gregory Freeman, Aleksandra Rebičová nebo Carl Savich. Problémem této teorie ovšem zůstává absence přímého důkazu. Ano, je nesporné, že v BBC a SOE docházelo k dezinterpretacím a překrucování faktů. Také víme, že v té době zde působili lidé z „Cambridžské kominterny“ Chybí nám však přímá spojnice. Nemůžeme si být jisti do jaké míry šlo o omyl či šlendrián a do jaké míry o cílené operační a jiné zastírání ze strany sovětských agentů.

Taktéž je značně diskutabilní, zda Klugman a další agenti mohli natolik výrazně ovlivnit britskou zahraniční politiku, že změnila svůj vztah k jugoslávskému odboji.

Na druhé straně si musíme připustit, že nepřímých důkazů, naznačujících činnost „Stalinových angličtí“ proti Mihailovičovi je poměrně dost a tak Martinova teorie nemůže být jen tak smetena ze stolu. Proto považuji za neuvěřitelné, že se tímto podezřením nikdo z české historické obce vůbec nezabývá.

O tom, že Martin nemluvil do větru svědčí i reakce sira Douglase Howarda, přednosty oddělení Foreign Office pro jižní Evropu. Tento vlivný pracovník britského ministerstva zahraničí zaslal Martinovi v květnu 1978 otevřený dopis, v němž mimo jiné prohlašuje : „*Četl jsem... Vaši esej s velkým zájmem a úžasem. Jestliže naše informace o Mihailovičových akcích byly , dovolte mi to říci mírně, nedostatečné, jak se nyní zdá...na základě dokumentů, na které poukazujete, celá věc nabývá odlišného zabarvení. Pokud by mi informace obsažené ve Vaší knize byly v té době známy, směřování naší politiky by bylo pravděpodobně odlišné.*“⁷⁷

---

⁷⁷ tamtéž, str.99

Případný vliv sovětských špiónů ovšem nepředstavuje hlavní část této práce a tak potenciální zájemce odkazují na příslušnou literaturu.

Osobně se domnívám, že příčiny britského obratu od Mihailoviče k Titovi zahrnovaly více aspektů a do značné míry se dají shrnout pod oba přístupy. Britům skutečně vadila Mihajlovičova pasivita vůči Němcům od února 1942 do září 1943, stejně jako neschopnost četníků výrazněji oslovit nersbské obyvatelstvo Jugoslávie. V Mihailovičův neprospěch hovořila také značně nefunkční síť velení mimo Srbsko a nepředvídatelné chování některých lokálních velitelů. Mihailovičovi uškodil i jeho opilecký výstup v Gornem Lipovu z konce února 1943.

Stejně tak bychom si ale měli připustit, že těchto skutečností mohli využít sovětsí špióni v SOE a uvedené nešvary různě nafukovat, zkreslovat, či přikrášlovat. Rovněž možnost filtrování informací expoziturami v Káhiře a Bari se jeví jako velmi pravděpodobná.

5.3. Důsledky „britského obratu“ pro Mihailovičovo hnutí

První část mé diplomové práce se přiblížila k závěru. Než však přistoupím k části pojednávající o operaci Halyard, považuji za nezbytné stručně nastínit, co znamenala změna britského postoje pro ravnogorské hnutí na domácím i mezinárodním poli. V této podkapitole tak nastíním vývoj od britského opuštění Mihailoviče po vytvoření exilové vlády v čele s chorvatským agrárenkem Ivanem Šubašičem. Další osudy Draži Mihailoviče budou popsány v samotném závěru diplomové práce.

„Britský obrat“ na přelomu listopadu a prosince 1943 prudce zhoršil Mihailovičovo mezinárodní i domácí postavení, stejně jako autoritu jugoslávské exilové vlády. Ravnogorské hnutí je odštíhnuté od dodávek a později i od britských poradců a instruktorů. Vzhledem k pádu fašistické Itálie v září 1943 se tak četníci ocitli bez jakéhokoliv zdroje vojenského materiálu. Jak jsem již zmiňoval, USA Mihailoviče stále oficiálně podporovaly, avšak jejich malé mise měly pouze zpravodajský a záchranný charakter, přičemž americká diplomacie vnímala Balkán jako zájmovou sféru Velké Británie.

Partyzáni, povzbuzeni nově nastoleným přístupem britské diplomacie, svolali na devětatřicátého listopadu 1943 druhý všejugoslávský kongres svého nejvyššího orgánu, AVNOJ do bosenských Jajcí. Tento kongres, zahájený proslavem Tita, přijal několik zásadních usnesení.

Jednak se partyzáni oficiálně a deklarativně představili jako politická síla s vlastní koncepcí poválečného uspořádání Jugoslávie. Král byl označen za sesazeného a sjezd prohlásil AVNOJ za prozatímní vládu válečné Jugoslávie, v čele s předsedou Ivanem Ribarem. Ribar byl předválečným politikem umírněného křídla Chorvatské selské strany, jeho syn Lola stál v čele komunistické mládeže.

Budoucí forma země po skončení války pak měla být dohodnuta jednáním s jugoslávským exilem v Londýně, ovšem zbaveným pročetnických zástupců

Kongres krom jiného odhlasoval povýšení Tita do hodnosti maršála a přes protesty některých delegátů nabídl amnestii těm četníkům, kteří by přešli k partyzánům. Toto prozíravé rozhodnutí přivedlo v roce 1944 na stranu partyzánů nemálo četníků, včetně některých velitelů. Přesto však partyzáni dominantní roli v užším Srbsku nepřevzali.

Kongres v Jajcích rovněž představil novou podobu poválečné Jugoslávie, mělo se jednat o federaci jednotlivých republik, v níž by byla zajištěna rovná práva všem národnostním a etnickým skupinám bez rozdílu. Nacionalismus měl být tvrdě potlačován. Relevantní delegáti

sjezdu se snažili mírnit svou komunistickou rétoriku, nicméně všem zasvěceným bylo jasné, že přes velká prohlášení o demokracii má být Jugoslávie komunistickým státem.

Exilová vláda Jugoslávie pod vedením premiéra Puriče kongres z Jajců pochopitelně odmítla akceptovat a označila jej za akt komunistické zvěle, který nemá nic společného s jugoslávskými tradicemi. Teď bylo na Britech aby přivedli sebevědomou reprezentaci AVNOJe a skomírající exilovou vládu k nějakému kompromisu.

Ravnogorské hnutí reagovalo na kongres v Jajcích poměrně rychle. Mihailovič zorganizoval na pětadvacátý leden 1944 konferenci četnických delegátů do západosrbské vesnice Ba, nedaleko Ravne Gory. Četnický kongres získal přízvisko svatosávský, neboť byl zahájen v den Sv. Sávy, významného srbského světce.

Většina delegátů byla srbské národnosti, přestože tentokrát se četníci snažili o větší pluralitu. Ze známých předválečných politiků do Ba dorazil pouze člen ravnogorského Ústředního národního výboru, Dr. Živko Topalovič, představitel předválečné nekomunistické levice. V sedmičlenném předsednictvu kongresu zasedli kromě Mihailoviče i přední ideologové z ÚNV, Moljevič a Vasič

Čtyřdenní jednání ukázalo spory mezi delegáty náchylnými pod tlakem okolností ke kompromisům v národnostních i sociálních otázkách (k nim se připojil i Mihailovič) a ortodoxními ultranacionalisty, reprezentovanými zejména Vasičem.

Závěrečné usnesení kongresu deklarovalo loajalitu exilové vládě v Londýně i královské dynastii. Obnovená Jugoslávie měla po válce získat status konstituční monarchie parlamentního typu a oproti dřívějším velkosrbským koncepcím nyní četníci přišli s představou federativního státu tří národů – srbského, chorvatského a slovinského.

Čistě deklarativní význam pak měly proklamace o sociálních a hospodářských změnách. Kopie usnesení byla zaslána do Londýna, Churchill však žádným způsobem nereagoval.

Svatosávský kongres přišel z mezinárodně politického hlediska dosti pozdě a nesplnil naděje, které do něj vůdci ravnogorského hnutí vložili. Jejich výzva k vytvoření „Srbského demokratického společenství“ nevyvolala přílišnou odezvu a nevytrhla většinu lokálních politiků z pasivity. Kongres jako takový nadto prohloubil spory mezi „umírněnými“ a ultranacionalisty, takže jeden z předních četnických ideologů, Dragiša Vasič se nedlouho nato s Mihailovičem rozešel.

„Svatosávský kongres zároveň nepřímou deklaroval chronickou slabost a bezradnost tradiční srbské politické garnitury.“⁷⁸

Mihailovičovu organizaci samozřejmě postihly i ryze praktické dopady britského obratu. Dražovo Jugoslávské vojsko ve vlasti se začalo místy drobit. Už tak dost nezávislá „Četnická konfederace“ v Bosně se ocitla mimo jakoukoliv kontrolu Horského štábu. Někteří lokální velitelé přecházejí k Němcům a stávají se tak opravdovými kolaboranty. Nejzávažnějším případem je výše zmiňovaný černohorský četník, major Pavel Djurišič, který se roku 1944 od Mihailoviče definitivně odstíhl, podrobil ho kritice a začal spolupracovat s Němci. Jádrem Djurišičovy činnosti spočívalo v organizaci tzv. dobrovolnického sboru, který byl nasazen po boku okupačních sil.

Ravnogorci ale fluktovali i opačným směrem. Uprostřed roku 1944 se přidal k partyzánům dokonce jeden ze členů Mihajlovičova štábu, major Radoslav Djurič. Tento zrádce a zbabělec pak vypovídal jako korunní svědek v soudním procesu proti Mihailovičovi z roku 1946. Přirozeně se jednalo o justiční frašku v režii komunistického vraha Tita a západní státy

⁷⁸ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 426

vznesly proti vedení procesu ostré protesty. Komise amerického kongresu, která krátce po vynesení rozsudku smrti nad Mihailovičem obvinění nezávisle prošetřovala, došla k jasnému závěru : Mihailovič byl nevinen a soud proti němu vedený neprobíhal dle standartních pravidel.

Vlastní průběh soudního líčení bude poněkud podrobněji popsán v závěru diplomové práce.

Navzdory přeběhlictví části četníků k Němcům či partyzánům, nebo jejich rezignaci na odbojovou činnost, si ještě Mihailovič v užším Srbsku stále udržoval nejsilnější pozici v rámci domácího odboje. Přesto však musel znovu přehodnotit válečnou strategii, vzhledem ke ztíženým podmínkám. Četníci tedy po sérii úspěšných akcí proti německým silám opět omezují konflikty s okupanty pouze na nejnútnejší míru a jejich vedení zastavuje veškeré akce proti Srbské národní strážnici Nedičovy vlády. Mihailovič a Nedič se přes osobní antipatie dohodnou na „národní jednotě“ v boji proti komunismu. Od té doby se „mihajlovci“ a „nedičovci“ nenapadají a dokonce spolu koordinují některé akce proti partyzánskému odboji.

Mihailovič však změnil strategii ještě na podzim 1944, kdy do Srbska vstoupí Rudá armáda. Mihailovičovy rozkazy zní jasně : *„nikde nesmí dojít k boji s Rusy, kvůli nim nesmí být v propagandě napadán komunismus, k Rusům je třeba chovat se jako ke spojencům a pokud dojde s nimi ke kontaktu, nebavit se o politice, naopak k Němcům je třeba se chovat jako k nepřítelům.“*⁷⁹

Dražička opět vyzve své muže k aktivitě a jemu věrní četníci tak paradoxně bojují po boku Rudé armády. Nejrozsáhlejší akcí tohoto typu bylo osvobození Kruševace v říjnu 1944, na kterém se podílela Rudá armáda společně s Mihailovičovými četníky, vedenými podplukovníkem Dragutinem Keserovičem. Po osvobození Kruševace dokonce došlo ke společné oslavě a sbratřování sovětských vojáků s četníky. Za přítomnosti amerického poručíka Kramera si sovětský velitel připsal s Keserovičem na zdraví krále Petara⁸⁰.

Vzhledem ke změněné situaci došlo k posunu i v exilové jugoslávské vládě. Britská administrativa tlačila od února 1944 na krále Petara, aby jednak reorganizoval vládu pročetnického premiéra Puriče a jednak se vzdal Dražičce Mihailoviče, který byl stále formálně ministrem královské vlády. Petar zpočátku odmítal, avšak v květnu se nakonec podvolil a sestavením nové vlády podpořil umírněného představitele Chorvatské selské strany, Ivana Šubašiče.

Četníci, kteří tímto krokem přišli o poslední hmatatelnou diplomatickou podporu, okamžitě označili vznik nové vlády za akt chorvatského separatismu, jejich poznámky však už nikoho nezajímaly. V červnu 1944 byl Mihailovič oficiálně sesazen z ministerského postu a Šubašič zahájil rozhovory s Titem.

Mihailovič od přelomu let 1944 a 1945 nastoupil cestu osamělého desperáta, bojujícího ztracený boj. Jeho síly se však měly nejvíce proslavit právě v této době, při záchraně více než pěti set amerických letců v operaci Halyard. Jak bude ukázáno ve druhé části, takto rozsáhlou záchranou operací se nemohli pochlubit ani Titovi partyzáni.

---

⁷⁹ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 634

⁸⁰ Mihailovičovi emisáři kontaktovali představitele Rudé armády desátého září 1944 v rumunské Craiově. Došlo k několika dílčím dohodám, na jejichž základě se uskutečnilo několik společných akcí. Největší z nich bylo právě osvobození Kruševace. Sověti však odmítli dát četníkům záruky do budoucna.

6. Americké mise na Ravne Goře a počátky operace Halyard

Jak již bylo avizováno v předchozích místech práce, její druhá část se bude soustředit na popis záchranné akce amerických pilotů srbskými četníky. Než však přistoupíme k samotnému průběhu akce, považuji za nutné nastínit to, co z americké strany této operaci předcházelo. Mám na mysli zejména přístup americké zahraniční politiky k situaci v Jugoslávii a postavení amerických misí ve štábu generála Mihailoviče.

Americká zahraniční politika nejevila před válkou o Jugoslávii, stejně jako o celou oblast Balkánu, téměř žádný zájem. Neexistoval zde jakýkoliv výrazný strategický, hospodářský či jiný interes USA. První válečná léta tento trend ještě prohloubila. Američané nesli od prosince 1941 hlavní tíhu bojů v Tichomoří a počínaje říjnem 1942 se začali výrazně podílet na spojeneckém tažení v Severní Africe.

Balkán Američané považovali za prioritu Velké Británie a v tomto smyslu svému nejbližšímu spojenci nechávali volné ruce. „*Jako vyslanci do balkánských zemí se odkládali političtí rivalové. Nikdo nechtěl jejich zprávy či analýzy. Velvyslanectví bylo jen v Ankaře.*“⁸¹

Postupná angažovanost amerických koncernů v oblasti ropných zdrojů Středního východu sice vzbudila větší zájem americké administrativy o Jihovýchodní Evropu, přesto však můžeme americké působení v oblasti označit za minimální, zejména ve srovnání s aktivitami Britů.

To se týká i zpravodajských aktivit. Konkrétně v Jugoslávii nechává americká tajná služba OSS (Office of strategic services) až do roku 1943 celý prostor britské SOE.

Americký prezident Franklin Delano Roosevelt byl v určitém období pod vlivem Churchillovy teorie měkkého podbríšku ochoten uvažovat o otevření balkánské fronty a postupovat do hloubi Evropy přes balkánské státy, avšak finálně tuto možnost zavrhl. Nakonec to byli právě Američané, kdo prosadil „západní“ variantu spojenecké invaze do Evropy.

Americká administrativa uznala jugoslávskou exilovou vládu v Londýně, ale její činnost Američany nezajímala. Nutno ovšem podotknout, že díky silné pročetnické propagandě BBC z let 1941 – 42 začíná běžné Američany zajímat postava generála Mihailoviče. Američané, jakožto silně idealistický národ se všemi klady i zápory, které k tomu patří, mají obecně rádi hrdinské postavy, které vzdorují přesile „těch zlých“ a vedou proti nim neúnavný boj. Přesně tak byl nyní ve Spojených státech vnímán Mihailovič a jeho četníci. O Mihailovičově portrétu na titulní stránce časopisu Time již byla řeč, stejně jako o hollywoodském trháku „*Četníci – bojující guerilly*“. Tyto okolnosti sice neměly výraznější vliv na americkou zahraniční politiku, nicméně přispěly k obecné známosti a zejména oblíbenosti Mihailoviče mezi mnoha americkými občany.

Na jugoslávské bojiště se první pracovníci americké OSS dostávají v létě 1943, ovšem pouze jako součást britských misí bez vlastního spojení či zvláštního posláním. Do Titova štábu tak společně s Brity přichází major Lynn Farish se dvěma podřízenými a k Mihailovičovi je vyslán kapitán Walter Mansfield, rovněž doprovázen dalšími dvěma Američany. Američané však působí pouze jako pozorovatelé a jejich mise má čistě zpravodajský a značně omezený význam.

Ač tomu hodnosti nenasvědčují, zdá se, že větší důraz kladli Američané na spolupráci s četníky, protože kapitán Mansfield mohl vystupovat z titulu osobního pobočníka šéfa a zakladatele OSS, Williama „Wild Billa“ Donovana. To lze ovšem také vysvětlit tím, že

⁸¹ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 550

americká administrativa mohla pod vlivem britského spojence vnímat ravnogorské hnutí ve druhé polovině roku 1943 jako problematické a proto chtěl mít Donovan co nejspolehlivější bezprostřední informace.

V Titově štábu mezitím docházelo ke sporům mezi Američany a Brity, přičemž major Farish opakovaně požaduje vlastní radiové spojení s OSS.

Osobně se domnívám, že Američané upřednostňovali četníky ze dvou důvodů. Prvním byl automatický odpor ke komunismu, pramenící opět z idealismu Američanů, druhým pak strategický záměr. Američané už měli v létě 1943 jistě v základních obrysech rozpracovanou strategii bombardování rumunských ropných polí a věděli, že při návratu budou posádky bombardérů dlouho křížovat nebe nad Srbskem. Jelikož v Srbsku si rozhodující vliv ponechávalo Jugoslávské vojsko ve vlasti, byli to právě jeho bojovníci, kdo mohl nejúčinněji přispět k záchraně amerických letců, sestřelených během návratu.

Připomínám, že právě fáze mezi ukončením bombardování a návratem k domovské základně byla nejvhodnějším okamžikem pro náhlý úder německých stíhačů na rozpuštěný útvar spojeneckých bombardérů. Proti sevřené formaci nalétávajících „létajících pevností“, chráněných kvantitativní i kvalitativní přesilou amerických stíhaček si v té době Luftwaffe troufala zaútočit jen málokdy.

Návratová fáze byla tedy pro posádky bombardérů nejnebezpečnější.

Po sondovací činnosti Mansfielda, který se pozitivně vyjádřil o ochotě Mihailoviče a schopnosti jeho mužů podílet se na případných záchranných operacích, se Američané rozhodli poslat k Mihailovičovi vlastní misi, naprosto nezávislou na Britech. V září 1943 tak dorazila na Ravnou Goru první americká mise tohoto typu. V jejím čele stál plukovník Albert Seitz. Seitzova mise se ovšem podobou případných záchranných operací zabývala pouze sekundárně, prioritu pro ni měla stále zpravodajská činnost, zejména posuzování stavu a připravenosti Mihailovičových jednotek. Sám Seitz se na záchraně pilotů podílel jen nepřímo, tento úkol ležel plně na bedrech kapitána George Musulina a jeho podřízených.

V říjnu 1943 zahájila patnáctá letecká armáda vzdušných sil Spojených států amerických (USAAF), pod vedením generála Nathana Twinninga, útoky na strategické cíle v oblasti Balkánu. Hlavním cílem amerických bombardérů, startujících z letišť v Bari, Brindisi a Foggii, byla nade vše pochybnost ropná pole v oblasti rumunské Ploješti, roku 1943 životně důležitý zdroj nafty pro německou brannou moc.

Od října 1943 do října roku 1944 provedla patnáctá armáda USAAF více než dvacet tisíc vzletů proti nepřátelským cílům, přičemž ztráty strojů dosahovaly téměř osmačtyřiceti procent. Ztráty pilotů a členů posádek se však pohybovaly mírně nad deseti procenty. Sedm set sestřelených letců patnácté armády se do konce války podařilo zachránit. Pět set třináct z nich právě díky operaci Halyard a četníkům generála Mihailoviče.

Ve stejnou dobu, kdy Twinningovy posádky začínají uskutečňovat své nálety proti cílům na Balkáně – tedy v říjnu 1943 – seskakuje do oblasti západního Srbska kapitán OSS, George Musulin. Jeho primární úkol je velmi jasný – provést rekognoskaci terénu a připravit konkrétní návrhy potenciální záchranné operace.

Musulin byl Američanem se srbskými kořeny a tento vynikající hráč amerického fotbalu představoval prokazatelně nejtěžšího Američana, který během druhé světové války seskočil padákem na válečné území. Hřmotný Musulin si svou odvahou, smyslem pro humor a přímostí brzy získal sympatie četníků i místních venkovanů, kteří je podporovali. „Velký George“ – jak mu přezdívali - se odlišoval od seriózních a odměřených Britů, čímž lépe vyhovoval naturelu obyvatel Srbska.

V tomto smyslu se dá říci, že otevřenější a bezprostřednější Američané svým založením „seděli“ Srbům více než chladní a střízliví Britové.

Sám Musulin o svém přijetí vypovídal následovně : „*Byl jsem v bezprostředním kontaktu se srbskými venkovany, kteří mne vítali s obrovským nadšením, které se ještě zvětšilo poté, co zjistili, že jsem jugoslávského původu. Můj příchod pro ně znamenal mnoho. Důvěřovali Američanům a věřili v ně jako v Boha. Můj příchod, stejně jako příchod plukovníka Seitze a kapitána Mansfielda pro ně představoval znamení americké podpory v jejich boji proti společnému nepříteli.*“⁸²

Sekundárním Musulinovým úkolem bylo prověřit nesmělé zvěsti o údajných případech Mihailovičovy tiché kolaborace, které v Bari a Káhiře šířili někteří pracovníci britské SOE. Musulin se ve svých hlášeních k tomuto tématu postavil jednoznačně, jak uvedl v poválečných vzpomínkách : „*Navštívil jsem většinu oblastí Srbska. Nabyl jsem přesvědčení, že historky o kolaboraci byly pouze šířenou propagandou, neexistovalo zde jediné znamení jakékoliv kolaborace. Co mohlo být lepším argumentem než to, že Němci po nás slídili jako psi, kdykoliv jsme se střetli s nějakými jejich vojáky ?* (pojmem „my“ Musulin významově myslí přirozeně četníky, konkrétně příslušníky Druhého ravnogorského sboru, kde tehdy působil jako styčný důstojník – poznámka MS). *To mi stačilo.*“⁸³

Opět musím konstatovat, že pan Tejchman ve svém rozsáhlém díle tato vyjádření Musulina i ostatních amerických či britských důstojníků nezmiňuje a raději je ochoten připustit „argumenty“ o Mihailovičově kolaboraci, uznané či spíše vyprodukované, neregulérním soudním procesem z roku 1946.

Musulin rovněž pochvalně zmiňuje aktivitu Jugoslávského vojska ve vlasti proti okupačním jednotkám a připomíná, že ke konci roku 1943 četníci srdnatě odolávali tlaku silných německých divizí „Prinz Eugen“ a „Brandenburg“.

Koncem listopadu 1943 se Musulin sešel ve vesnici Konjuša s plukovníkem Seitzem a také britským plukovníkem Hudsonem, nejzkušenějším spojeneckým důstojníkem v Mihailovičově štábu, aby jim zde přednesl své závěry a poradil se s nimi o dalším postupu. Hudson zde americké kolegy s největší pravděpodobností informoval, že Britové se v nejbližších dnech chystají zastavit Mihailovičovu podporu.

Dvanáctého prosince pak Musulin poprvé osobně navštívil Mihailoviče poblíž města Bajina Bašta. Za přítomnosti plukovníka Baletiče a majora Lalatoviče (Musulin u něj chybně uvádí hodnost plukovníka) rozebírali jednak možnosti záchrany amerických letců a jednak přípravy četnického útoku na těžební zařízení antimonových dolů v oblasti Dragačevo. Mihailovič požádal Musulina o americkou pomoc při této operaci, avšak tu mu americký kapitán nemohl slíbit. Později se v této záležitosti radiově spojil s OSS, avšak ta Musulinovi přikázala nezapojovat se prozatím do vyložené bojových operací.

Četníci přesto dokázali důlní zařízení, sřežené dvoustčlennou německou posádkou, vyřadit z provozu.

Musulin následně pokračoval ve sběru zpravodajských informací. Nyní se zaměřil na faktický stav a bojovou hodnotu Jugoslávského vojska ve vlasti na území Srbska. Četníky hodnotil jako zkušené a odvážné bojovníky, poukazoval však na jejich nedostatečné vybavení, které se zhoršovalo v důsledku odvolání britské pomoci a pádu Itálie. Některé četnické oddíly se sice

---

⁸² Musulin, G. : The Halyard mission. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 183

⁸³ tamtéž

po zhroutilí faštické Itálie zmocnily určité části italských zásob (zejména četnici pod vedením podplukovníka Rudiho Perhinka), nicméně vyschl jim pravidelný zásobovací zdroj. Kapitán Musulin výstižně informoval o „ústrojové nekázni“ ravnogorců, spočívající v nošení britských a italských uniforem, případně tradičních venkovských krojů. Rovněž poukázal na nejednotnou výzbroj četníků, pocházející ze starého předválečného arzenálu, britských a italských dodávek nebo zbraní ukořistěných partyzánům i Němcům.

Každý, kdo má alespoň základní přehled o fungování armády ví, že zbraňová nejednotnost vede k obrovským problémům s adekvátním přísunem munice. Pochopitelně to věděl i Musulin : „*Během svého putování Srbskem jsem potkal tisíce Mihailovičových bojovníků. Byli neadekvátně oblečení a nedostatečně vyzbrojeni. Měli všechny možné druhy zbraní, někteří i samopalů a velmi malé množství munice.*“⁸⁴

George Musulin opět podotkl, že mezi četniki nezaregistroval žádný náznak kolaborace s nepřitelem.

Podle Musulinových hlášení z konce roku 1943 měl mít Mihailovič v Srbsku k dispozici přesně 57 440 bojovníků⁸⁵, připravených k okamžitému boji. Tato čísla, poskytnutá samotným Mihailovičem, byla ovšem dosti nadsazená, zpětné odhady Mihailovičových aktivních sil v Srbsku se pohybují mírně nad dvaceti tisíci, přičemž zhruba stejný počet méně kvalitních bojovníků mohl Mihailovič v užším Srbsku zmobilizovat.

Američtí agenti ze Seitzovy mise odhadli v onen čas nezávisle na kapitánu Musulinovi počet Mihailovičových četníků v Srbsku na zhruba 35 000 a označili je za velmi dobře organizované. Reálně však musíme upozornit na skutečnost, že Seitz a jeho lidé viděli pouze organizaci prvního a druhého ravnogorského sboru, tedy dvou nejlepších formací Jugoslávského vojska ve vlasti vůbec. U ostatních jednotek organizace na tak vysoké úrovni nebyla.

Sedmadvacátého ledna 1944 Mihailovič oznámil Musulinovi, že jeho muži zachránili první posádku sestřeleného bombardéru B – 17 a ukryli ji do bezpečí. Shodou okolností, Musulin tentýž den spatřil sestřelený bombardér B – 24, z něhož před dopadem k zemi vyskočilo několik členů posádky na padácích. Mihailovič ihned slíbil vyslání záchranného družstva a zároveň chtěl od Musulina instrukce ohledně zachráněných letců.

Tak fakticky začala operace Halyard, přestože oficiálně její začátek bývá obvykle udáván teprve koncem března 1944, kdy Musulin vypracoval přesný plán záchranné fáze operace a kdy se podařilo nasměrovat většinu zachráněných pilotů do tří dobře hájených oblastí, z nichž první a také nejdůležitější bylo u západosrbského Pranjani.

Kapitán Musulin téměř okamžitě informoval své nadřízené z OSS o prvních zachráněných a zapojil se do organizace jejich rychlého přesunu směrem k bezpečným oblastem pod kontrolou četnických posádek.

Během těchto přesunů projevíli četnici ze záchranných družstev obrovskou míru odvahy, umu a vytrvalosti, když s americkými piloty, často zraněnými, uhýbali německým hlídkám a vedli své svěřence do bezpečí. Ti samí četnici, o nichž Miroslav Tejchman prohlašuje, že měli špatnou disciplínu a nízkou bojovou morálku.

Podobu dlouhé pouti za asistence četnických průvodců popisuje kupříkladu sestřelený letec Gas Brown : „*Většinou jsme šli s příchodem tmy. Proto naše pout' trvala tak dlouho. Naši*

---

⁸⁴ tamtéž, str. 184

⁸⁵ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 139

*průvodci, bojovníci generála Mihailoviče, nás nejen chránili, ale také se s námi dělili o jídlo. Ve skutečnosti snědli to co po nás zbylo, protože nejprve vždy nabídli jídlo nám.*⁸⁶

Někdy docházelo k situaci, kdy za sestřeleným letadlem vyrazila i německá hlídka a četníci tak byli nuceni americké letce Němcům vyrvat. Například poručík Lane Rogers vzpomínal kterak se při jeho záchraně rozpoutala přestřelka mezi četníky a německými vojáky. Byli při ní zabiti tři Němci a čtyři četníci. Němečtí útočníci se pod četnickým tlakem následně stáhli a šťastného Rogerse si vyzvedli četníci.

Četník Miodrag Tomić zase uvádí vítězný střet jeho záchraného družstva s ozbrojenci kolaboranta Ljotiče, kteří hodlali po zadržení předat Američany Němcům. Jsou známy i případy, kdy četničtí průvodci nesli raněné americké letce na zádech.

Nemyslím si, že by výše popsané mohlo být klasifikováno jako znak nízké bojové morálky.

V únoru 1944 dorazila na Ravnou Goru zpravodajská a organizační mise OSS, v jejímž čele stál podplukovník Chris McDowell. Jak si ukážeme později, tento důstojník si Mihailoviče oblíbil a na sklonku roku 1944 se pokusil zlepšit situaci izolovaného Mihailoviče.

Musulin mezitím společně s Mihailovičovým štábem vytýčil první fázi operace, pro níž OSS později zvolila jméno Halyard. Dohoda se zatím týkala pouze bezprostředních cílů. Byl vytvořen systém pohotovostních záchraných družstev, které měly pravidelně sledovat oblohu a být v kontaktu s vesničany, nakloněnými Mihailovičovi. Ihned po spatření padáků, či obdržení informace, měla družstva iniciativně vyrazit, zajistit piloty a dopravit je do bezpečí. Během cesty měli být letci ubytováni u spolehlivých obyvatel a přitom stále pokračovat k dobře hájeným větším centrům pod kontrolou četníků. První a také jednoznačně nejdůležitější takové centrum bylo rychle dohodnuto zřídit u Pranjani, o několik měsíců později přibyla méně významná shromaždiště v srbském Kočeljevu a bosenské Boljanici. Momentálně bylo důležité letce zajistit, shromáždit do větších skupin a připravit k evakuaci. Další postup měl navrhnout Musulin po důkladné poradě s nadřízenými.

Práce na výstavbě letiště u Pranjani byly započaty už v březnu 1944, poté co George Musulin a Zvonko Vučkovič vybrali vhodné umístění letištní plochy. Šlo o horskou plošinu, místními označovanou jako Galovičovo pole. Ta se nacházela pouze deset kilometrů od Mihailovičova štábu na Ravne Goře. *„Den po dni pracovaly stovky rolníků po celý březen. Konečně bylo zamýšlené nouzové letiště vybudováno. Za velkého úsilí lidí i tažného dobytka, který hynul únavou pod těžkým nákladem.*⁸⁷

Vesničané vykonávali náročnou práci s velkým nasazením, vědomi si důležitosti jejich výsledné činnosti. S minimem moderní techniky museli zasypat výmoly v poli vlastnoručně nalámaným kamením, sváženým z hor. To byl pouze první, avšak nejnáročnější krok k tomu, aby se z Galovičova pole stalo improvizované letiště. Vzhledem k jejich možnostem podali ze stavebnického i časového hlediska perfektní výkon.

Úsilí četníků a venkovanů se pokusili zmařit dva důstojníci britské mise, kteří tvrdili, že letiště nesplňuje základní parametry a tudíž na něm žádné transportní letadlo nemůže přistát.

⁸⁶ Brown, G. : A jump into snow. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 162

⁸⁷ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 23

To rozlítlo horkokrevného Musulina natolik, že oběma Britům nevybíravě vynadal, přičemž Vučkovič musel vynaložit obrovské úsilí, aby „veliký George“ Angličany neinzultoval.

Budoucnost ukázala, že pravda byla na Musulinově straně, když devětatřicátého května 1944 na tomto „nevyhovujícím“ letišti po celý den přistávaly transportní letouny, které vyzvedly čtyřicet zachráněných Američanů spolu s dvaceti zachráněnými piloty britské RAF.

Trapná obstrukce dvou britských důstojníků měla s největší pravděpodobností zamezit četníkům „blýsknout se“ před spojenci, když se britská administrativa nyní vzhledla v komunistickém vůdci Titovi. Jak komentovat skutečnost, že britští zpravodajci v onu chvíli vůbec nebrali ohledy na dvacet krajanů, toužících po návratu do bezpečí... ?

Za takovýchto okolností tedy proběhla první evakuace zachráněných letců z četniky kontrolovaného území. „Historického okamžiku“ využil i Draža Mihailovič, který se osobně přišel s americkými a britskými piloty rozloučit.

Spolu s letci dočasně opustil Srbsko na rozkaz OSS také kapitán Musulin, aby se druhého srpna zase vrátil a dohlížel na průběh „své“ operace.

Pouhý den po odletu z Pranjani už se „veliký George“ hlásil v Bari, kde probíhala další jednání. Tato první evakuace z konce května proběhla de facto „neorganizovaně“. Jednalo se z rozhodující části o iniciativu Musulina a Seitze, který dokázal zařídit jednorázovou evakuaci. Teprve v červenci dojde ke zřízení evakuačního leteckého útvaru USAAF a další provedená evakuace se odehraje devátého srpna 1944.

Když odlétal Musulin ze Srbska, počet zachráněných pilotů už převýšil počet jednoho sta osob, přičemž vykazoval vzestupnou tendenci. S mnohými letci se Musulin ještě před dočasným odletem stihl osobně setkat. Ihned si uvědomil, že někteří z nich jsou zranění či nemocní, takže potřebují léky a zdravotnický materiál. V tomto smyslu pochopitelně kritizoval ukončení britských dodávek četníkům. Poukazoval na fakt, že Mihailovičovy síly jsou nyní v tomto směru odkázány na zdroje venkovanů a sekundárně na kořist. Stejně jako zachránění letci, i četníci trpěli nedostatkem zdravotnického materiálu.

Bohužel se nezdálo, že by příslušníky britské SOE Musulinovy závěry jakkoliv trápily. Britové najednou dávali od četníků ostentativně ruce pryč a dokonce naznačovali, že americká spolupráce s Mihailovičem poškozují Brity v očích Titových partyzánů.

Rozhněvaný Musulin seznal, že je zbytečné ztrácet s Brity čas a plnou vervou se pustil do své práce. Věřil, že četníci dokáží americké posádky shromáždit a ochránit. Daleko více jej ale znepokojovala otázka jak zařídit evakuaci, aby se všichni letci vrátili bezpečně domů. Postupem času mu bylo čím dál tím více jasné, že bez nějaké formy leteckého mostu nemá hromadná evakuace naději na úspěch.

Až doposud byly v mé práci v souvislosti se vznikem a rozjezdem operace Halyard přisuzovány hlavní zásluhy kapitánu Musulinovi, v řadách OSS však existoval ještě jeden muž, který se o myšlenku hromadné záchraně sestřelených letců výrazně přičinil. Byl jím kapitán George Vujnovich, další Američan srbského původu.

Na rozdíl od Musulina, Vujnovich během svého života pobýval přímo v Srbsku, ačkoliv se tam nenarodil. Jeho chudí rodiče mu nemohli platit vysokoškolská studia v USA a tak odjel studovat do Jugoslávie, kde si naopak žil velmi nad poměry.

Ve studentském klubu poznal svou životní lásku Mirjanu Lažičovou, se kterou se několik let nato (ještě v Jugoslávii) oženil. Tato srbská krasavice sehraje rovněž určitou roli v příběhu operace Halyard.

Vujnovich odmítl opustit napadenou Jugoslávii bez Mirjany a po velmi dobrodružných peripetích oba novomanželé dorazili do USA. Tam Vujnovichovi učinila OSS pracovní nabídku, kterou bez váhání přijal.

Osudy manželů Vujnovichových, kterým při útěku z okupované Jugoslávie neúmyslně pomohla i Magda Goebbelsová by jistě vydaly na hollywoodský film, nicméně nejsou důležitou částí této práce a tak potenciální zájemce o tuto velmi pozoruhodnou story odkazují na příslušnou literaturu.⁸⁸

Po výcviku pracoval Vujnovich na expozituře OSS v Káhiře, následně ve washingtonské centrále a v listopadu 1943 jej převedli na expozituru v Bari.

Jeho žena Mirjana čas od času pořádala ve washingtonském bytě dýchánky pro manželky důstojníků OSS i americké armády. Na jednom z nich, počátkem roku 1944, se nějakým způsobem dověděla o existenci sestřelených pilotů pod ochranou generála Mihailoviče. Podle jejích údajů mělo jít o zhruba sto mužů (jak vidno, měla poměrně přesné informace), čekajících na pomoc. Mirjana Vujnovichová neváhala a podrobně zpravila dopisem svého manžela ještě dříve než se k němu dostaly informace od George Musulina.

Když potom Vujnovich v Bari jednal s Musulinem, došlo mu, že jeho žena trefila do černého a začal s „velikým Georgem“ intenzivně spolupracovat na projektu záchrany pilotů. Byl to právě George Vujnovich, kdo informoval Musulina problémech s chováním majora Jamese Klugmana, velitele britské expozitury v Bari a upozornil také na přítomnost komunistických sympatizantů v OSS.

Musulin s Vujnovichem vytvořili v průběhu dubna „spiklenecké centrum“, v němž se rodily plány na evakuaci letců. George Musulin představoval operativce, konajícího práci v terénu – v Srbsku. Vujnovich vytvářel akci zázemí na expozituře OSS v Bari, přičemž některé své kroky udržoval v tajnosti před levicově orientovanými kolegy.

Z iniciativy Vujnoviche se v průběhu operace Halyard odehraje utajená dodávka vojenských bot Mihailovičovým četníkům a díky stejnému muži dojde v první polovině července 1944 k dohodě OSS s generálem Twinningem o vytvoření Jednotky záchrany leteckých posádek (ACRU – Air crew rescue unit). V rámci této jednotky byly vyčleněny transportní letouny pro evakuaci zachráněných letců a následně stíhací letouny k jejich ochraně. ACRU byla taktéž zavázána k úzké spolupráci s OSS.

Jak naznačuji v jiné části práce, Britové se na rozvíjející spolupráci amerických spojenců s Mihailovičem dívali s nelibostí. Pro ně byl na jaře 1944 Mihailovič definitivně odepsaným koněm, z něhož přesedlali na Titovy partyzány. Jejich cílem sice nebyla instalace Tita jako poválečného vládce Jugoslávie, nicméně v otázce vojenského spojení s partyzány nehodlali Britové ustupovat. Doufali totiž, že prostřednictvím podpory Titova válečného úsilí dosáhnou sblížení komunisty vedeného odboje s exilovou vládou, z níž vzejde poválečná jugoslávská reprezentace. Tyto kalkulace se ve světle dějin ukázaly jako krajně naivní.

Možnost, že by Američané případnou materiální podporou mohli vrátit četníky do hry jako důležitého hráče poválečné Jugoslávie Brity znepokojovala. V době, kdy Churchill tlačil na krále Petara, aby odvolal Mihailoviče z postu exilového ministra obrany, by něco takového bylo obzvláště nepříjemné.

Američané svou spolupráci s četníky vysvětlovali čistě zájmem zachránit sestřelené letce, nicméně úvahy o materiální i jiné pomoci četníkům se v americké administrativě skutečně objevily.

---

⁸⁸ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007

Je samozřejmě otázkou, zda by americká pomoc mohla odvrátit ravnogorské četníky od jejich hořkého konce. Kupříkladu polská odbojová organizace Zemská armáda, založená rovněž na důstojnících předválečné armády, požívala sice plné podpory Londýna i Washingtonu, avšak přesto byla po vstupu Rudé armády do Polska napadána sovětskými silami.

Zemskou armádu tak od jejího konce nezachránila ani stálá podpora Západu, ani její naprosto dominantní role v domácím odboji po celou válku (kterou Mihailovičovi četníci v roce 1944 rozhodně neměli).

Nutno podotknout, že k „reaktivaci“ četnického faktoru v Jugoslávii málem došlo a to konkrétně na přelomu března a dubna 1944, kdy na základě hlášení kapitána Musulina velitel OSS, William Donovan „*ve shodě s prezidentem Rooseveltem rozhodl vyslat do Srbska velkou vojenskou misi, rozdělenou do šesti skupin a sestávající ze čtyřiceti styčných důstojníků i dalších vojáků... Osazenstvo, které se mělo účastnit nové mise, se shromáždilo na venkovském sídle v italském Brindisi. Všichni obdrželi instrukce, spojené s jejich novými úkoly v Jugoslávii.*“⁸⁹

Mise měla přirozeně být vyslána k Mihailovičovi a to na Brity zapůsobilo jako výbuch bomby. Již šestého dubna 1944 Churchill proti Rooseveltovu schválení podpory četníkům dotčeně protestoval : „*Právě jsme odvolali naše mise od Mihailoviče a pokud se přihodí, že se tam přesně v tento okamžik objeví mise americká, celý Balkán to bude interpretovat tak, že Britové a Američané jednají v naprostém vzájemném nesouladu.*“⁹⁰

Jelikož Rooseveltova administrativa neměla na Balkáně zvláštní strategický zájem, rozhodl se americký prezident Churchillovu tlaku ustoupit a osmého dubna dal Donovanovi rozkaz k rozpuštění čtyřicetičlenného týmu. Mihailovičovi tak definitivně pohasla naděje na opětovný návrat do hry.

Přesto však Američané spolupracovali s četnickými oddíly až do února 1945. Tehdy proběhne z četnického letiště v Boljanici závěrečná evakuace v rámci operace Halyard. Posledním Američanem, který stiskne Mihailovičovi ruku bude kapitán Nick Lalich, s nímž se potkáme v pozdějších kapitolách mé diplomové práce.

Celkově tedy můžeme prohlásit, že Američané pohlíželi v letech 1943 – 45 na Mihailoviče jednoznačně pozitivně, na rozdíl od britských spojenců. V neposlední řadě si uvědomovali, že četníci mohou být po válce v srbských oblastech Jugoslávie jedinou hrází před komunistickým hnutím Titových partyzánů. Protože však považovali Jugoslávii z hlediska svých zájmů za více či méně periferii, byli ochotni ustupovat požadavkům Velké Británie.

Slovy Miroslava Tejchmana : „*Američané nepokládali za cíl jednotu odboje pod Titem, nebyli ochotní podporovat britské plány smíření Tita s králem a viděli v tom jen ústupek „na účet Srbů.*““⁹¹

---

⁸⁹ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 96

⁹⁰ tamtéž

⁹¹ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 557

7. Jaro 1944 – druhý srpen 1944. Záchranná fáze operace Halyard

Po dočasném odletu Musulina do Bari byla operace Halyard neoficiálně už v plném proudu. Zcela jistě to můžeme říci o její záchranné fázi, soustředěné na bezprostřední zajištění sestřelených letců, jejich transport do bezpečných oblastí a shromažďování do větších skupin. Právě v této části operace nesli hlavní tíhu celého plánu Mihailovičovi četníci. Jen na jejich schopnostech, dovednostech a obětavosti záleželo, zda vůbec budou Američané moci přistoupit k další evakuační fázi operace.

Američtí účastníci akce tou dobou diskutovali v Bari nad možnostmi evakuace a datem návratu kapitána Musulina do srbského prostoru. Do značné míry již byli postaveni před hotovou věc, neboť výsledky evakuace z devěťadvacátého května nešlo zpochybňovat. To vše přirozeně nahrávalo činnosti Musulina a Vujnoviče, kteří si přáli zahájit organizovanou evakuaci co nejrychleji.

Jejich snaha byla korunována úspěchem, přestože museli překonávat opatrnost nadřízených z OSS, stejně jako vysloveně obstrukční a sabotážní činnost ze strany britské SOE.

7.1. Četníci připravují půdu

Generálu Mihailovičovi a jeho velitelům velice záleželo na tom, aby celá akce proběhla co nejúspěšněji. Kromě idealistického faktoru pomoci americkým spojencům, který zde bezesporu silně působil, sledoval Horský štáb rovněž pragmatický cíl. Po ukončení britské pomoci mohli četníky z pohledu jejich vůdců v plném rozsahu vrátit do hry pouze Američané, kteří navíc ve vztahu k Velké Británii platili za silnějšího a vlivnějšího spojence. Akceschopnost četníků tak teoreticky mohla vést k těsnější spolupráci Jugoslávského vojska ve vlasti s Američany.

Jak ukazují výše, Mihailovič v tomto stylu uvažování nebyl daleko od pravdy a ke konkrétní podpoře ravnogorského hnutí ze strany USA chybělo jeden čas pouze velmi málo.

Když Musulin odlétal projednat další podobu záchranných operací, naskytla se četníkům možnost projevit iniciativu a ukázat své možnosti pro společný podnik.

Už počátkem června 1944 – tedy pár dní po Musulinově odletu - si nechal Mihailovič zavolat Zvonimira Vučkoviče, velitele prvního ravnogorského sboru a svého nejschopnějšího důstojníka. Vučkovič později vzpomínal, že ačkoliv si Draža vždy potpřel na štábní kulturu, nyní byl natolik naléhavý, že šel ihned k věci : *„Dorazil jste v pravý čas“, utnul mě velitel dříve než jsem ho stačil pozdravit, jak vyžadují předpisy. Nejprve mi řekl, že už přijal spoustu hlášení od srbských velitelů ohledně sestřelených Američanů, kteří už směřují k Pranjani. Poukazoval na stupňující se obtížný problém spojený s péčí a ošetřováním pilotů... Musíte být vždy v blízkosti Pranjani, protože jste osoba, kterou teď nejvíce potřebují.“* Řekl mi o potížích s americkými letci, kteří seskakují ve vzestupném počtu na území, kontrolované našimi silami. Byl jsem s tímto problémem obeznámen, protože již měsíc po první evakuaci z Pranjani v květnu 1944, se zde znovu shromáždila více než stovka pilotů.⁹²

Vučkovič po debatě s Mihailovičem dospěl k závěru rozdělit piloty v oblasti Pranjani do čtyř skupin, čítajících zhruba padesát osob a rozmístit je v oblasti tak, aby během případného německého útoku byla bezprostředně ohrožena pouze jedna skupina. Pět letců s nejvyššími vojenskými hodnostmi bylo dokonce ubytováno u četnických velitelů, takže tato „vyvolená“ pětice mohla relativně často kontaktovat představitele Horského štábu.

⁹² Vučkovič, Z. : Mountainous airport. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 129

Mihailovič Vučkovičovi přidělil stálého tlumočníka, bělehradského právníka Radoje Vukčeviće, jenž vládl perfektní angličtinou.

Nejpalčivější problém nyní pro Vučkoviče znamenalo stálé zajištění bezpečnosti prostoru. Četníci sice oblast relativně bezpečně kontrolovali, hrozilo však, že pokud se Němci dovědí o přítomnosti více než dvou set zachráněných letců, mohou podniknout proti Pranjani masivní ofenzivní úder.

Zvonko Vučkovič proto uvedl svůj první ravnogorský sbor – nejhodnotnější těleso Jugoslávského vojska ve vlasti – do stavu nejvyšší pohotovosti. Jeho muži dostali za úkol vykonávat intenzivní strážní službu okolo přilehlých komunikací a zaujmout obranná postavení na takticky výhodných místech. Za účelem zvýšení početních stavů Vučkovič omezil vysílání posil do oblasti Dragačevo a Takovo. Místo čtyř brigád vyslal pouze jednu, ostatní se podíleli na zabezpečovací činnosti u Pranjani.

Na Mihailovičův rozkaz se do ochrany Pranjani a intenzivní strážní služby v přilehlém okolí zapojil rovněž druhý ravnogorský sbor, vedený kapitánem (!) Radišou Čekovičem. Počátkem srpna 1944 dostal Vučkovič k ruce ještě první a druhý šumadijský sbor, jakož i posluchače místní školy pro četnické důstojníky.

Od června 1944 až do konce srpna 1944 se tak v oblasti Pranjani neustále pohybovalo osm až deset tisíc četníků, zajišťujících sestřeleným posádkám bezpečí. V obranných postaveních, podél komunikací, u lesních cest, na pozorovatelnách. Nic nesmělo být ponecháno náhodě.

Přestože za normálních okolností nebyl Čekovič Vučkovičovi nikdy subordinačně podřízen, nyní Zvonko Vučkovič odpovídal Mihailovičovi za zdárný průběh a tak po dobu operace Halyard mohl vydávat rozkazy Čekovičově druhému ravnogorskému sboru, stejně jako oběma šumadijským sborům.

Zvonko Vučkovič i Radiša Čekovič ztělesňovali mladou, avšak zkušenou, generaci četnických velitelů, zakalenou v boji a za všech okolností věrnou generálu Mihailovičovi. Ve druhé polovině roku 1944, kdy se Mihailovič pomalu, ale jistě stával osamoceným desperátem, přicházela tato sorta velitelů ke slovu jako náhrada za „odpadlé“, pasivní či nevykonné předchůdce.

Musíme si uvědomit dobové souvislosti. Jak uvádím výše, ve druhé polovině roku 1944 zažívá Mihailovič otevřenou zradu ze strany některých důstojníků – jeho někdejší blízký přítel Pavel Djurišič organizuje pronacistický „dobrovolnický sbor“, někdejší důstojník Horského štábu, Radoslav Djurič přebíhá k partyzánům a vlivný bosenský „vojvoda“ Momčilo Djujič ignoruje některé rozkazy a otevřeně se již od roku 1943 dopouští kolaboračních aktů, byť oficiálně a přímo proti Mihailovičově autoritě nevystupuje. Odstředivé tendence v mírnější formě (izolace, snaha přežít za každou cenu) vykazuje z relevantních lokálních velitelů také Jezdimir Dangič ve východní Bosně.

Po těchto zklamáních není divu, že Mihailovič sáhl po mladších velitelích, jejichž čas přišel právě v období operace Halyard. Obzvláště šťastnou ruku měl Draža při výběru Zvonka Vučkoviče, který by se v normálních podmínkách regulérní armády jistě jednoho dne stal generálem.

Kromě svých nesporných velitelských a organizačních schopností disponoval Vučkovič ještě jednou pozitivní vlastností. Nepatřil totiž mezi šovinistické či náboženské fanatiky a byl tudíž vhodný také pro jednání se zástupci nesrbských národností či etnik. Právě jeho „měkký přístup v Chorvatům“ (Vučkovič si zkrátka nemyslel, že každý Chorvat má být zabit či vysídlen) byl neustále kritizován některými méně schopnými konkurenty z řad ravnogorského hnutí.

Draž Mihailovič spatřoval v podílu na operaci Halyard momentální prioritu četnického odboje, což dával jasně najevo při rozhovorech s veliteli i řadovými četniki, když v souvislosti se zachráněnými piloty kupříkladu prohlásil : „*Dejte si záležet na tom, aby se těm mužům nic nestalo. Musíte je bránit a když to bude nutné, tak i za cenu vlastních životů. Jestli někdo z vás za mnou přijde se zprávou, že se s jediným z těch pilotů něco přihodilo, nechám toho, kdo mi takovou zprávu přinese, na místě popravít.*“ Mihailovič možná přeháněl, aby jasně vyjádřil své rozhodnutí bránit letce, ale nikdo si tím nemohl být jist. ⁹³

Vučkovič si rozhodně nechtěl ověřovat, jak dalece myslí Mihailovič svá slova vážně a přistoupil ke svěřenému úkolu s maximální zodpovědností. Poté co se mu podařilo uspokojivě vyřešit bezpečnostní zajištění oblasti, vyvstával mu stále akutněji další problém : „*Kromě jídla a ubytování pilotů, jsme museli řešit problém těch letců, kteří byli nemocní či ranění. Tento problém byl natolik palčivý, že většina peněz, které nám dodávalo nejvyšší velení, byla utracena za obvazy, injekční stříkačky a sulfamidové medikamenty, kupované mými kurýry na nejrůznějších místech.*“⁹⁴

Tato nepříjemnost zapříčinila i menší přísun doplňované munice než doposud, protože Vučkovič musel polovinu finančních prostředků z pokladny prvního ravnogorského sboru, určených k nákupu střeliva, přesměrovat na nákup léků a zdravotnického materiálu. Vučkovičovi kurýři přirozeně využívali možností černého trhu, který kvetl zejména mezi bulharskými vojáky. Bulharská armáda, stojící formálně na straně Německa, byla v létě 1944 značně demoralizována a nemálo jejích příslušníků bylo ochotných přilepšovat si prodejem armádního zdravotnického materiálu, po kterém četnici aktuálně prahli.

Přes veškeré problémy však americká přítomnost alespoň v jedné věci pomohla vylepšit četnický zbraňový arzenál. Americké „létající pevnosti“ B- 17 byly totiž vybaveny třinácti palubními kulomety Colt – Browning M2, které četnici – pokud měli čas – s oblibou vymontovali ze střeleckých věží sestřelených strojů a po patřičné úpravě tyto vysoce kvalitní zbraně používali jako pěchotní nebo pevnostní těžké kulomety.

Kulomet Colt – Browning M2 měl extrémně účinnou ráži 12,7 mm a velmi vysokou kadenci. Četnici proto využívali tyto kulomety ke střetům s německými jednotkami, které se vyskytly v chráněné oblasti. Jeden z několika útoků na německé hlídky popisuje Gregory Freeman : „*Typická akce... obnášela zablokování cesty vedoucí k oblasti, kde se nacházeli piloti a pak zbývalo počkat až německá hlídka zastaví a začne s odklizením. Jakmile Němci zastavili svá vozidla, Petrovič (velitel četnického strážního družstva – poznámka MS) a jeho kolegové zahájili palbu. Jimi zvolené zbraně byly velkorážní kulomety, zachráněné ze sestřelených amerických bombardérů, které předtím dopravili k místním kovářům, kteří jim tajně kulomety upravovali tak, aby mohly být použity ze země proti německým jednotkám...Tyto kulomety, určené k sestřelení německých stíhaček, drtily nacistické vojáky, kteří si troufali zkusit přijít příliš blízko k Pranjani.*“⁹⁵

Při takovýchto přestřelkách s německými patrolami dosahovali četnici díky americkým kulometům palebné převahy, neboť standartní kulomety německých pozemních sil se nemohly s typem Colt – Browning M2 měřit.

---

⁹³ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 197

⁹⁴ Vučkovič, Z. : *Mountainous airport*. In : Pešič, M. : *Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II*, Serbian masters society, 2002, str. 130

⁹⁵ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 197

Němci v průběhu června zaznamenali zvýšenou aktivitu ravnogorských formací v oblasti Pranjani a velmi rychle si ji dokázali dát do souvislosti s pohybem zachráněných posádek spojeneckých letounů směřujícím do této oblasti. Jejich informace však nebyly kompletní. Němci nevěděli o stavbě pranjanijského letiště a mohli se pouze domnívat jakým způsobem a zda vůbec proběhne evakuace pilotů. Taktéž přesnější údaj o počtu shromážděných pilotů nebyl okupantům znám.

Menší oddíly Wehrmachtu, patroly či průzkumné skupinky byly vždy tvrdě odrazeny příslušníky prvního a druhého ravnogorského sboru, kontrolujícími přilehlé komunikace a disponujícími lepší znalostí terénu.

K masivní akci ofenzivního charakteru ovšem Němci nikdy nepřistoupili a to z několika důvodů. Pozice Wehrmachtu v létě 1944 nebyla ani trochu optimistická. Šestáho června 1944 otevřely angloamerické síly západní frontu vyloděním v Normandii a sovětská armáda v několika ofenzívách likvidovala poslední zbytky německé přítomnosti v SSSR, přičemž už překračovala hranice vlastního státu. Situace na východní i západní frontě vyhlížela pro Německo krajně nepříznivě a tak nebylo možné udržovat na Balkáně patřičnou vojenskou hotovost.

Němečtí velitelé v Jugoslávii si byli vědomi, že ofenzivní operace velkého rozsahu proti Pranjani by si vyžádala jednak relativně velké ztráty a jednak by v souvislosti s ní bylo nutné zmenšit početní stavy jednotek, které bojovaly s partyzány mimo Srbsko. Partyzánské hnutí se aktuálně nacházelo ve vynikající kondici, rostl počet jeho stoupenců, stejně jako jeho iniciativnost a bohaté britské (ale také skromnější americké a sovětské) dodávky umožňovaly partyzánům stále smělejší postup. Titovy síly tak paradoxně vázáním nemalé části německých sil přispěly k úspěchu operace Halyard.

Rozsáhlý úder proti Mihailovičovým pozicím by také mohl donutit četníky přejít od menších a lokálních akcí k masivnímu obrannému boji, existovala hrozba, že Mihailovič by v takovémto případě mohl vyhlásit na svém území mobilizaci. Němci by se tak dostali do vleklých bojů s partyzánským i četnickým hnutím najednou a to by koncem roku 1944 bylo dosti na pováženu.

Fakt, že Mihailovič nyní spatřoval prioritu v záchraně pilotů a omezil přepadovou i sabotážní činnost (zejména v oblasti Dragačeva) mohl některým lokálním velitelům Wehrmachtu vyhovovat.

Určitou roli v uvažování některých německých velitelů mohla sehrát i jejich nepřilíh velká ochota zabít ve druhé polovině roku 1944 sestřelené Američany, kteří je aktuálně v západním Srbsku nijak neohrožovali.

Poté co němečtí velitelé odložili případnou ofenzívu proti Pranjani k ledu, vyzkoušeli jiný způsob, jak se spojeneckých pilotů zmocnit. V průběhu července němečtí emisáři sdělili zástupcům Jugoslávského vojska ve vlasti, že Mihailovič buď vydá veškeré letce do německých rukou, nebo dojde ke zmasakrování dvou stovek Srbů z přilehlých vesnic, které nejsou četníci schopni ochránit. Zástupci četníků tento požadavek odmítli.

Zachráněným letcům ale německé ultimátum nezůstalo utajeno a jejich neoficiální mluvčí Richard Felman osobně oznámil Dragišovi Vasičovi, že piloti jsou připraveni se vzdát. Vasič však o něčem takovém nechtěl ani slyšet. Felman argumentoval „menším zlem“. Tvrdil, že západní piloty v případě zajetí čeká relativně slušné zacházení v německých zajateckých táborech a že válka navíc již brzy skončí, neboť Německo stojí před zhroucením. Vasič, jeden z hlavních ideologů ravnogorského hnutí však Felmana ani nenechal jeho úvahy dokončit : *„Pochopte, že Němci nás nepřestanou zabíjet jenom proto, že vás vydáme... V naší historii srbský národ bojoval za svou svobodu a čest proti mnoha nepřátelům. Naučili jsme se,*

že je lepší žít třeba s jednou nohou, než strávit život na kolenou. Pro nás je důležitější chránit vás – ty kteří nám pomáhají v boji proti společnému nepříteli.“⁹⁶

K vydání letců nikdy nedošlo a brzy po vypršení německého ultimáta mohli Američané spatřit, kterak z vyvražděné a na popel spálené vesnice stoupá k obloze dým z hořících dřevěnic.

Kromě hájení oblasti Pranjani a vzdorování německému tlaku se četníci v rámci možností dobře postavili také k týlovým záležitostem, tedy zásobování, ubytování a péče o své spojence. Koncem června ustanovil Mihailovič četnického kapitána Uroše Prijiče vrchním ubytovatelem a proviantním důstojníkem v záležitosti zachráněných letců. Prijič měl zajistit všem pilotům to nejpohodlnější ubytování, jaké podmínky dovolovaly. V městě Čuprija, z něhož Prijič pocházel, bylo zřízeno středisko Ivankovačova sboru, zdravotnické a týlové jednotky, starající se o nemocné a raněné Američany. Tímto střediskem prošlo v různých časových intervalech mnoho amerických pilotů, šedesát z nich, jejichž zdravotní potíže byly vážné, si zde pobýlo zhruba tři měsíce.

Zvonimir Vučkovič ve svých pamětech ještě po letech vzpomínal na amerického letce, poručíka Josepha Backlera, který až obdivuhodně vynikal felčarským uměním a zdatně sekundoval místnímu zdravotnickému personálu při ošetřování zraněných kolegů. Četníci i zachránění letci pak Backlerovi svorně přezdívali „doktor“, čímž se stal nezapomenutelnou figurkou mezi americkými piloty pobývajícími u Pranjani.

Ranění a nemocní letci mohli také využít poměrně skromné (ale aspoň nějaké) péče v četnických nemocnicích, z nichž nejlepší se nacházela ve vesnici Ripanj. Zdejším „primářem“ byl zkušený vojenský chirurg, podplukovník Lalovič, jenž mohl pacientům poskytnout maximálně odbornou léčbu, omezenou „pouze“ dostupnými prostředky. Doktor Lalovič i jeho žena byli ještě před koncem války za příslušnost k Jugoslávskému vojsku ve vlasti zavražděni komunistickými partyzány. Celé to bylo nadmíru nesmyslné, neboť oba manželé po celou dobu války pouze ošetřovali své pacienty, přičemž není vyloučeno, že se mezi nimi mohl v průběhu válečných časů – zejména během let 1941 a 1942 - ocitnout i nějaký ten partyzán. Revoluční spravedlnost se však neptala...

Na druhou stranu nutno říci, že občanská válka mezi četníky a partyzány byla vedena s oboustrannou brutalitou, tolik typickou pro tuto oblast. Obecně vzato si četníci s partyzány po této stránce neměli mnoho co vyčítat.

Horský štáb měl na paměti slib George Musulina, že se velmi brzy do Srbska vrátí a udělal vše, co bylo v jeho silách, aby co nejlépe zajistil podmínky k evakuaci největšího možného počtu zachráněných pilotů po návratu „velikého George“.

Při zpětném hodnocení musí každý nepředpojatý autor uznat, že ravnogorští četníci odvedli svou práci na výbornou. Dokázali postavit vyhovující letiště, včas zachránit úctyhodný počet sestřelených letců, dopravit je po mnohadenním putování do bezpečí a odrážet pokusy menších německých jednotek o průnik ke klíčové oblasti Pranjani.

V rámci svých limitů četníci také dokázali piloty ubytovat, živit a starat se o ty z nich, kteří trpěli nějakými zdravotními problémy.

Od věci jistě ani není skutečnost, že četníci mysleli taktéž na „poslední věci člověka“ a těm příslušníkům leteckých posádek, kteří, při sestřelení svých strojů zahynuli, uspořádali mnohdy důstojný pohřeb v duchu pravoslavného křesťanství.

Je naprosto neoddiskutovatelné, že bez úspěšného zvládnutí této fáze, by Američané nikdy nemohli své letce v tak masovém počtu evakuovat do bezpečí. Pět set třináct amerických letců a jejich osmdesát kolegů jiných národností by tak v nejlepším případě čekal zajatecký tábor.

---

⁹⁶ tamtéž, str. 78

Kupříkladu již zmiňovaný americký pilot Lane Rogers, kterého četníci osvobodili ze spárů německé hlídky, vyléčili mu bolestivé zranění nohy a nakonec zajistili jeho bezpečnou evakuaci do bezpečí, se po válce vyjádřil naprosto jednoznačně : „ *Jsem bojovníkům generála Mihailoviče, kteří mě vyfoukli Němcům před nose, nevýslovně zavázán. Neudělali jsme však nic, čím bychom to mohli oplatit. Moje země už nemůže nikdy splatit tento dluh, který má vůči těm lidem...za jejich štědrost a obětování se.*“⁹⁷

7.2. V péči četníků – záchranění letci na srbském území

V této podkapitole se podrobněji podíváme na život sestřelených pilotů mezi četníky a srbskými venkovany, kteří je ubytovávali ve svých příbytcích. Jak již víme, počet záchraněných letců byl vysoký a tito přicházeli každodenně do kontaktu se srbským obyvatelstvem. Považuji proto za vhodné vylíčit v základním obrysu jakousi „každodennost“ příslušníků leteckých posádek mezi svými zachránci.

Když v říjnu 1943 začínali američtí piloti bombardovat cíle na Balkáně, přicházely k nim během brífinků ohledně četnických bojovníků zvláštní informace. Někteří zpravodajští důstojníci USAAF totiž piloty varovali, aby se četníkům v případě sestřelení pro jistotu vyhnuli a hledali pomoc u partyzánů, což bylo odůvodňováno údajnou kolaborací některých četníků : „ *Pokud budeme muset seskočit nad tímto územím, měli bychom vyhledat partyzánské bojovníky, nosící rudou hvězdu na čepicích – bojovníky Tita. Takový byl pokyn ! V některých hlášeních bylo vysvětlováno, že Mihailovič a jeho muži uřežou sestřeleným pilotům uši a předají je Němcům. Mohl to vůbec být ten samý Mihailovič, o kterém jsem dříve četl tolik skvělých hlášení ?*“⁹⁸ vzpomínal později letec Richard Felman

Uřezávání uší nebo zabíjení seskočivších posádek bylo zřejmě populárním strašákem, protože tuto hrozbu, ze strany ravnogorských četníků zcela nesmyslnou, zmiňují i další záchranění piloti, kupříkladu poručík John Nelson, jehož popis prvního kontaktu s četníky je v tomto směru velmi zajímavý : „ *Jeden muž měl pistoli a druhý obstarožně vypadající pušku. Obojí bylo namířeno na moji hlavu. Muž s pistolí se mě zeptal : „Americansky?“ „Ano, Americansky“ řekl jsem. Pak si mě přitáhl a objal mne. Poté co mě pustil, jsem se ho otázal : „Ty partyzán ?“...Odpověděl podrážděně a nazlobeně „Ne, ne, já ne partyzán já četnik.“ Myslel jsem, že jsem opět v problému, protože jsem byl informován, že četníci nás na místě zabijí. Okrajově skutečně existovala jistá část četníků, která tak činila. Ale bylo mým štěstím, že tito muži nepatřili k takové skupině...tito četníci byli stoupenci jugoslávského krále Petara a...praví jugoslávští vlastenci.*“⁹⁹

Američtí letci museli být z takovýchto informací svých zpravodajců o četnicích dosti na rozpacích a jak podotkl Richard Felman, nemohli ani věřit, že je řeč o generálu Mihailovičovi. Ještě doslova před pár měsíci o něm četli a slyšeli jen to nejlepší, viděli ho jako muže roku na obálce magazínu Time, Hollywood točil film o jeho odbojové činnosti a najednou se měli vyhýbat jeho bojovníkům. Co vlastně stálo za těmito informačními šumy a jak je vůbec možné, že v té samé době, kdy na Ravne Goře sídlí několik amerických misí, přičemž kapitán

⁹⁷ Rogers, L. : In the chetnik hospital. In : Pešič,M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 152

⁹⁸ Felman, R. : A Jump into the unknown In : Pešič,M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 105

⁹⁹ Nelson, J. : From „Mustang“ to chetniks. In : Pešič,M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 200

Musulín z pověření OSS plánuje s četníky záchranu sestřelených posádek, zpravodajci z letectva poskytují takto nesmyslné informace ?

Důvodů je podle mého soudu více, všechny ale mají společného jmenovatele : neschopnost zpravodajských důstojníků USAAF.

Jak správně připomenul poručík Nelson, v bývalé Jugoslávii skutečně existovaly určité skupiny kolaborantských četníků, kteří předávali veškeré zadržené spojence Němcům. Mohlo se jednat o „legální četníky“ Kosty Pečanace, místní skupiny zarostlých banditů, připomínajících četníky vzhledem, nebo ozbrojence z Nedičových či Ljotičových formací. Tyto bandy ovšem samozřejmě nepatřily k Jugoslávskému ve vlasti a počet jimi zadržených spojeneckých vojáků dosahoval velmi nízkých čísel. Přesto se zpravodajská služba USAAF nedokázala v problematice správně orientovat

Možná vůbec největší pochybení leteckých zpravodajců spatřuji v téměř nulové komunikaci s kolegy z OSS. Kdyby se jen trochu zajímali o závěry Mansfielda, Seitze a Musulina, nikdy by nemohli předkládat startujícím pilotům tak nebetičné hlouposti. Jejich neznalost srbských poměrů se odráží také v instrukci pilotům, aby hledali pomoc u partyzánů. Opět se stačilo obrátit na OSS, která jim mohla sdělit, že užší Srbsko mají pod kontrolou Mihailovičovi četníci a partyzáni zde nedisponují téměř žádnou významnější organizační strukturou.

Zachráněný letec Allan Friedberg označil zpravodajce z USAAF za ignoranty a příliš se tím před nimi netajil : „*Po návratu na mou základnu jsem řekl zpravodajskému, že jsem prošel celé západní Srbsko křížem krážem, aniž bych potkal jediného „jejich“ partyzána a kdybych měl podle jejich instrukcí hledat v Srbsku partyzány, byl bych tam ještě pořád.*“¹⁰⁰

V neposlední řadě zde mohla sehrát roli propaganda britské expozitury SOE v Bari pod vedením sovětského špiona Klugmana, kterou nebyla zpravodajská služba amerického letectva schopna adekvátně posoudit. To však nesnižuje diletantismus a neschopnost zpravodajců z USAAF. Velmi signifikantní je v tomto smyslu fakt, že organizovaná konkrétní spolupráce USAAF s OSS na operaci Halyard začíná teprve v červenci 1944 a to ještě spíše díky iniciativě velitele patnácté letecké armády, generála Twinninga.

Tolik známá rivalita mezi americkými tajnými službami zřejmě opravdu není pouze záležitostí dnešní doby.

Američané, kteří seskočili na území ovládané ravnogorskými četníky měli to největší „štěstí v neštěstí“ jaké si v dané situaci mohli přát. Obětavost, odvaha a organizační i bojové schopnosti Mihailovičových četníků byly přiblíženy v předcházející podkapitole. Nyní se proto zaměříme na přijetí západních pilotů mezi pročetnickými venkovany a na vzájemné soužití vesničanů s letci.

Není pochyb o tom, že venkované sehráli při záchraně velmi důležitou roli, která se svou relevancí dosti přibližuje významu četnických bojovníků (odhlédněme teď na chvíli od faktu, že z mužské části venkovanů se mohli snadno a rychle stát rovněž četníci – stačila Mihailovičem nařízená mobilizace). Byli to právě venkovští obyvatelé, u nichž většinou přespávali zachránění piloti. Ať už krátkodobě, při přesunu do bezpečných oblastí, anebo dlouhodoběji. Na bedrech místních ležela starost o zásobování pilotů potravinami a leckdy i ošetřování raněných a nemocných svěřenců.

---

¹⁰⁰ Friedberg, A : Serbian alternative medicine. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 176

Veškeré dostupné údaje svědčí o tom, že spojenečtí piloti byli místními Srby přijímáni velmi kladně, někdy dokonce až s bouřlivým entuziasmem a to přesto, že bombardéry USAAF bombardovaly také cíle v Srbsku, včetně Bělehradu. Většina Srbů ovšem tyto nálety – zjednodušeně řečeno - chápala jako boj proti Němcům a loutkové Nedičově vládě a dokázala je přijmout jako bolestivou avšak nutnou daň. Menší část srbské populace zase spatřovala v tomto bombardování dílo „Chorvata Broze“, kdy měl Tito pomocí špinavých triků a kontaktů s Brity přesvědčit spojenecké letectvo o nutnosti bombardování Bělehradu, aby tak uškodil srbskému národu. Přestože jde o evidentní mystifikaci, v dnešním Srbsku se stále drží ve formě „městské legendy“, šířené zejména mladými (!) srbskými radikály.

Srbští venkované obecně vítali Američany se vřelou srdečností a mnozí z nich po jejich ubytování aktivně uvědomili četnické hlídky dříve než Mihailovič s Musulinem vypracovali systém pohotovostních záchranných družstev. Obzvláště ti obyvatelé vesnic, které nebyly pod přímou kontrolou Mihailovičových četníků, riskovali svou pomocí opravdu hodně. Jediným trestem za přechovávání sestřeleného pilota byla smrt celé rodiny. Na Srbech však povětšinou nebylo znát, že by z přítomnosti Američanů pociťovali nervozitu. Spíše naopak. Sestřeleným pilotům často projevovali sympatie už od prvních sekund kontaktu. Jedno z takových setkání popisuje kulometčík sestřelené „létající pevnosti“ Mike Mc Cool : „*Jakmile jsem seskočil do díry, v momentě mě obklopilo patnáct až dvacet lidí s vidlemi a srpy v rukou. Nejspíš zrovna dělali nějakou práci na poli. Viděl jsem, že jsou přátelští a tak jsem schoval zbraň zpět do pouzdra. Přiběhli ke mně a začali mě objímat a líbat. Mezitím se objevili dva bojovníci generála Mihailoviče, rozhánějíce dav svým křikem : „Utíkejte, jdou sem Němci !“ Jeden z nich sebral padák a odnášel ho, druhý mi rychle naznačil, abych ho následoval.*“¹⁰¹

Po kratším přesunu, kdy došlo i na přestřelku s Němci se Mc Cool dostal do bezpečí, kde si ho velmi oblíbil místní četnický velitel, velký fanoušek kovbojských příběhů a čtenář nejrůznějších „rodokapsů“. Když tento četnický důstojník – jehož jméno si Mc Cool bohužel nepamatuje - zjistil, že Mc Cool pochází z „kaubojského“ Texasu, nechal mu ihned opatřit koně a klobouk, přičemž Mc Coola překřtil na Toma Mixe, podle populárního hrdiny amerických westernů.

Podobných přátelství mezi letci a četníky bylo navázáno mnoho. Jeden z pilotů, poručík Robert Kole se během svého pobytu v okolí Pranjani dokonce úzce spřátelil s Mihailovičem a při své evakuaci byl generálem obdarován jeho zlatým prstenem.

Osmadvacátého června 1944 Zvonko Vučkovič osobně pozval větší skupinu zachráněných letců, aby s četníky přímo na Ravne Goře společně oslavili nejvýznamnější srbský svátek „Vidovdan“ (Den Svatého Víta), přičemž svým hostům popřáli šťastný „Den nezávislosti“. Tento největší americký svátek totiž následuje čtvrtého července, tedy krátce po Vidovdanu. Slavnostnímu obědu předcházela Vučkovičova sváteční řeč, vytvořená za asistence jeho tlumočnicka, Dr. Vukčeviče a jím také tlumočená. Následovala bujará pijatyka, při níž tekla rakija proudem a přípitky nebraly konce.

Rakija byla vůbec viditelným prvkem v každodennosti místních lidí i dočasně zde ubytovaných Američanů. Konec konců, horká polévka a pohárek rakiji často představovalo první pohoštění, které piloti od místních obdrželi. Výše citovaný letec Allan Friedberg rakiji označoval za srbskou alternativní medicínu. Západosrbské aleje byly obsypány švestkami a malou domácí palírnu vlastnila snad každá rodina. Na rozdíl od munice, léků či výstroje, rakije nebyl nikdy nedostatek. Užívala se jako oblíbený destilát, ale i jako lék a to k vnitřnímu

¹⁰¹ Mc Cool, M. : Tom Mix in Serbia. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 165

i zevnímu upotřebení, či jako dezinfekce. Dejme tedy slovo letci Friedbergovi : „*Během přesunu jsme všichni onemocněli, ale po léčbě zdejší oblíbenou medicínou – švestkovou brandy, jsme se brzy uzdravili...Srbové byli veselí lidé, dobře vypadající, hezcí a zdraví, lehce snášející veškeré těžkosti.*“¹⁰²

Majoru Richardu Felmanovi zase rakija pomohla překonat odstup matky jednoho z venkovanů, který ho krátce ubytoval při přesunu z Pranjani. Ačkoliv vesničan i jeho žena Felmana rádi přijali, stará paní se netajila odporem k cizinci ve svém domě, rušícím její klid. Felman ovšem přišel na způsob jak ledu prolomit : „*Zvedl jsem láhev švestkové brandy s přípitkem králi „Ať žije král Petar“.* To nemohla odmítnout. S nechutí upila ze sklenice. Využil jsem příležitosti a zvedal láhev znovu a znovu, abych připil Dražovi Mihailovičovi, prezidentu Rooseveltovi, Winstonu Churchillovi...*Když jsem skončil, proměnili jsme se já a ta stará žena ve staré přátele. Když jsem příští ráno odcházel, plakala.*“¹⁰³

Staré ženy obecně se o zachráněné piloty staraly až s dojemnou pečlivostí a jejich odchod tyto „babičky“ velmi emotivně prožívaly se směsicí radosti ze záchrany letců a lítostí nad tím, že už se s nimi nikdy nesejdou. Američané byli takovou pozorností leckdy zaskočeni, ale jejich průvodci jim záhy vysvětlili, v čem spočívá příčina takového chování. Mnohé tyto ženy měly své syny a vnuky v německých věznicích či zajateckých táborech, další mladí pročetničí Srbové zahynuli při srážkách s Němci a partyzány, případně příslušníky kolaborantských bojůvek. Staré srbské matky proto psychologicky spatřovaly v příchozích mladých Američanech své vlastní potomky, což vedlo k situacím, z nichž jednu zachytil ve svých vzpomínkách Mike Mc Cool, onen „srbský Tom Mix“ : „*Přistoupila k nám starší žena, začala nám líbat ruce a pronášela něco, čemu jsme nebyli schopni rozumět. Náš tlumočnick nám vysvětlil, že někteří z nich ztratili syny ve válce, synové jiných jsou zavřeni v německých koncentračních táborech. Proto nás považují za své děti. Srbové byli k vojákům velmi citliví.*“¹⁰⁴

Zachránění Američané se snažili venkovanům v rámci svých možností pomáhat, aby se alespoň částečně revanšovali za vše, čeho se jim dostalo. Ti z pilotů, kteří netrpěli zdravotními potížemi se tedy zapojili do každodenní práce místních lidí, pomáhali při sklizni a opravě zemědělského nářadí, starali se o koně a naučili se péct chleba i připravit domácí sýr. Kromě pomoci vesničanům tak navíc zaháněli nudu a trudnomyslnost při čekání na přilet evakuačních letadel. Mike Mc Cool si takovou činnost poměrně pochvaloval : „*Velmi často jsme, oblečení do venkovských oděvů, pracovali s našimi hostiteli společně na poli v období sklizně. Polní práce vykonávali všichni vesničané společně, přezdívali jim „masové zaměstnání“.* Rodina, na jejímž pozemku se zrovna pracovalo obyčejně připravila malé pohoštění, nabídla nám švestkovou brandy a nějaké to jídlo. Potom začali všichni zpívat a tančit jejich národní tance, téměř vždy jsme se k nim připojili.“¹⁰⁵

---

¹⁰² Freidberg, A. : Serbian alternative medicine In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 175

¹⁰³ Felman, R. : A Jump into the unknown In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 111

¹⁰⁴ Mc Cool, M. : Tom Mix in Serbia. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 167

¹⁰⁵ tamtéž, str. 168

Velmi důležití byli piloti při pracích na udržování letiště v dobrém stavu, protože zde mohli využít svých praktických znalostí z oboru letectví, které vesničanům přirozeně chyběly. Někteří z letců vyšli vstříc zájmu svých hostitelů a učili je anglicky, sami přitom nabývajíce znalosti srbochorvatštiny. Velmi často docházelo i k diskusím o poměrech v USA, protože srbská rolníci vzhlíželi ke Spojeným státům, podle tvrzení letců, jako k nejsilnější a nejrozvinutější mocnosti na světě, skýtající mnoho možností. Nejedním místním uvažoval, že by po skončení války odešel na čas pracovat do Ameriky jako námezdná dělnická síla. Několik pilotů nezávisle na sobě vzpomínalo, kterak se jich venkované ptali kolik si vydělá běžný americký dělník. „*Vysvětlovat jim to v dolarech nemělo cenu. Používali jsme tedy přepočítání na bochníky chleba, tucty vajec...na které si mohou vydělat za den. Všichni byli příjemně překvapeni a každý si přál navštívit Ameriku až válka skončí.*“¹⁰⁶ Američtí piloti Carl Musgrove a Toni Orsini dokonce uvádějí, že jim srbské rodiny chtěly „dohodit“ své dcery za nevěsty, aby se obě děvčata mohla dostat do Spojených států a zlepšit tam svůj sociální status. Musgrove i Orsini však byli zadaní a nabídku polichocně a zdvořile odmítli.

Richard Felman se dokonce minimálně dvakrát zúčastnil spolu s menším četnickým družstvem drobných sabotážních akcí proti vlakům, které zásobovaly německé jednotky válečným materiálem. Něco takového by Mihailovič ani nikdo z jeho velitelů v žádném případě nepovolil, ovšem nudící se Felman, považovaný za jakéhosi nevyhlášeného vůdce a mluvčího zachráněných letců, dokázal po dlouhém naléhání přesvědčit četníka Miodraga Stefanoviče, jenž stál v čele malého sabotážního družstva a zároveň byl určen jako Felmanův osobní strážce.

Jídla měli spojenečtí letci k dispozici relativně dost, alespoň tolik, aby netrpěli hladem. Běžné „menu“ během týdne bylo dosti jednotvárné – chléb a sýr (obojí místní produkce), v kombinaci s nejrůznější kořenovou zeleninou a sklizeným ovocem (dominovaly švestky). Z kořenové zeleniny se často vařila polévka, plná – a hojně dolévaná – kalíšky rakije představovaly samozřejmost na prostřeném stole. Maso a vejce se konzumovaly pouze v neděli a ve svátek.

Jinak ovšem jedli nemocní a zranění piloti. Srbové je chtěli co nejrychleji postavit na nohy a tak jim maso dopřávali přece jen častěji. Letci se zdravotními potížemi dostávali alespoň jednou týdně silný slepičí vývar, rovněž obohacený o kořenovou zeleninu. Vesničané projevovali ochotu uskrovnit se jak to jen šlo, aby se raněným či nemocným rychle ulevilo. Jak už bylo řečeno na jiných místech této práce, vždy platila zásada, že Američané (a přirozeně i piloti ostatních národností) jedli jako první, teprve potom se do jídla pustili hostitelé.

S obětavým přístupem četníků vůči svým „svěřencům“ ostře kontrastuje situace letců, zachráněných Titovými partyzány. Komunisté se totiž o jejich žaludky ani zdravotní stav skoro nestarali, na což britští i američtí důstojníci v partyzánském štábu reagovali několika protesty. Nejostřejší z nich zaslal major Breene, příslušník britské mise u partyzánských sil. Jeho depeše do Bari, z šestnáctého ledna 1945, nazvaná „*Hlášení o špatném zacházení partyzánů s americkými piloty*“ hovoří zcela nedvojsmyslně : „*Musím vás požádat, abyste seriózně protestovali proti špatnému zacházení se spojeneckými...válečnými zajatci... Toto*

---

¹⁰⁶ Felman, R. : A Jump into the unknown In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 112

*zacházení je hanbou pro jakoukoliv civilizovanou zemi Evropy. Obecný přístup vůči nim je téměř nepřátelský. Prosím, kopii dejte generálu Kraigherovi.*¹⁰⁷

Breenova slova potvrzuje, kromě jiných, také kapitán americké OSS William Emett, pracovník expozitury v Bari : „...většina pilotů evakuovaná z území pod partyzánskou kontrolou si stěžovala na chladný, téměř nepřátelský přístup, zvláště co se týkalo lékařské péče a jídla. Když si někteří letci stěžovali na nedostatečnou stravu, bylo jim řečeno, že po válce se mohou najíst do sytosti, pokud se dožijí jejího konce. Naopak většina vyslychaných pilotů, kteří pobývali u četníků mluvila naprosto odlišně...byli krmeni grilovaným masem, jehněčím a kuřecím...Byl jim nabízen sýr, i tavený sýr, nejrůznější sýrové koláče, vejce, ovoce a každý den polévka. Četníci jedli celozrnný chléb a polentu, ale letci byli krmeni bílým chlebem, pečeným v terakotových nádobách na žhavém uhlí.¹⁰⁸

Mimochodem - ze sedmi set pilotů patnácté letecké armády USAAF, které se podařilo zachránit, připadá 513 na konto četníkům a zbylých 187 zachránili partyzáni. Spolu s piloty jiných jednotek a dalších národností se počet letců zachráněných Titovými silami neposunul nad čtyři sta osob, proto mi není jasné kde pan Tejchman narazil na svůj nezdrojovaný údaj o 732. pilotech v péči partyzánů. Znovu podotýkám, že kromě něj všichni dostupní autoři i prameny amerického kongresu potvrzují mnou uváděné počty.

Pokud jde o ubytování, zachránění letci bydleli v těch nejlepších domech, jaké byly k dispozici, zejména ti se zdravotními problémy. Venkovští obyvatelé mnohdy beze slova reptání uvolnili raněným pilotům celou světnici, aby měli co největší pohodlí. Jsou dochovány případy, kdy někteří venkované postávali večer před svými staveními a okřikovali venku si hraje děti, aby tolik nehlukely, protože „Americansky“ právě usnul.

Generál Mihailovič mohl vesničanům na četnickém území přikázat, aby letce ubytovali a nakrmili je. Nicméně obětavost, péče, uskrovnování se a odvaha, kterou venkované prokázali se nedá rozkazem vynutit. Rozhodující faktor pro chování vesnických obyvatel rozhodně nespočíval v příkazu generála Mihailoviče nebo snad dokonce strachu z jeho osoby. Místní lidé toužili zachráněným členům leteckých posádek pomoci, protože je chápali jako spojence v boji proti společnému nepříteli a chtěli svým dílem přispět k vítězství sil protihitlerovské koalice.

Ravnogorští četnici ani nemuseli na venkovany většinou vyvíjet nějaký nátlak, protože „čiča“¹⁰⁹, jak zněla druhá Mihajlovičova přezdívka, požíval mezi místními značného respektu, jak se mohli přesvědčit i sami piloti : „Měl jsem možnost potkat stovky Srbů a mluvit s nimi a nikdy jsem nepotkal žádného, který by o generálu Mihailovičovi nemluvil s láskou a hlubokým respektem.“¹¹⁰, uvádí ve svých vzpomínkách Richard Felman a jeho kolega Mike Mc Cool šel možná až příliš daleko : „Pochopili jsme, že za Mihailovičem stojí celé Srbsko.“¹¹¹

---

¹⁰⁷ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 23

¹⁰⁸ Emett, W. : On special task. In : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 223

¹⁰⁹ čiča znamená v srbochorvatštině výraz, který by významově nejvíce odpovídal českému ekvivalentu „strejda“.

¹¹⁰ Felman, R. : A Jump into the unknown In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 115

¹¹¹ Mc Cool, M. : Tom Mix in Serbia. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 166

Postava četnického velitele ovšem piloty do značné míry fascinovala. Jak již bylo popsáno, Mihailovič kladl na zdárný průběh operace Halyard obrovský důraz a snažil se z ní vytěžit rovněž politické body. I proto se přišel osobně podívat na první „nárazovou“ evakuaci z Galovičova pole koncem května 1944, kde prohodil s odlétajícími piloty pár slov a nechal pořídit společné foto.

Ve svém zvyku setkávat se s americkými či britskými letci v zásadě pokračoval po celou dobu jejich přítomnosti na jím kontrolovaném území. Jeho debaty s příslušníky západních vzdušných sil jistě nepostrádaly pro jejich účastníky jisté kouzlo. Atmosféru jedné z těchto společných diskusí, které se občas měnily v Mihailovičovy monology popisuje nám známý Richard Felman, publicisticky nejaktivnější ze všech evakuovaných letců : „*Pohroužen ve své myšlenky hleděl do dálky, zatímco se zaujetím hovořil o principech svobody a amerických ideálech. Řekl, že doufá, že jednoho dne se jeho národ bude těšit stejné svobodě. Poté nám sdělil jak byl zklamán chováním Spojenců, kteří ho opustili a otočili se k němu zády. „Jak zvláštní a hořká je ironie dějin ?“ přemýšlel nahlas.*“¹¹²

Zde ovšem musíme upozornit, že Mihailovič své zaujetí pro principy americké Ústavy před svými hosty s největší pravděpodobností opravdu silně přeháněl. Snad si takové uspořádání přál pro srbský národ a ten zlomek příslušníků národností bývalé Jugoslávie, hlásící se k jugoslávství. Pro většinu Chorvatů, Slovinců, Makedonců a Bosňáků by zůstala v jeho představách poválečného uspořádání jen velmi limitovaná míra demokracie. Přesto však pravděpodobně větší než ta, které se jim dostalo za Titova režimu.

Každopádně platilo, že Mihailovič zůstával jugoslávským monarchistou, přesvědčeným o ústřední roli Srbska v jihoslovanské monarchii. Králi zůstával Mihailovič loajální po celou dobu války, navzdory svému sesazení z ministerského postu v červnu 1944, byť nešlo o loajalitu vyvěrající ze sympatií k Petarovi, nýbrž k instituci monarchie jako takové.

Na závěr této podkapitoly je vhodné zmínit další rozdíl mezi spojeneckými piloty na četnickém a partyzánském území. Zatímco letci, zachráněni Jugoslávským vojskem ve vlasti se mohli volně pohybovat po četnickém ovládaném území a bez problémů komunikovat s místními obyvateli, jejich spolubojovníky, kteří seskočili nad oblastmi ovládanými partyzány (větší část Bosny, Hercegoviny a také menší oblasti „předustašovského“ Chorvatska) čekal v tomto směru jiný osud.

Titovi partyzáni jim udělili orwellovsky se popírající status „spojeneckých zajatců“, načež zachráněné letce internovali v „domácím vězení“. Autorovi této práce není znám jediný případ západního letce, který by vyjadřoval partyzánům poděkování za svou záchranu, zatímco v případě četníků je těžké všechny vděčné piloty spočítat.

Sebevědomí partyzání si roku 1944 počínali jako samostatná politická síla, přičemž hodlali na svém území zabránit kontaktu západních letců z „buržoazních zemí“ s místními obyvateli. A to přesto, že se jednalo o spojenecké vojáky.

Západní letci na četnickém území pochopitelně rádi využívali možnosti téměř volného pohybu k navazování kontaktů s vesničany, poznávání kraje anebo výletům do přírody spojeným kupříkladu s koupáním ve zdejší chladné vodě.

Zdejší lidé se k nim chovali jako opravdoví spojenci a zachráněni letci jim to nikdy nezapomněli. Gas Brown vyjádřil jejich pocity naprosto přesně : „*Generál Mihailovič mi v žertu pověděl, že by rád strávil nějaký čas na ranči v Texasu až skončí válka. Pozval jsem ho*

---

¹¹² Felman, R. : A Jump into the unknown In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 115 – 116

k sobě s tím, že bude mým nejlepším hostem a bude moci zůstat jak dlouho chce. Jeho jediným přáním bylo, abych řekl americkému národu pravdu o tom, co jsem viděl v Srbsku. To mu bude stačit.

A to je to nejmenší co mohu pro srbský národ a generála Mihailoviče udělat na oplátku. I kdybych si to přál, nikdy nemohu zapomenout na jejich laskavost a přátelství.“¹¹³

Podplukovník Zvonko Vučkovič, kterému se po válce šťastně podařilo uniknout komunistické perzekuci do Spojených států, později na stránkách svých pamětí vysoce ocenil poválečné chování amerických pilotů, kteří četníky nikdy neodepsali a byli jim za prokázané služby neskonale vděční. Ať šlo o příslušníky sestřelených posádek, nebo o členy amerických misí na Ravne Goře, už bezprostředně po skončení války se tito lidé zasazovali ve prospěch generála Mihailoviče a proti americkému sblížení s Titem : „*Tito mladí muži...kteří byli svědky jen malé části jugoslávského dramatu, jednoduše nemohli pochopit přístup jejich vlastní vlády. Byl jsem si jist, že se kvůli němu cítí těžce. Mnoho z nich hlasitě a veřejně protestovalo, kdykoliv se jim naskytla příležitost, zejména po jejich návratu domů a v každodenním životě.*“¹¹⁴

Právě soustředěný tlak těchto mužů výrazně přispěl k posmrtnému dekorování Dragoljuba Mihailoviče Řádem cti z rukou prezidenta Harryho Trumana, roku 1948. I díky jejich aktivitám zaznívalo Mihailovičovo jméno v pozitivním smyslu při projevech takových politiků jako Dwight Eisenhower, Barry Goldwater, Richard Nixon či Ronald Reagan, jak si ještě ukážeme v závěrečné části práce.

7.3. Návrat „velikého George“

V této podkapitole, ukončené opětovným návratem George Musulina do Srbska jakožto velitele tříčlenné záchranné mise se zaměříme na to, co se odehrávalo mezi zainteresovanými angloamerickými spojenci v době, kdy bylo v Pranjani zařízeno vše potřebné a kdy zde několik set pilotů čekalo na evakuaci.

Již v předchozí kapitole uvádím, že první evakuace čtyřiceti amerických a dvaceti britských pilotů z Galovičova pole, devětadvacátého května 1944, měla jednorázový charakter a mohla se uskutečnit díky improvizacímu nadání plukovníka Seitze a kapitána Musulina. Pro organizovanou záchranu mnohem většího počtu letců ovšem nebyla takováto „partyzánština“ myslitelná.

Už počátkem června 1944, po poradě s Musulinem, navrhl kapitán George Vujnovich svým nadřízeným základní plán rychlé a masové evakuace zachráněných letců. Po technické stránce byli šéfové OSS s jeho konceptem spokojeni, z politických důvodů však k němu přistupovali obezřetně. Bylo jim jasné, že Britové se budou na jejich společnou akci s četníky dívat hodně podezřele a že prezident Roosevelt si příliš nepřeje další rozepře s britskými spojenci ohledně jugoslávského tématu. Ředitel OSS, William Donovan měl stále v paměti duben 1944, kdy Roosevelt vyhověl Churchillovým protestům a na poslední chvíli zrušil vyslání čtyřiceti instruktorů a poradců na Ravnou Goru (viz str. 51)

---

¹¹³ Brown, G. : A jump into snow. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 164

¹¹⁴ Vučkovič, Z. : Mountainous airport. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 135

Přesto se však Donovan odhodlal poměrně rychle k činu. Navzdory protestům britského „kolegy“ Jamese Klugmana operaci schválil a čtvrtého července 1944 – symbolicky na Den nezávislosti – zaslal do Bílého domu žádost o její povolení. Prezident si rychle s „divokým Bilem“ vyžádal osobní schůzku, na níž ho ujistil, že má eminentní zájem na záchraně amerických pilotů a že jemu samotnému nevádí ani spolupráce OSS s Mihailovičovými četníky. Přesto zdůrazňoval opatrnost a doporučoval celou věc taktně předložit ke konzultaci britské straně. „*Vykašlete se na Brity ! Pojd' me odtamtud dostat naše kluky !*“¹¹⁵ odpověděl direktivně Donovan a přešel do slovního protiútoků. Zdůrazňoval, že operace, které kapitán Vujnovich dal krycí název Halyard, je z logistického a bezpečnostního hlediska zajištěna a neměly by ji mařit politické ústupky Britům, kteří beztak hrají ve „velké trojce“ pouze druhé housle. Americká administrativa už ohledně Balkánu učinila vůči svému slabšímu spojenci hodně vstřícných kroků a teď nastal čas říci Angličanům projednou „ne“.

Prezident užasle poslouchal Donovanův cholerický výlev, načež pokýval hlavou a operaci schválil. Kládl si jedinou podmínku – vzhledem k americko britským vztahům musí mít celá operace výhradně záchranný a zpravodajský charakter. Četníci nesmí obdržet žádnou konkrétní podporu ve formě instruktorů, poradců, zbraní, výstroje, či jakéhokoliv jiného materiálu.

Donovan tak dostal to co chtěl, zelenou pro svoji akci. Urychleně se rozloučil s prezidentem a v krátkém čase kontaktoval Vujnoviche. Ten dokázal čtrnáctého července 1944 dohodnout s generálem Twinningem vytvoření speciální letecké jednotky ACRU (viz str. 51), která měla být OSS k dispozici pro evakuace členů leteckých posádek. Do čela této jednotky byl postaven plukovník (později generál) George Kraigher, starý kamarád Vujnoviche, který mu kdysi nabídl práci pro OSS.

Díky intenzivní spolupráci s generálem Twinningem byla ACRU již devatenáctého července připravena plnit své úkoly. V její sestavě figurovaly transportní letouny C – 47 Douglas i DC– 3 Dakota a stíhačky P – 38 Lightning a P – 51 Mustang, určené k ochraně transportních strojů

Evakuace se daly do pohybu také díky přispění sestřelených pilotů v Srbsku. Někteří z nich dokázali opravit radiostanice ze svých strojů a v průběhu června i července se za souhlasu četnických velitelů pokoušeli spojit se základnami patnácté letecké armády USAAF a podpořit tak úsilí Musulina. Už ke konci června zachytilo americké letectvo první zprávu. Jejím autorem byl zachráněný palubní radista Thomas Oliver : „*SOS...SOS...Sto padesát členů amerických posádek čeká na záchranu...Je zde mnoho nemocných a raněných...Zavolejte zpátky...SOS...SOS...*“¹¹⁶

Zprávy ze západního Srbska nemohli piloti posílat příliš často, neboť utajení vyžadovalo co největší rádiové ticho, nicméně čas od času přeci jen odcházela na americké základny v Itálii podobná hlášení. Velitelství patnácté armády USAAF z nich bylo na rozpacích a nějakou dobu nereagovalo. Ano, mezi letci se sice hovořilo o několika stovkách pilotů v Srbsku pod ochranou Mihailovičových četníků, nicméně velitelé USAAF si nemohli být jisti, že se jedná o tytéž osoby, které jim posílají tyto zprávy. V neposlední řadě panovala obava, že se Němcům podařilo prolomit vysílací kód patnácté letecké armády a teď se snaží vlákat americké transportní letouny do pastí.

---

¹¹⁵ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 166

¹¹⁶ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 191

Zachránění piloti si naštěstí tento problém uvědomili rovněž a proto změnili taktiku. Jejich „hlavní radista“ Oliver poslal ve svém hlášení přezdívky svých kolegů ze 459. bombardovací skupiny, malůvky na jejich letadlech a další zvláštnosti, které se Němci jen těžko (pokud vůbec) mohli dovědět. Závěrem zprávy pak požádal příjemce, aby hlášení poskytli 459. bombardovací skupině k rozluštění těchto specifik. Tak se později i stalo a ukázalo se, že Oliver učinil správný tah.

Velitelství patnácté letecké armády v Bari předalo depeši veliteli zmiňované bombardovací skupiny, majoru Christimu. Jakmile Christi očima přeletěl hlášení, v němž ho ihned zaujaly povědomé přezdívky „Mudcat Driver“ a „Banana Nose Benigno“, měl o jejich věrohodnosti jasno : „*To je Oliverova a Bucklerova posádka !“ vykřikl Christi vzrušeně, ze stoje, dívajíc se s úžasem na zpravodajského důstojníka. „Můj Bože ! Pojdme pro ně !“¹¹⁷*

Teď už zprávy o pilotech čekajících na evakuaci nepřicházely pouze od OSS, ale i od jednotlivých leteckých skupin v rámci patnácté armády USAAF. Ohledy k Britům už musely stranou, bylo třeba dostat zachráněné posádky ze Srbska.

Vujnovich s Musulinem stále neměli jasno ohledně přesné podoby evakuace. Kapitán Vujnovich chtěl za každou cenu udržet existenci letiště na Galovičově poli před Němci v tajnosti, proto navrhoval noční evakuace transportními letadly bez stíhacího doprovodu. Obával se, že evakuace ve dne, za přítomnosti houfu ochranných stíhaček, prozradí Němcům jak průběh evakuační akce, tak samotnou existenci improvizovaného letiště.

Kapitán Musulin se naopak stavěl za masivní denní evakuace, podporované stíhacím doprovodem. Jeho ideou bylo vyzvednout co nejvíce lidí v nejkratší době. Noční varianta sice umožňovala utajení letiště, vzhledem k obtížím s nočním přistáváním a kapacitě transportních Douglasů i Dakot představovala běh na delší trať. Noční podmínky také zhoršovaly navigaci, zvyšovaly riziko nehody a celkově kladly na piloty přísnější nároky.

Oba muži se nakonec dohodli kompromisně. První evakuace proběhne za tmy, podle Vujnovichovy představy. Pokud se osvědčí, bude se v noční variantě pokračovat. Pokud ne, přistoupí ACRU k evakuacím za denního světla.

Nyní už Vujnovichovi zbývalo sestavit misi, která se vydá do Pranjani a dohlédne na průběh evakuace. O tom, že v jejím čele bude stát George Musulin nemohlo být sporu, ve hře však byla další dvě jména jeho pobočníků. Vujnovich po zralé úvaze vybral k Musulinovi poručíka Michaela Rajaciche, dalšího Američana srbského původu a seržanta – radiotelegrafistu Arthura Jibiliana. Seržantu Jibilianovi bývá některými autory rovněž přisuzován srbský původ, jedná se však o omyl. Jibilian neměl srbské ani jiné jugoslávské předky.

Vše bylo připraveno a tak zhruba v polovině července obdrželi v Srbsku čekající piloti krátkou zprávu z expozitury OSS v Bari : „*Připravte uvítání na 31 července nebo první následující jasnou noc.*“¹¹⁸ Nemohlo být pochyb. Musulin se vrátí a krátce nato začne evakuace.

K Musulinovu přiletu však došlo o něco později, konkrétně druhého srpna 1944, přestože počasí v původním termínu bylo ideální. Zpoždění však zavinila obstrukce britské SOE, která na letu participovala pod záminkou pomoci a koordinace. Zpočátku probíhalo vše hladce, problémy ovšem nastaly krátce před místem seskoku, kdy Musulin zkontroloval mapu a

---

¹¹⁷ tamtéž, str. 194 – 195

¹¹⁸ tamtéž

zjistil, že se nachází nad partyzánským územím. „*Kde jste, sakra, dostal ty souřadnice ?*“¹¹⁹ obořil se americký kapitán na pilota, který mu poděšeně odvětil, že letí správně a jen plní příkazy svých britských nadřízených. Nepříjemná překvapení však nebrala konce. Z „britského“ agenta, který spolu s Musulinovým týmem seděl v letadle, se vyklubal jugoslávský partyzán, který prohlásil, že je zde „jumpmasterem“, tedy tím, kdo řekne kdy a kde vyskočit. To rozpálilo Musulina do běla : „*Co tady, sakra, dělá ?... Žádný komunistický zkurvysyn nebude mě a moje muže vyhazovat z letadla... Rušíme misi. Na tohle zapomeňte. !*“ DC – 3 Dakota obrátila zpět k domovu a podle vzpomínek Arthura Jibiliana se partyzán krčil celou cestu v zádi letadla, protože mohutný a rozčilený Musulin vypadal všehoschopně.

Britové nesabotovali výsadek Musulinovy mise poprvé. Krátce před tím se pokusili Musulinův tým shodit přímo do bitevní vřavy, jindy zase měli Američané podle souřadnic seskočit nad jakousi pustinou. Tentokrát se barijská SOE pod Klugmanovou taktovkou tímto způsobem zachovala počtvrté a naposledy. George Vujnovich po události z jedenatřicátého července ztratil s Brity veškerou trpělivost a v rekordním čase zajistil Douglas čistě přes OSS, bez jakéhokoliv podílu britské strany.

Konečně nestálo Musulinovu týmu nic v cestě. Druhého srpna 1944 odstartoval z Bari transportní letoun C - 47 tím správným směrem.

Četníci a zachránění letci, kteří u Pranjani očekávali v poslední červnový den návrat „velikého George“ , nemohli tušit, co způsobilo odložení jeho příchodu. Viděli, že počasí nepředstavovalo žádný problém a tak vzrušeně spekulovali o možných faktorech Musulinovy nepřítomnosti. Jejich nálada poněkud poklesla, avšak stále se udržovali ve stavu připravenosti.

Druhou srpnovou noc uslyšely školené uši Richarda Felmana jako první zvuk leteckého motoru. Jak sílil, přítomní letci si uvědomili, že se jedná o americký Douglas. „*Rozsviňte světla !*“ křičel Felman. „*Dělejte ! Hned ! Zapalte pochodně !*“¹²⁰

Po osvětlení zóny dopadu členové Musulinovy mise seskočili z útrob letounu a bezpečně dopadli do blízkosti osvětlené plochy. Následně se vydali ke svým hostitelům a po cestě narazili na četnické družstvo, které jim vyšlo vstříc. Musulin ani nestihl pozdravit a už se mu dostalo bouřlivého přivítání. „*Velitel skupiny vykřikl : „Američan George !“ a rozběhl se k němu. Někteří z četníků výskali radostí ze shledání a běželi obejmout svého oblíbeného Američana. Jibilian a Rajacich byli zaskočeni Musulinovou proslulostí.*“¹²¹

Příchod do nejbližší vesnice, kde se mimo jiné aktuálně nacházelo třináct zachráněných pilotů, se v mžiku změnil v oslavu, kde přirozeně nesměla chybět kvanta rakije. V průběhu oslavy dorazili i Mihailovič a Vučkovič, aby přivítali Musulina a seznámili se s jeho dvěma podřízenými. Přes veškerou radost ze shledání cítili oba velitelé lehké zklamání, když jim Musulin oznámil, že jeho mise je zaměřena pouze na záchranu letců a sekundárně na zpravodajskou činnost. Musulin byl nucen četníkům sdělit, že má zákaz poskytnout jim jakoukoliv materiální pomoc.

Po tom všem co pro Američany udělali to pro četníky muselo být dosti frustrující. Na dobrých vztazích s piloty a zpravodajci to však nezměnilo nic. Četníci dobře věděli, že tato vysoká politika je mimo vliv jejich hostů.

---

¹¹⁹ tamtéž, str. 186

¹²⁰ tamtéž, str. 202

¹²¹ tamtéž, str. 204

Nejpodstatnější věc nyní představovala skutečnost, že evakuaci, která se již stala otázkou nejbližších dnů, už nic nebrání v provedení. Jakmile to okolnosti umožňovaly, spojil se seržant Jibilian s příslušnými místy a očekával podrobnější informace o realizaci Vujnovichova „jízdního řádu“.

V okolí Galovičova pole bylo aktuálně shromážděno dvě stě padesát zachráněných pilotů a menší skupinky sem stále proudily z e vzdálenějších částí Srbska. Dá se říci, že jednotlivci přicházeli každý den. Probíhaly poslední úpravy letištní plochy a počet četníků, tvořících bezprostřední ochranný štít okolo Pranjani přesáhl podle tvrzení některých autorů deset tisíc. Osmého srpna 1944 bylo vše připraveno. Devátého v noci se uskuteční první letní evakuace.

8. Srpen 1944. Hlavní evakuační fáze operace Halyard

Po dlouhém období příprav v devátou srpnovou noc roku 1944 konečně mohla proběhnout první evakuace. Jak již bylo řečeno, napoprvé dostala přednost noční varianta menšího množství transportních letadel bez stíhacího doprovodu.

V posledních okamžicích před zahájením evakuace vládla mezi Američany smíšená nálada plná očekávání i strachu ze selhání riskantní operace. Musulin si byl dobře vědom, že případný neúspěch bude, kromě zmaření téměř ročního úsilí, znamenat vodu na mlýn protičetnický zaměřeným Britům ze SOE a jeho nepřejícným kolegům z OSS. To by finálně mělo následky nejen pro Musulina, ale i pro další osoby, spojené s operací Halyard, zejména kapitána Vujnoviche a plukovníka Kraighera. I George Vujnovich později přiznal, že tuto noc kompletně celou probděl.

Jako všudypřítomný neviditelný strašák se ve vzduchu vznášela hrozba velkého německého útoku na Pranjani, pokud okupanti zjistí co přesně se na Galovičově poli děje. Kapitán Musulin sice nepochyboval o věrohodnosti tvrzení četnických velitelů, kteří prohlašovali, že i v případě německého ofenzivního úderu zajistí dostatek času pro první evakuaci, obával se však, aby to nebyla evakuace první a zároveň poslední. Četníci byli schopni odrazit první německý nápor, cílený útočný tlak vedený dostatečným počtem mužů a techniky ovšem nemohli dlouhodoběji ustát.

Podle ujednání mělo v noci na Galovičově poli u Pranjani přistát šest transportních letadel C – 47 Douglas. Každé z nich je schopno za normálních podmínek pojmout čtyřadvacet mužů, ovšem kvůli specifickým podmínkám četnického improvizovaného letiště bylo nutno snížit počet evakuovaných v jednom letounu o polovinu. Vzhledem ke krátké dráze Galovičova pole totiž Douglasy potřebovaly snížit svou váhu, aby se dříve dostaly do vzduchu.

Devátého srpna ráno začal Musulin připravovat seznam dvaasedmdesáti amerických pilotů, které letadla vyzvednou jako první. Drtivou většinu této skupiny tvořili ranění a nemocní, kteří měli přirozeně přednost před ostatními. Nezbyvalo než čekat, přičemž den v takovéto atmosféře se pochopitelně nepříjemně vlekl.

Přesně v deset hodin v noci, tak jak bylo domluveno se nad Pranjani objevila transportní letadla. Poručík Rajacich s jejich piloty komunikoval pomocí světelných signálů, vysílaných ze speciální lampy . Červená – červená - červená , zablikal Rajacich domluvený světelný kód. Poté co posádka C – 47 odpověděla potvrzovacím signálem těže podoby, Rajacich jiným kódem oznámil, že mohou přistávat na svítilnami a ohni označenou letištní plochu. Douglasy zakroužily nad letišťem a šly na přistání.

V ten okamžik došlo mezi Američany k ojedinělému projevu nekázně, kdy se větší počet zachráněných pilotů začal naprosto iracionálně hrnout směrem na přistávací zónu. Nervy zřejmě pracovaly i těmto vojenským profesionálům. Pohyb Američanů k přistávací ploše strhl i některé četníky, kteří je následovali s lahvemi rakije v rukou, s úmyslem oslavit přistání transportních letadel.

Situaci musel znovu zachraňovat „veliký George“ Musulin, který rozčileně vyběhl z pozorovacího stanoviště : „*Zůstaňte kde jste !“ řval ve snaze přehlušit ruch oslavy. „A kdo dneska neodlétá, ať stojí mimo pole ! Nechci tady mít blázinec až letadla přistanou !“¹²²*

Musulinova autorita spolehlivě fungovala i v takto vypjaté chvíli a všichni, jichž se jeho slova týkala se velmi rychle stáhli zpět.

Záhy se ukázalo, že místo šesti Douglasů přistanou pouze čtyři. To bylo zapříčiněno tím, že jeden C – 47 byl donucen vrátit se zpět kvůli technické závadě a druhý ve tmě ztratil kurs, pročež raději obrátil k návratu do Bari. Pro zachráněné piloty tato skutečnost znamenala, že místo sedmdesáti dvou jich dnes odletí jen čtyřicet osm. Dva tucty natěšených členů sestřelených posádek, jimž byl přislíben odlet, musely být v posledních okamžicích seškrtány. Nutno ovšem podotknout, že tito muži čekali na svou odloženou evakuaci velmi krátce. K jejich vyzvednutí došlo již v dopoledních hodinách druhého dne.

Prvotní radost z přiletu transportních Douglasů ovšem vystřídal šok a vážné obavy. Prvnímu z letounů se totiž nepodařilo přistát. Douglas sice zavadil vysunutým podvozkem o letištní plochu, za pár sekund se ovšem znovu musel vznést nad zem. Zdálo se, že přistávací dráha je pro noční přistání příliš krátká. Američané i četníci zklamaně pozorovali kroužící letadlo a začínali propadat beznaději.

Pocit zmaru našťestí trval minimální dobu. Druhý C – 47, zřejmě pilotovaný zručnějším letcem, totiž krátce po neúspěšném pokusu kolegy na Galovičově poli bezpečně přistál. Přítomní Američané i četníci propukli v jásot. V pravidelném intervalu přistál rovněž třetí a čtvrtý letoun, přičemž na druhý pokus se přistání zdařilo i Douglasu, který měl původně přistát jako první. Všechny čtyři stroje nyní stály na Galovičově poli. Mezi okolostojícími se rozpoutala uvolněná oslava, během níž četníci zapomněli na své problémy s municí a směrem k nebesům vypálili skromnou oslavnou salvu.

Venkované s koši plnými květin a drobnými dary spěchali uvítat piloty záchranných Douglasů a George Musulin se musel k letounům prodat přes početný četnický „kompars“, jehož členové mu strkali do rukou pohárky „srbské alternativní medicíny“. „Veliký George“ se zběžně pozdravil s muži za knipty evakuačních aeroplánů a pak už se paluby Douglasů zaplňovaly první várkou zachráněných letců určených k evakuaci. Kolem probíhající oslava jim poskytovala příjemnou kulisu.

Stejně jako všechny skupiny evakuované později, i první zachránění letci opouštějící Pranjani, byli svými hostiteli na rozloučenou obdarováni. Kromě lahví rakije a malých balíčků s jídlem Američané dostali na cestu rovněž bohatě vyšívané tradiční srbské přikrývky, které jim společně se „švestkovou brandý“ pomohly zahnat chlad v útrokách Douglasů při cestě do Itálie.

Sami zachránění piloti se snažili v rámci svých možností své ochránce a nové přátele něčím obdarovat. Četník Rade „Kent“ Petrovič tak dodnes opatruje dolarovou bankovku věnovanou Thomasem Oliverem a podepsanou dalšími letci, s nimiž se osobně znal. Kromě symbolických darů tohoto druhu ovšem odcházející Američané věnovali Srbům také praktické dary.

---

¹²² tamtéž, str. 222

Z ukončení britských dodávek pramenil mimo jiné problém s obuví četnických bojovníků. Boty z Velké Británie či Itálie dříve patřily k pravidelnému obsahu dodávek ravnogorskému hnutí a v horských podmínkách byla dobrá obuv k nezaplacení. Američané si během svého pobytu v Srbsku všimli, že mnoho četníků chodí v provizorně spravovaných botách, jiní nosí prostředí neadekvátní obuv.

Proto se v hlavě některého z pilotů v první noc srpnové evakuace zrodila představa, jakým způsobem obejít zákaz materiální pomoci Mihailovičovým četníkům. Na palubě Douglasu už piloti své kvalitní vojenské boty nepotřebovali a tak je házeli svým hostitelům.

Musulín tak krátce před odletem C – 47 do Bari „zahlédl prvního letce v otevřených dveřích stroje a vyzutého ze svých armádních bot. Držel boty nad sebou a křičel na místního vesničana, s nímž se spřátelil : „Radišo ! Tady ! Pro Tebe ! Vezmi si je !“ Další muž ve dveřích jiného letadla učinil totéž. V jedné sekundě byly dveře zaplněny zouvajícími se piloty, kteří dveřmi házeli boty překvapeným venkovanům.¹²³

Mnozí letci před odletem nechávali četníkům své osobní krátké zbraně, většinou sedmiranné poloautomatické pistole Colt M1911 A, ráže 11,43 mm.

Po jedenácté hodině se čtyři C – 47 znovu vznesly k obloze, aby dorazily s prvními osmačtyřiceti evakuovanými letci do Bari. První várka sestřelených členů leteckých posádek byla v bezpečí.

Přestože Douglasy přistály primárně kvůli evakuaci zachráněných letců, do západosrbských hor také dopravily dalšího důstojníka americké OSS. Byl jím kapitán Nick Lalich, který měl navázat kontakt s Musulínem a připravit podmínky pro druhou fázi evakuace po skončení transportů z Galovičova pole. Evakuační fáze v Pranjani měla skončit na sklonku srpna, na kdy se počítalo i s definitivním odletem Musulina ze srbského prostoru. Lalichovým úkolem bylo využít Musulinových poznatků i kontaktů a následně řídit evakuaci po jeho odletu. Než k němu dojde, zůstával Lalich Musulinovým podřízeným, posléze měl terénní odpovědnost za průběh operace Halyard převzít on sám.

Kapitán Lalich, další z Američanů srbského původu, se s Musulínem sešel hned po první evakuaci u pozdní večere, kde oba úlevně konstatovali počáteční zdar akce. Musulín však nebyl spokojen s Vujnovichovou noční variantou operace, která se, podle jeho názoru neukázala jako plně vyhovující a již krátce před půlnocí přikázal radistovi Jibilianovi, aby vzkázal do Bari, že napříště žádají provedení denní varianty za doprovodu stíhaček : „Řekni jim, že tohle bylo příliš, Jibby. Pokoušíme naše štěstí. Vzkaz do Bari, že nebudeme dělat žádná noční přistání.“¹²⁴

Vujnovich svému kolegovi a příteli neoponoval a naopak promptně dohodl změnu evakuační varianty. Díky jeho pružnosti už hned nazítří během dopoledne burácely nad Pranjani motory letadel USAAF. Nebe nad Galovičovým polem ovládly americké stroje. V první vlně na Galovičově poli přistálo šest Douglasů, zatímco nad nimi kroužil jejich doprovod – třicet ochranných letounů. Polovinu z nich tvořily stíhačky P – 51 Mustang, zajišťující bezpečnost transportních C – 47 z bezprostřední blízkosti, nad nimi pak křížovalo nebe patnáct výškových přepadových strojů P – 38 Lightning. Těmto typům letadel se nemohl rovnat žádný vrtulový stíhač německé výroby.

---

¹²³ tamtéž, str. 230 – 231

¹²⁴ tamtéž, str. 232

Četníci a srbští venkované byli z této scenerie u vytržení. Nic nemohlo v jejich očích lépe vypovídat o síle Spojených států než obloha posetá americkými letouny, proti nimž nevzlétlo jediné německé letadlo. Douglasy, naplněné dvaasedmdesáti evakuovanými piloty se odlepily z četnického letiště, aby zmizely za obzorem, doprovázené ochranou stíhačů. Do konce dne se celý výjev opakoval ještě třikrát. Desátého srpna 1944 bylo takto evakuováno celkem 224 amerických letců. Jednalo se o největší počet evakuovaných během jednoho dne. Za dva dny se tak dostalo ze Srbska 272 členů sestřelených posádek.

Na Musulinovu odpovědnost spolu s evakuovanými letci odlétli také dva četníci, jejichž zdravotní stav si žádal operační zákrok v moderní nemocnici. Jednomu z nich by jinak hrozila amputace obou nohou, druhému trvalá slepota. Musulinovi nadřízení z OSS se netvářili zrovna nadšeně, představitelé britské expozitury SOE v Bari doslova zuřili, nicméně Musulin dosáhl svého a zdravotní stav obou četníků dali američtí lékaři dopořádku.

Kapitán Musulin s napětím očekával následující den. Nyní už Němci museli mít ohledně vzdušného mostu naprosto jasno a nikdy nehrozil jejich masivní útok na Pranjani tolik akutně jako teď. Přesto k němu z výše popsaných důvodů nedošlo. Ke klíčové oblasti se znovu přiblížilo několik menších oddílů Wehrmachtu, které se po tvrdošíjném odporu četnických jednotek zase stáhly zpět. Ofenzivní úder se nekonal a tak již dvanáctého srpna evakuace pokračovala, když na Galovičově poli znovu přistály transportní stroje, hlídané početným stíhacím doprovodem.

Přesně v tomto stylu proběhly z Galovičova pole ve tří denních intervalech další evakuace patnáctého a osmnáctého srpna 1944. Jeden z mladých četníků, prostý venkovan, který tolik letadel v životě neviděl, byl provozem četnického letiště uchvácen do takové míry, že se k jednomu z pilotů obrátil s bezelstným dotazem : „*Řekni mi...Letiště LaGuardia (letišťe v New Yorku, jedno z největších na světě – poznámka MS) je něco podobného jako tohle tady ?*“¹²⁵

V oblasti Pranjani už zbývala jen malá skupinka pilotů, která měla odletět společně s Georgem Musulinem devětadvacátého srpna 1944. V tento den se podle plánu odehrála poslední evakuace z Galovičova pole. Kapitán Musulin, který strávil při výkonu svých dvou misí v Srbsku celkem bezmála devět měsíců předal velení operace kapitánu Lalichovi, jehož před časem seznámil s Mihailovičem. Poručík Rajacich a seržant Jibilian v Srbsku zůstali, aby byli novému veliteli k ruce.

Nejdůležitější fáze operace Halyard, vymezená obdobím od devátého do devětadvacátého srpna 1944, skončila. Během této relativně krátké doby bylo z Pranjani evakuováno celkem 345 amerických letců a spolu s nimi 27 letců jiných národností (dvanáct Rusů, sedm Italů, čtyři Britové a čtyři Francouzi). Všichni se dostali v pořádku na své základny, nedošlo ke ztrátě jediného života.

Dalších 168 Američanů a 53 jejich kolegů z jiných zemí čekala záchrana z letišť v Kočeljevu a Boljanici pod dozorem Nicka Laliche.

Všichni evakuovaní letci dostali od zpravodajských důstojníků rozkaz, aby o průběhu operace Halyard s nikým nemluvili, dokud celá akce neskončí. Zpravodajci se báli zmaření dalších evakuací německými okupanty.

Teprve v únoru 1945, kdy z bosenské Boljanice odletěl poslední Douglas s evakuovanými piloty, bylo možné o této unikátní operaci veřejně hovořit.

---

¹²⁵ tamtéž, str. 235

George Musulin, který zemřel roku 1987 jako zahořklý muž, později napsal : „*Nikdy jim nemůžeme oplatit, co udělali pro naše lidi navzdory obrovskému riziku a absolutní chudobě. Nyní se cítím zahanben přístupem mojí vlády, která neudělala nic, čím by srbskému národu vyjádřila poděkování. Byli nám skutečnými a oddanými spojenci a my jsme jim nenabídli žádnou pomoc ani tehdy, když to bylo nejnnutnější.*“¹²⁶

9. Září 1944 – únor 1945. Konec operace Halyard a odchod amerických misí.

Na počátku září 1944 vlastně zbývalo operaci Halyard „pouze“ dokončit. Téměř 68 % z celkového počtu evakuovaných amerických pilotů se již nacházelo v bezpečí a pro evakuaci těch zbývajících se do značné míry dalo použít zázemí vybudované na základě spolupráce Horského štábu s kapitánem Musulinem. I přesto nečekala kapitána Nicka Laliche zrovna nejhledčí práce. Vysoký elegant Lalich byl totiž v jedné věci oproti svému předchůdci Musulinovi znevýhodněn. Musel vykonávat své poslání v době, kdy se pozice generála Mihailoviče a jeho sil začala na podzim 1944 výrazně zhoršovat.

Přes všechny obtíže však Nick Lalich obstál a dovedl operaci Halyard ke zdárnému konci, jak ukáže tato kapitola.

9.1. Mezičas

Po famózně zdařilé evakuační části ze srpna 1944 se transporty zachráněných letců na čas zastavily. Bylo nutné zformovat zbývajících pilotů do větších skupin a vzhledem k situaci vybudovat minimálně jedno nové letiště. To mělo dva důvody – Pro piloty sestřelené nad vzdálenějšími oblastmi bylo západosrbské Pranjani jednak poněkud „z ruky“ a jednak byla v souvislosti s postupem partyzánů a Rudé armády četnická moc v Pranjani na začátku září dosti nejistá.

Nick Lalich tedy hledal vhodné místo pro nové letiště, zatímco vůdci četnického hnutí se snažili zlepšit svou pozici, vědomi si hrozící katastrofy. Svou roli ve snaze pomoci Mihailovičovi na tomto poli sehrál i jeden z vysokých amerických důstojníků v jeho štábu, podplukovník Chris McDowell (Miodrag Pešič u něj chybně uvádí hodnost plukovníka).

Podplukovník McDowell, před válkou učitel moderních dějin Balkánu na Michiganské univerzitě, domluvil přes německého diplomata Hermanna Neubachera na pátého září 1944 schůzku Dragoljuba Mihailoviče s vysoce postaveným německým zpravodajcem Rudolfem Stärkerem, Neubacherovým osobním zmocněncem (Miodrag Pešič jej ve své práci mylně považuje za úředníka německého ministerstva zahraničí, pro které Stärker pracoval jen neoficiálně a nahodile).

Americký důstojník tímto setkáním od počátku sledoval dva záměry – německé soustředění se výhradně proti Rudé armádě a partyzánům, což by poskytlo možnost rychlejšího postupu angloamerickým vojskům a četníkům pak více času a prostoru pro jejich aktivity vůči zaneprázdněným partyzánům. Finální cíl McDowella spočíval v kapitulaci německých sil v Srbsku do rukou Mihailoviče a důstojníků amerických misí.

Podle McDowella samotného Mihailovič schůzku s představitelem německé okupační moci zpočátku odmítal : „*Generál Mihailovič byl naprosto neochoten učinit jakýkoliv kontakt s Němci. Teprve po mém neúprosném naléhání svolil k osobnímu setkání se Stärkerem*

---

¹²⁶ Musulin, G. : The Halyard mission. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 187

(myšlen Rudolf Stärker – poznámka MS)...*Generál Mihailovič byl v průběhu jednání i po něm se mnou a neměl možnost promluvit si se Sterkerem mezi čtyřma očima.*¹²⁷

K samotné schůzce v dohodnutém termínu skutečně došlo. Stärker projevil ochotu ke stažení německých jednotek směrem z balkánského prostoru na linii Sáva – Dunaj, přičemž toto postavení mělo být namířeno výhradně proti Rudé armádě. Na oplátku požadoval závazný slib, že angloamerické síly tuto linii nebudou atakovat z jižního směru.

McDowell s plánem souhlasil, podmínil ho ale požadavkem, aby při svém ústupu Němci odevzdali zbraně ravnogorským četníkům.

K realizaci této předběžné dohody ale nikdo nikdy nepřistoupil. Velká Británie nehodlala činit jakékoliv ústupky, které by zvýhodnily četníky na úkor partyzánů a proměnlivý sled válečných událostí na Balkáně postavil všechny aktéry před hotovou věc.

V konečném důsledku Mihailovičovi jeho schůzka se Stärkerem uškodila, protože v roce 1946 jí komunisty zmanipulovaný soud použil jako „důkaz“ Mihailovičovy spolupráce s nepřítelem, podobně jako jednání v Divci z listopadu 1941 (viz str. 22 – 23). Přítomnost amerického důstojníka se pak rudému tribunálu výborně hodila do vybájené teorie o spiknutí četníků a Západu proti Titovu národněosvobozenckému hnutí.

Počátkem září pronikli po dlouhém snažení partyzáni přes Bosnu do užšího Srbska a začali rychle eliminovat dosavadní dominantní vliv četnického hnutí. Desátého září 1944 četníci vyklidili Pranjani, ještě před čtrnácti dny poměrně bezpečné útočiště ravnogorských četníků. V ohrožení se poprvé od prosince 1941 (tehdy šlo, jak již víme, o německé ohrožení, viz str.23) ocitla samotná Ravna Gora a Horský štáb se pod tlakem okolností přesunul o den později ke Kočeljevu v oblasti Mačva.

Z morálního i zahraničněpolitického hlediska zasadil Mihailovičovi největší ránu král Petar, který dvanáctého září vyzval ravnogorské četníky k přechodu na stranu Titových partyzánů. Něco takového četnickí velitelé neočekávali. Teď už neměli vůbec nikoho.

Na začátku října 1944 vstoupila na srbské území Rudá armáda. Jak píšou v předchozí části práce, četníci dokázali se Sověty najít krátkodobý způsob koexistence, jehož důsledkem byl společný boj rudoarmějců a příslušníků Jugoslávského vojska ve vlasti proti Němcům a kolaborantským jednotkám.

Kromě již zmiňovaného společného osvobození Kruševace patřilo k nejrozsáhlejším sovětsko četnickým akcím rovněž osvobození Čačaku z německých rukou. Stejně jako v Kruševaci i zde velel Mihailovičovým oddílům podplukovník Dragutin Keserovič.

Účelové spojenectví ovšem nemělo dlouhého trvání. Krátce po skončení bojů Sověti četníky odzbrojili a často také internovali.

Koncem září 1944 ze čtyřidevadesáti administrativních okresů Srbska měli partyzáni pod kontrolou šestačtyřicet okresů a v dalších dvaatřiceti převažoval jejich vliv. Četníci kontrolovali necelých šestnáct¹²⁸. Ústřední role četnického odboje v Srbsku vzala za své.

Počátkem října 1944 se Mihailovič stává vyřízeným člověkem bez dlouhodobější perspektivy. Ve svém novém útočišti na četnickém území Bosny bezmocně sleduje, jak ho opouštějí další jeho velitelé, z nichž nejvýznamnějším byl schopný major Ostojič, který v říjnu 1944 rezignoval na jakoukoliv činnost. V těchto dnech odchází do ústraní i přední ideolog

¹²⁷ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 68

¹²⁸ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 635

ravnogorského hnutí, Dragiša Vasič nebo člen Horského štábu, plukovník Baletič. Někteří velitelé z mimosrbských oblastí už ani nepředstírají loajalitu a své lokální jednotky, nominálně podřízené Mihailovičovi jako vrchnímu veliteli, buďto rozpouštějí, anebo s nimi přecházejí do služeb partyzánů či Němců.

Poslední naději Mihailovič spatřoval v britském generálu Henry Wilsonovi, kterého žádal dopisem o dodání zbraní a osobně se mu zavázal, že bude po boku britských spojenců bojovat kdekoliv na Balkáně. Ve svém dopise Wilsonovi se velitel ravnogorských četníků usvědčil z naprostého nedostatku soudnosti, neboť ještě na podzim 1944 kalkuloval se spojeneckým vyloděním na Balkáně. Pět měsíců po vylodění Angloameričanů v Normandii (!). Generál Wilson ponechal Mihailovičův dopis bez odpovědi.

Takové tedy byly podmínky, za nichž kapitán Lalich převzal velení nad operací Halyard. Lalich mohl děkovat Bohu, že největší část pilotů už je evakuována a že může navázat na pozůstatky Musulinovy činnosti. Při ústupu do Kočeljeva a následně i do Bosny měl Lalich možnost vidět stav četnického hnutí a znát válečnou situaci takřčečeně z první ruky.

Za těchto okolností americký kapitán vysoce oceňoval činnost generála Mihailoviče a jemu věrných četníků, které ani nepříznivý vývoj událostí nezviklal v jejich rozhodnutí pomoci sestřeleným spojeneckým letcům. V této době už nikdo ze členů značně prořídleho Horského štábu nemůže počítat s jakoukoliv spojeneckou podporou, tudíž z motivace k pomoci absolutně odpadají jakékoliv postranní úmysly.

Generál Dragoljub Mihailovič, ještě ne tak dávno onen vzor guerillového vůdce v okupované Evropě, o kterém se psaly pochvalné články a točil hollywoodský film, je zcela sám. Opuštěn spojenci i exilovou vládou královské Jugoslávie, stejně jako nemalým počtem svých někdejších důstojníků. V odlehlých a leckdy od sebe izolovaných oblastech nemá k dispozici více než deset tisíc četníků, kteří trpí nedostatkem střeliva, výstroje i zdravotnického materiálu. Pro srovnání – partyzánské síly pod Titovým vedením v ten samý čas přesahují číslici tři sta tisíc.

Mihailovičovo postavení se tak v důsledku jeho předchozích chyb během několika málo měsíců vskutku dramaticky zhoršilo.

Operace Halyard přesto pokračuje dále a Mihailovič se snaží přispět k jejímu zdárnému dokončení jak mu to jen jeho skromné podmínky umožňují. Generál Mihailovič zůstává loajálním spojencem v boji proti společnému nepříteli. Pro vlády spojeneckých zemí však jakoby už neexistoval.

9.2. Evakuace pokračuje

Pod dojmem obrovského přísunu pilotů do konce srpna 1944 se někteří činitelé z expozitury OSS v Bari zabývali otázkou, zda je v Srbsku ještě koho zachraňovat. Číslo evakuovaných v tak krátkém čase bylo natolik ohromné, že předčilo všechna očekávání. Proto se Donovanovi zpravodajci obrátili v radiokontaktu na Laliche ohledně budoucnosti operace Halyard.

Lalich odpověděl, že ačkoliv hlavní fáze operace byla úspěšně završena, v Srbsku a přilehlých oblastech stále čeká na záchranu nezanedbatelný počet spojeneckých, převážně amerických, letců. Odpovědná místa se proto rozhodla pokračovat. Důležitý význam zde sehrála i skutečnost, že nálety patnácté armády USAAF proti cílům v jihovýchodní Evropě stále probíhaly, byť se znatelně menší intenzitou.

Poté, co desátého září četníci vyklidili Pranjani a přesunuli se do oblasti Mačvy, vytipoval zde kapitán Lalich v blízkosti Kočeljeva plochu pro stavbu improvizovaného letiště. Zvolené místo se ukázalo jako téměř ideální, protože i přes omezené stavební možnosti venkovanů mělo velmi rovný povrch a takřka předpisové rozměry. Šestnáctého září již bylo letiště připraveno k přistávání transportních letounů. To je velmi úctyhodný výkon, zvláště když si uvědomíme, že stavba letiště u Pranjani trvala téměř měsíc, právě kvůli nutnosti upravovat nerovnou přistávací zónu. To bylo dáno i celkovým povrchem oblasti, odlišným od hornatých pranjaninských podmínek.

Již druhého dne po dokončení letiště proběhla první evakuace z Kočeljeva, ke druhé došlo devěťadvacátého září. Rozsah těchto evakuací byl pochopitelně o dost skromnější než v případě transportů z pranjanijského Galovičova pole, už jen vzhledem k počtu pilotů, očekávajících evakuaci. Během obou dvou transportů vyzvedly Douglasy z Kočeljeva celkem padesát členů zachráněných leteckých posádek, mezi nimiž figurovalo i pět „smolařů“.

Tuto přezdívkou si vysloužila pětice amerických letců, zachráněných četníky v odlehlejších oblastech, která se po svém zajištění vydala v doprovodu Mihailovičových bojovníků ke shromaždišti v Pranjani. Po dlouhém pochodu se tito letci v Pranjani objevili devěťadvacátého srpna 1944, doslova několik minut poté co odletěl poslední transportní letoun v rámci srpnové evakuace.

Po předchozích zkušenostech ze srpna již o způsob vyzvednutí nebylo sporu. Definitivní přednost dostala denní varianta pod ochranou doprovodných stíhaček.

Lalichovi hrálo do karet i to, že koncem září 1944 už Němci neměli ani pomyšlení na nějaké rozsáhlejší akce proti evakuačním shromaždištím. Stav německé armády to nedovoloval, Němci v balkánském prostoru potřebovali každého muže zejména k boji proti silícím partyzánům, blížící se Rudé armádě a v nesrovnatelně menší – téměř minimální - míře také proti drasticky slábnoucímu, ale stále existujícímu četnickému hnutí. Za tímto účelem horečně mobilizovali rovněž veškeré kolaborantské formace.

To bylo velké štěstí, protože zajišťování bezpečnosti celé oblasti bylo pro četníky čím dál více problematické. „Ochranný štít“ jako v okolí Pranjani už si četníci v takovém rozsahu nemohli dovolit.

Kromě primárního úkolu realizace operace Halyard v srbském terénu, plnil Lalich, stejně jako jeho předchůdce, také zpravodajské úkoly. Jejich náplň se příliš nelišila od poslání Lalichova předchůdce Musulina. Lalich podával hlášení o stavu Jugoslávského vojska ve vlasti a opět prověřoval případnou spolupráci Mihailovičových četníků s Němci na lokálních úrovních. Lalich došel víceméně k totožnému závěru, jako všichni jeho američtí i britští předchůdci : *„Pokud jde o kolaboraci generála Mihailoviče s Němci, o které bylo napovídáno tolik lží, musím říci, že jsem si nikdy nevšiml žádné známky, která by tuto kolaboraci potvrdovala. Naopak, stejně jako Němci nás naháněli i partyzáni, takto jsme byli pod permanentní hrozbou.“*¹²⁹

V podobném duchu vypovídá i zpráva samotného Williama Donovana do Washingtonu z jedenáctého září 1944. Z této zprávy s označením „tajné“, jasně navíc jasně vyplývá, že četníci byli partyzány napadáni i během svých protiněmeckých bojových vystoupení. Donovan mimo jiné píše : *„Zpravodajská jednotka OSS v Mihailovičově štábu upozorňuje, že*

---

¹²⁹ Lalich, N. : The last American who was with Draza. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 189

*partyzáni útočí proti nacionalistickým oddílům zaměstnaným bojem s Němci. Jednotka má také „konkrétní důkazy“ o vraždění nacionalistických civilistů partyzány a to včetně žen,*¹³⁰

V polovině října, kdy padl dočasný modus vivendi četníků s Rudou armádou a partyzáni se již připravovali k útoku na Bělehrad, volí Mihailovič ústup do východní Bosny, k oblasti Ozrenských hor. Spolu s ním se přesunuje čtyři sta jeho nejvěrnějších bojovníků. Velitel ravnogorského hnutí, opuštěný mnoha klíčovými veliteli není schopen zabránit ani odstranění podplukovníka Vučkoviče z vedení prvního ravnogorského sboru. Z obav před dalšími dezercemi ustupuje komplotu části svých důstojníků proti Vučkovičovi. Mihailovič alespoň rozhodl poslat svého nejlepšího velitele s nejbližším evakuačním letadlem do Bari, kde by byl k ruce Spojencům jako poradce.

Po přeletu do Bari se ovšem Vučkovič ocitl v nebezpečí, které on sám označoval za smrtelné. Formálně zde přešel pod subordinaci Britů, kteří jej jmenovali do své jugoslávské přidělené mise. Kromě Vučkoviče ovšem všichni její členové patřili k Titovým partyzánům. Vučkovič naštěstí toto ohrožení přestál a po válce zůstal ve Spojených státech.

V Ozrenských horách Mihailovič posílí rozpadající se Jugoslávské vojsko ve vlasti o loajální četníky z východní Bosny a přilehlých regionů, takže je schopen svou oblast určitým způsobem kontrolovat. Fakticky je však od té doby pouze lokálním velitelem, o Jugoslávském vojsku ve vlasti v původním smyslu nemůže být řeč.

Přesun Horského štábu do Bosny znamenal ukončení evakuací z letiště v srbském Kočeljevu a nutnost výstavby nové přistávací plochy. Lalich překročil řeku Drinu společně s Mihailovičem a zůstal při jeho východobosenském štábu, stejně jako ostatní členové amerických misí.

Postupem času zde pozvolným tempem přibývalo i množství sestřelených pilotů, byť se zdaleka nejednalo o proud lidí z předchozích fází operace Halyard. Šlo pouze o jednotlivce, kteří ovšem stále přicházeli a potvrzovali tím nutnost pokračování operace. Část pilotů samozřejmě přibyla z Kočeljeva po ústupu do Bosny, jinou část představovali nově sestřelení a následně zachránění letci.

Působení v Bosně označoval Lalich později za podstatně nebezpečnější než jeho dřívější angažmá v užším Srbsku. Přestože Mihailovičovy síly dokázaly držet oblast svého bezprostředního výskytu, Bosna jako celek již byla baštou Titových sil.

Kapitán Lalich našel novou lokaci pro stavbu letiště poblíž Boljanice nedaleko městského centra Doboj. Zdejší terén silně připomínal podmínky v Kočeljevu a tak dvaadvacátého října 1944 zahájili místní venkované pod ochranou četnických stráží výstavbu letiště. Třetí a poslední z četnických letišť bylo dokončeno prvního listopadu.

Dva dny před zahájením stavebních prací na boljanickém letišti obsadily partyzánské jednotky po týdenních tvrdých bojích s německou posádkou Bělehrad. Tím se zhroutila definitivně poslední, i když značně iluzorní, naděje četníků na odvrácení komunizace země. Příznivci ravnogorského hnutí totiž ještě na podzim 1944 velmi teoreticky kalkulovali s možností, že v Bělehradě vypukne protiněmecké povstání četnických sympatizantů, kteří ve spolupráci s ravnogorskými četníky nastolí v Bělehradě „národní“ vládu. Pokud by tato byla uznána západními Spojenci, partyzáni by s novou reprezentací museli jednat.

---

¹³⁰ Oscannovaná zpráva Williama Donovana
[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Document_from_William_Donovan,_head_of_the_Office_of_Strategic_Services_\(OSS\).jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Document_from_William_Donovan,_head_of_the_Office_of_Strategic_Services_(OSS).jpg)

Příchodem partyzánských jednotek do srbské metropole ovšem vzala za své i tato představa, která navíc s největší pravděpodobností vyjadřovala známé úsloví „přání otcem myšlenky“.

Američané věděli co Mihailovičovi hrozí a proto se rozhodli nabídnout mu evakuaci ze Srbska spolu se zachráněnými letci. Proti Mihailovičově transportu nic nenamítali ani Britové, politický poradce generála Wilsona a pozdější britský premiér Harold MacMillan se chtěl dokonce v celé záležitosti angažovat.

Prvního listopadu 1944, jen pár hodin po dostavbě letištní plochy, začala u Boljanice přistávat první transportní letadla DC – 3 Dakota, doprovázená ochrannými letouny. I tentokrát převážilo rozhodnutí o denní variantě evakuace. Kromě čtyřadvaceti zachráněných letců opustila Bosnu také většina členů amerických misí, včetně podplukovníka Chrise McDowella. Právě McDowell teď nabídl Mihailovičovi aby nastoupil do letadla s ním. Jeho situace je přece bezvýchodná a v zahraničí se může stát důležitým symbolem jugoslávského exilu. Mihailovič ale nabídku amerického důstojníka odmítl a svůj názor nezměnil, ani když mu McDowell sdělil, že mu evakuaci nabízí na oficiální rozkaz Washingtonu.

Mihailovič na odlet nepomýšlel. *„Rozhodl se zůstat a sdílet všechny těžkosti se svými lidmi, vědom si toho, že nadcházející období bude pro jeho národ tím nejhorším.“*¹³¹

Stahování amerických misí z Mihajlovičova štábu bylo dáno zejména tím, že na samém sklonku října patnáctá armáda USAAF ukončila bombardování balkánských cílů a tudíž nepřibývali noví letci, které by bylo nutné evakuovat. Po transportu z prvního listopadu zůstali u Mihailoviče pouze dva příslušníci americké mise – kapitán Nick Lalich a seržant Arthur Jibilian.

Lalich, který po dobu působení v Srbsku a Bosně navázal s Mihailovičem přátelství, doufal, že kromě úspěšné finalizace operace Halyard nakonec dokáže přesvědčit Mihailoviče, aby kývl na svou evakuaci.

Tou dobou už četníkům nehrozilo nebezpečí ze strany Němců, kteří se pouze s krajním vypětím a za podpory kolaborantských jednotek soustředili na udržení obranyschopných oblastí NDH, nicméně partyzánská smyčka okolo Mihailoviče se pomalu, ale jistě začínala utahovat.

Listopad a prosinec 1944 podle očekávání pozastavily provádění závěrečných transportů. Počasí v zimě komplikovalo lety do horských oblastí a tak bylo nutné čekat. Zbytky zachráněných posádek trávily zimu ve východobosenských horách, věnovaly se odpočinku, pomáhaly místním obyvatelům při každodenních pracích, nebo se staraly o dobrý stav boljanického letiště. I tentokrát se letci setkávali s přívětivým chováním místních, kteří ochotně a disciplinovaně pomáhali svým válečným hostům.

Vzhledem k tomu, že další evakuace se odehrála až sedmadvacátého prosince, Američané oslavili mezi četníky západokřesťanské Vánoce, které se jim jejich hostitelé snažili co nejvíce zpříjemnit.

Bari slíbilo provést transport v nejbližší vhodný termín a tak vánoční atmosféru poznamenala nervozita z čekání a nejistoty.

Počátkem prosince 1944 požádal radista Jibilian na Lalichův rozkaz expozituru OSS v Bari, zda by nemohla nějakým způsobem dopravit četníkům nějakou kvalitní obuv. Jak vyplývá z předchozí části této práce, po ukončení britských a italských dodávek měli ravnogorští četníci nouzi o dobré boty. Zima z roku 1944 nepatřila k těm mírným a potřeba dobrého obutí se přihlásila o slovo palčivěji než kdykoliv předtím.

---

¹³¹ tamtéž

Kapitán George Vujnovich přislíbil, že se pokusí dodávku zařídit, věděl však, že nepůjde o jednoduchou záležitost, protože OSS neměla dovoleno posílat Mihailovičovým silám materiální podporu. Už předtím se mu dvakrát podařilo úředně zamaskovat dva kontejnery s léky pro zraněné četníky jako zásilku jídla určenou americkým misím v Mihailovičově štábu, ovšem teď šlo o poněkud větší kontraband.

Vujnovich celou věc konzultoval s jemu nakloněným výstrojním důstojníkem OSS, jenž podepsal vlastním jménem žádost o šest set párů vojenských bot. Tato žádost byla zaslána britské straně a jelikož pod ní nebyl podepsán nikdo zaangażovaný do operace Halyard, Britové nepojali žádné podezření. Pod dojmem běžné výstrojní pomoci americkému požadavku vyhověli a dodali požadované množství bot do skladů barijské OSS.

Nyní musel Vujnovich získat pro svůj čin generála Kraighera, pod něhož spadala celá letecká jednotka ACRU. Kraigher byl sice Vujnovichovým dobrým přítelem a choval sympatie k Mihailovičovi, nicméně také byl disciplinovaným vojákem dodržujícím předpisy. Vujnovich se tedy rozhodl dát boty naložit do letadla a na poslední chvíli postavit Kraighera v den odletu před hotovou věc.

Generálu Kraigherovi chystaná zásilka přirozeně neunikla : „*Georgi, co to, sakra, je?*“ zeptal se... „*Boty. Říkejme tomu zpožděný vánoční dárek*“ řekl Vujnovich. *Spiklenecky se na Kraighera zazubil v přátelském úsměvu a doufal že mu to projde. Kraigher se zarazil a podíval se na plně naložené letadlo a pak zpět na Vujnoviche. „Víš, že to nemůžu udělat. Nemám dovoleno vzít jakýkoliv druh nákladu do té oblasti.“ Kraigher měl pravdu. Bylo to naprosto proti předpisům.*

„*Nikdo se to nedoví*“ pravil Vujnovich. „*A když to tam vezmeš a uvidíš ty ubohé lidi bez bot, budeš rád, že jsi to udělal.*“¹³²

Kraigher nakonec mlčky přikývl a nechal letadlo s nákladem bot odletět. Alespoň tento druh výstrojní pomoci se tak dostal k Mihailovičovým lidem.

Sedmadvacátého prosince 1944 tedy přistála u Boljanice další letadla, aby předala četníkům kontraband bot a primárně samozřejmě proto aby vyzvedla další skupinu zachráněných členů sestřelených leteckých posádek. Spolu s nimi měli odletět z Bosny také poslední američtí zpravodajci v Mihailovičově štábu, Lalich a Jibilian.

V samotném závěru prosincové evakuace čekal u letištní plochy Lalich se svým radistou a dvaceti letci na přílet posledních dvou Dakot, bezprostřední okolí přistávací zóny strážilo čtyřicet Mihailovičových četníků, několik set dalších zajišťovalo bezpečnost oblasti. Kapitán Lalich se - stejně jako podplukovník McDowell v první listopadový den - pokusil generála Mihailoviče přemluvit k odletu z jugoslávského prostoru. Velitel ravnogorských četníků znovu vyjádřil negativní stanovisko : „*Nemohu. Toto je má země, toto jsou moji lidé a moje armáda a já s nimi zůstanu až dokonce.*“ Poté nařídil majoru Lalatovičovi, aby věnoval Lalichovi svůj nůž. Nick (Lalich - poznámka MS) mu odvětil : „*Podívejte, spojenci vám nedají jedinou zbraň, neudělají pro vás už nic. Tady máte, vezměte si mou pušku.*“¹³³

Mihailovič si zavěsil americkou karabinu přes krk, kde nosil svůj amulet z ovčí kůže a stiskl Lalichovi pravici. Pak už jen sledoval, jak se Dakoty za doprovodu stíhaček vzdalují.

Četníci se ocitli definitivně osamoceni a jejich zklamání vyjádřil mnoho let po skončení války a pádu Titova režimu bývalý četník Miodrag Tomič, účastník operace Halyard : „*Pevně jsem*

¹³² Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 244

¹³³ Pešič, M. : *Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II*, Serbian masters society, 2002, str. 252

*věřil, že nám pomohou zničit komunismus, vědomi si toho, že srbský národ podporuje Dražu Mihailoviče. Ale bylo to marné...Ztratili jsme padesát let. Zatímco vyspělý svět prosperoval, my jsme se potápěli ke dnu pod komunistickým režimem.*¹³⁴

Operace Halyard tak byla téměř u konce. Zbývalo jen vyzvednout posledních pár jednotlivců, kteří buďto dorazili do Boljanice pozdě, nebo jim zdravotní důvody neumožnily leteckou přepravu. Na tuto várku ovšem stačilo jediné transportní letadlo, které navíc tito „opozdilci“ ani nezaplňovali celé.

Na svou evakuaci si museli ještě necelé dva měsíce počkat. Mizerné zimní počasí neumožňovalo letadlům vzlétnout a tak poslední DC – 3 Dakota přistála na letišti u Boljanice koncem února 1945. Tím operace Halyard definitivně skončila.

Během celé operace Halyard bylo od devátého srpna 1944 do konce února 1945 bezpečně evakuováno 513 amerických letců a 80 letců jiné státní příslušnosti. K tomu musíme ještě připočítat dalších čtyřicet amerických a dvacet britských příslušníků leteckých sil, evakuovaných již v závěru května 1944 z iniciativy Seitze a Musulina (byť tato iniciativa těžila ze záchranné fáze operace Halyard).

Při transportech pilotů do bezpečí nedošlo ke ztrátě jediného života. Všichni zachránění letci se dostali v pořádku do cíle.

Jednalo se o největší záchranu příslušníků amerických ozbrojených sil zpoza bojové linie v dějinách celé americké ozbrojené moci.

V souvislosti s hodnocením operace Halyard se ovšem objevují také otázky ohledně významu celé akce, včetně důvodů, které k ní odpovědná americká místa vedly. Existuje názor, jenž považuje operaci Halyard za víceméně marginální a tímto tvrzením také přispívá k vysvětlení, proč Němci nepodnikli v srpnu 1944, kdy už naprosto jasně věděli co se na Galovičově poli děje, masivní ofenzivní útok.

Američanům jsou v této teorii podsouvány kromě záměru zachránit své vojáky i vedlejší úmysly. Operace Halyard tak měla americké letce dostat co nejrychleji od problematického a neperspektivního spojence, ztělesňovaného četnickým hnutím, což má potvrzovat i masovost evakuace v její nejdůležitější, tedy srpnové, fázi.

Jako další argument pro toto tvrzení je používáno to, že Američané svých více než pět set letců raději evakovali, než aby je zařadili do četnického odboje.

Osobně s touto teorií nesouhlasím a rád bych vysvětlil proč. Operace Halyard se skutečně může za jistých okolností jevit jako marginální v kontextu celého druhoválečného Balkánu. Občanská válka, okupace, hra velmocí, etnické čistky, či hrůzy koncentračního tábora Jasenovac jistě zatlačují záchranu téměř šesti set spojeneckých letců do pozadí, nicméně tento úhel pohledu nepovažuji za šťastný. Stejnou logikou bychom mohli označit za marginální kupříkladu smrt tři sta čtyřiceti povražděných obyvatel Lidic, neboť jiné hrůzy války tuto katastrofu jistě mnohonásobně zastínily.

Jistě, z pohledu kontextu druhé světové války byla operace Halyard marginální. Rozhodně však nebyla marginální z úhlu pohledu amerického letectva nebo Jugoslávského vojska ve vlasti.

Možnost zapojení zachráněných letců do četnického odboje se jeví jako krajně problematičtější a to z mnoha důvodů.

---

¹³⁴ Tomič, M. : A pilot on a tree In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 155

Američtí letci měli nulovou znalost prostředí, v němž by působili a neznali ani místní jazyk. To jsou pro guerillového bojovníka značně handicapující okolnosti. Jak navíc přesvědčivě ukazují výše, zcela jistě by nastal problém s vyzbrojením pro požadované účely. Příslušníci leteckých posádek disponovali pouze osobními sedmirannými pistolemi s pouhým jedním zásobníkem. Byla zde sice řeč o úspěšném a oblíbeném používání vymontovaných kulometů z bombardérů četnickými jednotkami, ovšem tyto zbraně ihned použili lační četníci, kteří sami potřebovali doplnit svůj arzenál.

Ravnogorci ani neměli možnost téměř šest stovek letců adekvátně vyzbrojit, natož pak plynule zásobovat municí, vzhledem k vlastním obtížím. (viz například str. 47)

Britové své dodávky v prosinci 1943 odvolali a od Američanů požadovaný materiál přicházet nemohl, neboť se Britům zavázali, že jejich mise u Jugoslávského vojska ve vlasti budou plnit pouze zpravodajské a záchranné poslání.

Americké ozbrojené síly jsou ve svých moderních dějinách známy co největší snahou o záchranu posádek sestřelených letadel či potopených lodí a vždy byly pro tuto záchranu ochotny investovat mnoho prostředků i energie. Maximální snaha v oblasti záchrany takzvaných MIAs (Missing in action – pohřešování v akci) patří ke koncepci amerických ozbrojených sil již od první světové války. Operace Halyard v tomto smyslu stále zůstává nejrozsáhlejším příkladem, protože – jak již bylo řečeno – představuje počtem zachráněných největší akci tohoto typu.

10. Golgota generála Mihailoviče

Dříve než přistoupíme k popisu odezvy, kterou operace Halyard vyvolala v západním – zejména americkém – prostředí, považuji za vhodné věnovat krátkou kapitolu osudům Dragoljuba Mihailoviče od února 1945 do jeho smrti v červenci 1946. Příběh Mihajlovičova konce totiž má svou důležitost pro pochopení některých souvislostí v konání amerických aktérů.

V chronologické linii této práce jsme Mihailoviče opustili ve druhé polovině února 1945, pojďme tedy pokračovat v časové souslednosti

Není nutné připomínat, že v únoru 1945 se doslova všemi opuštěný Mihailovič nacházel v tristní a bezvýchodné situaci. Hlavní politický orgán ravnogorského odboje, Ústřední národní výbor, mu za daných okolností doporučoval dohodu s Titem, což Mihailovič odmítl. V zoufalých podmínkách se Draža rozhodl k poslednímu vzepjetí. Hodlal zmobilizovat co největší počet četnických bojovníků a vydat se s nimi zpět do Srbska. Tam zamýšlel vyvolat ozbrojené povstání, namířené jak proti Titovým partyzánům, tak proti posledním zbytkům německé moci a kolaborantským formacím. Velitel Jugoslávského vojska ve vlasti si od tohoto počínu sliboval opětovný příklon Velké Británie k ravnogorskému hnutí.

Mihailovič a jeho emisáři začali v březnu 1945 volat srbský národ do zbraně, avšak přes veškerou snahu, doprovázenou nucenou mobilizací na kontrolovaných územích, dokázali dát dohromady jen něco málo přes deset tisíc četníků, často nedostatečně vyzbrojených, vystrojených i vycvičených. Tvrdé jádro zkušených a bojem zakalených Dražových bojovníků nemohlo dělat zázraky.

Takto zverbovaná četnická „armáda“ zahájila v polovině dubna 1945 pochod na Srbsko. Po strastiplném putování provázeném dezercemi a srážkami z partyzány se Mihailovič do Srbska skutečně probil – ale v září 1945, téměř půl roku po skončení druhé světové války v Evropě a krátce po kapitulaci Japonska. Jeho jedinou šancí, k níž se nyní upínal byla potenciální válka mezi Sovětským svazem a západními Spojenci.

Stejně tak síly, s nimiž do Srbska dorazil byly značně prořídlé a o nějakém povstání si mohly nechat akorát zdát. Návrat do Srbska Mihailovičovi triumf nepřinesl a jeho guerilla se stala terčem číslo jedna pro jednotky nově tvořené jugoslávské armády a komunistické tajné policie OZNA (Odelenje zaštite naroda), vedené někdejším partyzánským velitelem Aleksandrem Rankovičem. Titovu moc nad Jugoslávií, plně potvrzenou i Velkou Británií a USA nemohl Mihailovič v nejmenším ohrozit.

Velitel četníků tak se svými věrnými ustupuje do těch nejméně přístupných horských oblastí a „čeká na Godota“. A nejen on : „*I po skončení války a po 18. červnu 1945, kdy v Jugoslávii formálně skončil válečný stav, zůstávala vnitropolitická situace v některých částech země napjatá. V lesích a horách méně dostupných oblastí se skrývaly ozbrojené zbytky četníků, ustašovců a ballistů. Mnozí z nich pokračovali v odporu v přesvědčení, že brzy propukne třetí světová válka mezi Západem a Východem...Od přelomu jara a léta 1945 policie a armáda pronásledovaly tisíce stoupenců četnického hnutí po městech a lesích Srbska, Bosny a Hercegoviny a Černé Hory.*“¹³⁵

Mihailovič se stává štvancem a se svým doprovodem, o němž se již nedá hovořit jako o nějakém vojsku, často mění místa pobytu. Zatím má však štěstí. V sérii honiček, jakož i drobných pútek s pronásledovateli se mu daří unikat. Jeho dopadení nicméně představuje otázku času. Mihailovič nemá místo, kam by se mohl bezpečně na delší čas uchýlit. Četnické pozice jsou již v troskách.

Protičetnický zaměřený historik Miroslav Tejchman, stranící partyzánskému odboji, má v Mihailovičově poválečné charakteristice jasno : „*Souběhem okolností se dvakrát stal legendou, romantickou a přeceněnou osobou. Když ho opustili spojenci, legenda splaskla, ale rodila se legenda nová, když ho začali honit komunisté.*“¹³⁶

Americký historik a publicista Gregory Freeman vidí Mihailoviče v té samé době podstatně jinak : „*Skutečně, jeho lidé v něm spatřovali téměř svétce. Kdekoliv se Mihailovič objevil, přicházeli rolníci z na míle vzdálených oblastí, aby jej viděli. Staré ženy poklekaly a líbaly mu ruce, zatímco děti mu přinášely vejce a jablka. Mihailovič byl schopen unikat zatčení po sedmnáct měsíců.*“¹³⁷

V každém případě Mihailovič projevil v poválečných časech obrovskou míru fyzické i psychické odolnosti. Počátkem roku 1946 onemocněl tyfem a jeho četníci jej přenášeli na nosítkách od vesnice k vesnici, což značí velkou míru oddanosti jeho lidí. Mihailovič i v takto extrémních podmínkách nemoc překonal a uzdravil se.

Krátce před jeho zatčením se četníkům ze švýcarského exilu podařilo s Mihailovičem spojit a navrhnout mu zajištění jeho odchodu na Západ. I tuto třetí nabídku opuštění Jugoslávie Mihailovič nepřijal.

Koncem března 1946, po zradě jednoho z četníků, kteří jej doprovázeli, padl Mihailovič ve východní Bosně do léčky svých pronásledovatelů. Z nastálého obklíčení neměl šanci vyvážnout a orgány OZNA provedly jeho zatčení. Tito se konečně zbavil svého nenáviděného válečného konkurenta a nepřítele.

---

¹³⁵ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 474

¹³⁶ Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008, str. 635

¹³⁷ Freeman, G. : Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II, New american library, 2007, str. 251

Před vojenským soudem v Bělehradě stanul Mihailovič velmi brzy, již desátého června 1946. Proces, kterému předsedal vojenský soudce Mihajlo Dordevič (v úvodní řeči nazýval obviněné zločinci, čímž porušil presumpci nevinu) byl naprostou fraškou, která měla v první řadě „dokázat“ spiknutí četníků, Američanů, nedičovců, ustašovců a Němců proti lidově demokratickému zřízení Jugoslávie. V této paranoidní atmosféře bylo v Mihailovičově procesu viněno ze zrady a válečných zločinů celkem čtyřadvacet osob, z toho jedenáct v nepřítomnosti. Mezi nimi i dva bývalí premiéři exilové královské vlády v Londýně, Slobodan Jovanovič a Božidar Purič.

Klíčového svědka obžaloby, četnického majora Radoslava Djuriče, důstojníka Horského štábu, který přeběhl v létě 1944 na stranu partyzánů, by žádný normální soud nepokládal za důvěryhodného

Djurič se ovšem ve snaze zalíbit se novým pánům před soudem doslova překonával a to i za cenu trapných a naprosto absurdních tvrzení. Aby dostal tezi o spiknutí všech proti Titovu hnutí, potvrdil soudnímu tribunálu pravdivost sdělení, které měl americký podplukovník McDowell říci Mihailovičovi ihned po svém příletu na Ravnou Goru v únoru 1944 : „*My Američané se nezajímáme o váš boj proti Němcům. Stejně budou muset odejít po akcích Spojenců z Jugoslávie...Amerika pomáhá speciálně pouze Vám a Vašemu hnutí*“¹³⁸

Podobně jako Djurič na tom byli i další pochybní svědkové jako Perovič, Vraněsevič nebo Skavovič, kteří za sebou měli přeběhnutí od četníků k partyzánům – většinou ke konci války.

Některé „důkazy“ proti Mihailovičovi byly podvrženy nebo vědomě lživě interpretovány, jako například fotografie „prokazující“ kontakty Mihailoviče s ustašovci, nebo takzvané „Instrukcije“ , jak je nazývá údajný Mihailovičův rozkaz z konce prosince 1941, vyzývající velitele lokálních četnických jednotek k provádění etnických čistek. Pravost tohoto dokumentu je dnes úspěšně zpochybňována, s největší pravděpodobností vznikl někdy roku 1942 a vytvořil jej někdo, kdo nejspíše nebyl Srb, nebo alespoň nežil v Srbsku. Nejčastěji padají úvahy o černohorském autorovi.

Soudní tribunál rovněž nesmyslně hodnotil Mihailovičovy schůzky z listopadu 1941 a září 1944 jako akty kolaborace, ve stejném duchu mu byly předhazovány účelové kontakty jeho emisarů s Nedičem. V neposlední řadě soud proti Mihailovičovi použil kolaborační akty několika jeho nedisciplinovaných lokálních velitelů.

Soud rovněž odmítl připustit svědky, kteří chtěli vypovídat v Mihailovičův prospěch, ať už šlo o příslušníky amerických či britských misí, nebo letce zachráněné Mihailovičovými četníky.

Jan Pelikán hodnotí soudní proces s generálem Mihailovičem velmi trefně : „*Titova skupina se snažila procesu využít k maximální diskreditaci srbského nekomunistického odboje. Prosazovala jednostranné, účelové a zfalšované hodnocení úlohy četníků za druhé světové války... Generál (Mihailovič – poznámka MS) však odmítal učinit doznání a byl s to i dokázat, že mnohdy ke kolaboraci jeho podřízených docházelo bez jeho vědomí a souhlasu. Proces s Dragoljubem Mihailovičem byl zmanipulovaný a nespravedlivý.*“¹³⁹

Generál Mihailovič opět projevil svou nezlomnou povahu. Ve své závěrečné řeči, trvající téměř čtyři a půl hodiny důstojnou dikcí odmítal a vyvracel obvinění kladená mu za vinu. Připomenul odbojové zásluhy ravnogorského hnutí a uváděl na pravou míru svá dvě setkání

¹³⁸ The trial of Dragoljub – Draža Mihailović – stenographic record. In : http://trial-mihailovic-1946.org/IMG/pdf/Trial-indictment_web.pdf

¹³⁹ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 474

s Němci První schůzku z listopadu 1941 (viz str. 22 – 23) komentoval takto : „*Jediné co jsem od nich obdržel byl požadavek mé bezpodmínečné kapitulace a nazvání rebelem. Byl jsem udiven a řekl jsem jim, že bojuji za svou zemi, což musí jako vojáci pochopit. Báł jsem se, že jeden z mých přítomných velitelů na ně ze vzteku hodí svůj granát. Odmítl jsem s Němci pít víno a k žádné dohodě nedošlo. Řekl jsem Němcům, že budu pokračovat v boji... Velmi krátce nato Němci zaútočili na můj štáb na Ravne Goře a mnoho nás zabili. Unikl jsem přes jejich linii.*“¹⁴⁰

S jemnou ironií Draža připomenul, že jeho síly zahájily střety s okupační mocí dříve než Titovi partyzáni, když prohlásil, že v době od poloviny dubna do konce června byli v konfliktu s Osou pouze Britové a Jugoslávské vojsko ve vlasti.

Rovněž také odmítl, že někdy vydal jakékoliv partyzánské zajatce do rukou Němců, jak tvrdili „svědkové“ obžaloby, zejména někdejší četnický důstojník Jovan Skavovič.

Když Skavovič vylíčil, kterak mu měl dát Mihailovič rozkazy k předání zajatých partyzánů Němcům, Draža mu při konfrontaci vmetl do tváře, že Skavovič je pouze obyčejný zločinec, který prodával ze své iniciativy partyzánské zajatce Němcům za peníze.

Mihailovič pevně prohlašoval, že jediným jeho hlavní zájem tkvěl v osvobození Jugoslávie (dokonce odmítl požadavky některých velitelů, aby se ravnogorské hnutí profilovalo jako „Srbské vojsko ve vlasti“) a tomu podřizoval své konání. V tomto smyslu byl schopen zdůvodnit dohodu svých emisarů s Nedičem z prosince 1941 (viz str. 24).

Velitel Jugoslávského vojska ve vlasti taktéž trpce glosoval zaujatost svědků obžaloby. V případě majora Djuriče upozornil na podjatost tohoto svědka, bývalého četníka a neschopného štábního velitele, který zradil : „*Někteří mí velitelé, navzdory mým rozkazům, kolabovali, jiní bojovali proti sobě navzájem, další zkoušeli dosadit na mé místo některého z mých rivalů. Jurič (myšlen je nepochybně Djurič, jedná se o chybu Aleksandry Rebičové), nyní plukovník v armádě maršála Tita, který svědčil proti mně, selhal při provedení několika rozkazů k sabotážím a lidé pod jeho vedením se nakonec obrátili proti Věře Pešičové¹⁴¹, ženě která žila v jeho velitelství. Zabili ji a Jurič poté přeběhl k partyzánům.*“¹⁴²

Draž u soudu zdůvodňoval i svůj boj s partyzány. Otevřeně se přihlásil ke svému konzervativnímu antikomunismu a řekl, že nechtěl, aby nositelé ideálů Velké říjnové socialistické revoluce vládli jeho zemi. Zároveň však zmínil svůj kritický vztah k předválečnému uspořádání Jugoslávie. Doufal, že po vyhrané válce dojde k obrodě jugoslávské společnosti, která odstraní i nešvary z doby před rokem 1941 : „*Nikdy jsem nechtěl starou Jugoslávii, ale vyznával jsem odlišné dědictví (myšleno odlišné od komunistů – poznámka MS). Jsem voják, který usiloval o organizaci odboje proti Ose pro naši zemi a pro povstání na celém Balkánském poloostrově.*“¹⁴³

---

¹⁴⁰ The closing speech of general Mihailovich at his trial in Belgrade, 1946. In : <http://www.generalmihailovich.com/2009/03/closing-speech-of-general-mihailovich.html>

¹⁴¹ Věra Pešičová, která byla Djuričovou milenkou, sloužila jako agentka německé tajné služby, později byla dvojitou agentkou Němců i Sovětů.

¹⁴² tamtéž

¹⁴³ tamtéž

Na závěr se Mihailovič široce rozhlédl po soudní síni a pronesl : „*Osud byl vůči mě nemilosrdný...Mnoho jsem chtěl, mnoho jsem začal, ale vichřice smetla mě i mou práci pryč.*“¹⁴⁴

Komunističtí režiséři své představení nezvládli. Mihailovič, který po celou dobu vystupoval velmi důstojně a dokázal racionálně vyvracet vykonstruovaná obvinění vůči své osobě, připravil Titovu režimu, alespoň z pohledu západních a nezaujatých pozorovatelů, mediální porážku. Generál si získal sympatie desítek přítomných zahraničních novinářů ze mnoha západních zemí, zejména USA a Francie, přicházely také stížnosti na průběh procesu. Celý tribunál byl tak před mezinárodní veřejností zpochybněn.

Na podporu Mihailoviče vystoupil mezi jinými také slavný britský spisovatel George Orwell¹⁴⁵

Někteří žurnalisté z prestižních periodik nezakrývali svou fascinaci chováním četnického generála : „*Jeho řeč, která trvala téměř do půlnoci, byla pronášena s přímočarou důstojností. Když skončil, celá soudní místnost byla ztichlá.*“¹⁴⁶ Napsal dvanáctého června 1946 britský dopisovatel novin Daily Telegraph a Morning Post.

Seriózní Timesy šly ještě dále : „*Mluvil bez řečnických frází, beze zloby vůči svým politickým nebo osobním oponentům, jasně a podrobně. Byl to profesionální voják podávající vojenské hlášení, přesvědčivé ve své jednoduchosti.*“¹⁴⁷

Draža Mihailovič byl z jiného těsta než mnozí jeho komunističtí odpůrci, kteří za pár let budou během vnitrostranických čistek napříč východním blokem přijímat v inscenovaných procesech vinu za absurdní a vykonstruovaná „provinění“, kát se a žádat poníženež tribunál o shovívavost.

Přes brilantní obhajobu a mediální vítězství nad rudou justiční manipulací Draža nemohl zvrátit rozsudek, o němž bylo rozhodnuto již před zahájením soudního procesu. Generál Dragoljub Mihailovič byl protiprávně odsouzen k trestu smrti, spolu s dalšími šesti obžalovanými. Ostatní obžalovaní obdrželi po dvaceti letech vězení. Ti nepřítomní přirozeně trestu unikli a tak měl výhradně deklarativní charakter.

Sedmnáctého července 1946 ukončila Mihailovičův život popravčí četa. Stalo se tak navzdory protestům některých západních zemí.

Pro mnoho lidí v celém Srbsku, ale i v západním světě zůstal Mihailovič hrdinou. Velmi krátce po vynesení rozsudku zřídil americký kongres vyšetřovací komisi, která ve svém konečném hodnocení vyřkla obecně známou pravdu : soudní proces byl zmanipulovaný a generál Mihailovič zemřel jako oběť justiční vraždy¹⁴⁸.

---

¹⁴⁴ tamtéž

¹⁴⁵ Savich, K. : George Orwell on the case of general Draza Mihailovich. In : <http://www.generalmihailovich.com/2008/11/george-orwell-on-case-of-general-draza.html>

¹⁴⁶ In : Rebic, A. : Editorial note to The closing speech of general Mihailovich at his trial in Belgrade, 1946. In : <http://www.generalmihailovich.com/2009/03/closing-speech-of-general-mihailovich.html>

¹⁴⁷ tamtéž

¹⁴⁸ vyjádření závěrů americké vyšetřovací komise například zde, na internetové encyklopedii serveru tripAtlas.com : http://tripAtlas.com/Draža_Mihailovič#Rehabilitation

Tito měl z Mihailoviče jako symbolu značné obavy. „Komunistické bezpečnostní orgány z tohoto důvodu Mihailovičovy ostatky ani formálně nepohřbily. Obávaly se, aby se jeho hrob nestal poutním místem odpůrců Titova režimu.“¹⁴⁹

Tok dějin má však svou vlastní logiku. V dnešním Srbsku je tak Mihailovič znovu národním hrdinou, kterému srbsští vlastenci a nacionalisté postavili na Ravne Goře pomník a o něco později zřídili v Pranjani muzeum operace Halyard, zatímco Tito bývá často označován v srbském patriotickém prostředí pejorativně míněným termínem „Chorvat Broz“

11. Odezva operace Halyard v americkém prostředí

Úspěch operace Halyard přirozeně vyvolal v USA určitou míru odezvy, kdy si americká veřejnost alespoň letmo znovu uvědomila existenci náhle zapomenutého velitele jugoslávského nekomunistického odboje. O šíření promihajlovičovských nálad se zasazovala jednak relativně početná četnická emigrace a jednak aktéři operace Halyard, tedy zachránění letci, nebo důstojníci kteří sloužili v Mihailovičově štábu.

Tyto vlivové skupiny pochopitelně zintenzivnily svou činnost v období procesu s generálem Mihailovičem, jakož i v čas jeho smrti. Jen několik dní po Mihailovičově zatčení založil nám známý major Richard Felman „Výbor pro spravedlivý proces s generálem Mihailovičem“. Během krátké doby se k Felmanově iniciativě připojilo několik stovek zachráněných letců, k nimž se postupem času přidávalo i mnoho osob z vědeckého či politického života.

Ve svém prohlášení výbor žádal americkou vládu, aby oficiálně podpořila požadavek těch Američanů, kterým nebylo dovoleno svědčit před soudem ve prospěch generála Mihailoviče a zároveň se ohrazoval proti smyšleným obviněním, které klade komunistický tribunál Mihailovičovi za vinu.

Americká vláda nakonec skutečně zaslala jugoslávskému konzulátu oficiální žádost o připuštění těchto svědků, nicméně jugoslávští diplomaté tento požadavek odmítli s oficiálním vysvětlením, že svědkové pobývali v Jugoslávii příliš krátce nato, aby mohli celou situaci posoudit v plném kontextu. Druhé navýsost trapné tvrzení komunistických aparátčků spočívalo v údajné zaujatosti amerických svědků. Jugoslávský ministr zahraničních věcí Stanoje Simič označil americkou nótu za „vměšování do vnitřních záležitostí Jugoslávie.“ Arogance jugoslávských komunistů si vysloužila nelibé komentáře ze strany amerických médií, jako třeba deníku New York Times.

Po těchto absurdních prohlášeních se v létě 1946 uskutečnila před jugoslávským konzulátem poměrně velká demonstrace, ke které se kromě zachráněných letců a zpravodajců z OSS připojili i „běžní“ občané. V čele protestujících stál Nick Lalich s rozměrným transparentem, sdělujícím všem přítomným : „Mihailovič bojoval s Němci, aby nás zachránil. Bude mu odměnou poprava ?“¹⁵⁰

Za Lalichem se tyčil hrozivě vyhlížející George Musulin, klestící cestu demonstrantům s dalšími cedulemi na nichž byly vyvedeny nápisy jako : „Pět set amerických letců zná pravdu o Mihailovičovi. Tito nechce, abychom promluvíli !“¹⁵¹ a podobně.

¹⁴⁹ Pelikán, J. : Srbsko za druhé světové války : Okupace, odboj, revoluce. In : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005, str. 475

¹⁵⁰ např. Freeman, G. : Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II, New american library, 2007, fotografická příloha

¹⁵¹ např. tamtéž, nebo Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 60 – 61

Obzvláště vděčným objektem novinářských fotoaparátů se stal letec David O'Connell s ironicky laděným transparentem nad hlavou : „*Titův soud tvrdí, že mě Mihailovič zabil ! Ve skutečnosti mě zachránil ! David O'Connell*“¹⁵².

Demonstrace vzbudila slušný mediální ohlas a proto se funkcionáři Výboru pro spravedlivý proces s generálem Mihailovičem stále častěji obraceli na nejrůznější média. A ta jejich příhody z doby operace Halyard vcelku ochotně uveřejňovala.

Již v květnu 1946, ještě před zahájením soudního procesu, poskytl Musulinův a později Lalichův radista Arthur Jibilian rozhovor lokálním novinám ve Washingtonu. „*Jestliže je kolaborantem, pak jsem jím také.*“ Řekl Jibilian redaktorovi. „*Draža Mihailovič je přítelem této země a Tito ho zamýšlí popravit dříve, než kdekdo uslyší pravdu.*“¹⁵³

Článků na téma Mihailovič a operace Halyard přibývalo a to jak v celostátních, tak lokálních médiích. Magazín „*Christian Science Monitor*“ v polovině dubna 1946 znepokojeně poukazoval na pravděpodobnou zmanipulovanost připravovaného přelíčení. „*New York Times*“ poskytoval Výboru pro spravedlivý proces s generálem Mihailovičem značný prostor, protože jeho významný korespondent Ray Brock, byl zároveň viceprezidentem výboru. V kampani za Mihailoviče se výrazně angažoval i ostře antikomunistický list „*New York Journal American*.“

V květnu vyšel zase v *New York Times* dlouhý rozhovor s Nickem Lalichem. Rozličným periodikům poskytly interview i ostatní klíčové osoby operace Halyard jako George Musulin nebo Michael Rajacich.

„*Draža zrazen, tvrdí občan Detroitu*“ hlásal nadpis v „*Detroit Times*“ z léta 1946 a lákal tak čtenáře na rozhovor s jedním z evakuovaných letců. „*Státní policisté oslavují Mihailoviče jako přítele*“ stálo jako nadpis článku v pennsylvánském „*Telegraph of Pittsburg*“. „*Clevelandané podporují generála Mihailoviče*“ sděloval čtenářům clevelandský časopis „*Press*“

Velké rozhořčení vzbudilo jugoslávské odmítnutí připustit k soudu americké svědky. Mnoho tištěných periodik jako „*New York Times*“, „*Daily Mirror*“, „*Herald Chicago American*“, „*Chicago Sun*“, nebo „*Agency AP*“ se předhánělo v kritice Josipa Broze – Tita a připomínalo jak Mihailovičovu roli v rámci odboje, tak jeho pozici při operaci Halyard.

Mediální stránku zvládli Mihailovičovi příznivci na výbornou.

Kromě vytváření příznivého mediálního prostředí se rovněž výbor snažil vyvíjet tlak na lokální politiky, senátory, guvernéry a kongresmany, aby se případem Mihailoviče zabývali a nastolovali toto téma při vhodných příležitostech. Jejich snaha byla vcelku úspěšná, když si uvědomíme, že nemálo politiků na různých úrovních se přímo zapojilo do činnosti výboru.

Podceňovat bychom neměli ani „*osobní propagandu*“, kdy bezejmenní pamětníci operace Halyard šířili své zážitky z války mezi rodinnými příslušníky, kamarády či kolegy v zaměstnání. I k tomu je představitelé výboru vyzývali, i když nejspíše ani nemuseli.

V roce 1946 vydal sekretář Výboru pro spravedlivý proces s generálem Mihailovičem, několikrát zmiňovaný historik David Martin poprvé svou knihu „*Zrazený spojenec. Necenzurovaný příběh Tita a Mihailoviče*“, kde kromě popisu Mihailovičových válečných zásluh a lvího podílu na operaci Halyard poprvé spekuloval o vlivu sovětských agentů na

---

¹⁵² tamtéž

¹⁵³ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 252

Mihailovičovy osudy (viz podkapitola 5.2.). Již devatenáctého dubna 1946 vyšla v novinách „New York World – Telegram“ o Martinově knize velmi příznivá a poměrně rozsáhlá recenze s názvem „*Churchill byl Titem podveden, tvrdí autor knihy*“.

Martin později své poznatky doplňoval a předkládal odborné i laické veřejnosti v dalších dvou knihách na toto téma. Roku 1978 vyšla jeho kniha „*Vlastenec nebo zrádce ? Příběh generála Mihailoviče*“ a v roce 1990 pak „*Pavučina dezinformace. Churchillův jugoslávský omyl.*“

Velmi ostrou protititovskou práci vydal v onen čas rovněž americký zpravodajec William Nicolín, který Tita důrazně napadal : „*První polovinu války strávil Tito v Záhřebu vykřikováním sloganů o imperialistické válce.*¹⁵⁴ *Tu samou dobu také vytvářel plány na převzetí na převzetí moci v Jugoslávii až válka skončí.*“¹⁵⁵

Výboru pro spravedlivý proces s generálem Mihailovičem se zdařilo upozornit americkou veřejnost na operaci Halyard a Mihailovičovo soudní stání, avšak svého hlavního cíle, tedy dosažení spravedlivého procesu pro velitele ravnogorských četníků, nedosáhli. Ani nemohli, protože daná záležitost přesahovala jejich možnosti.

Po Mihailovičově smrti se výbor přejmenoval na „Národní výbor zachráněných letců“ a pozměnil cíle své existence. Mezi ně teď patřilo zejména očistění Mihajlovičova jména a šíření informací o operaci Halyard a bojových zásluhách Jugoslávského vojska ve vlasti. Výbor vyvracel nejrůznější tvrzení titovské propagandy a velmi brzy začal usilovat o konkrétní, jasně vytyčený cíl – státní vyznamenání generála Dragoljuba Mihailoviče.

V čele Národního výboru zachráněných letců, stál až do své smrti v roce 1999 (Miodrag Pešič chybně uvádí rok 2001) major Richard Felman. Současným předsedou je podplukovník Charles Davies.

Tlak veřejného mínění se odrazil i v chování vrcholných amerických politických i vojenských činitelů. Na vysokých místech v americké administrativě, ozbrojených silách či tajné službě stále pracovalo mnoho osob, které patřily k ještě k válečným příznivcům Draži Mihailoviče, přičemž snad každý z nich znal příběh operace Halyard. Přestože navenek tomu nic nenasvědčovalo, v politických a vojenských kuloárech se vedla kampaň za Mihailovičovo vyznamenání již od doby jeho zatčení.

Jak poznamenává Gregory Freeman : „ *Co letci nevěděli, bylo, že Mihailovičovo jméno je stále zmiňováno v kancelářích Pentagonu... Jedním z těchto Mihailovičových obhájců byl i generál Dwight D. Eisenhower, vrchní velitel spojeneckých sil v Evropě, zodpovědný za plánování a dohled nad úspěšnou invazí do Francie a Německa v letech 1944 a 1945. Roku 1953 se stal prezidentem Spojených států. Eisenhower silně naléhal na prezidenta Trumana, aby...oficiálně uznal...že Mihailovič byl opravdovým přítelem Spojených států. V roce 1948 Eisenhower a armáda přesvědčili Trumana, že Mihailovič prokázal zemi velkou službu a zaslouží si uznání.*“¹⁵⁶

Pod tlakem Národního výboru zachráněných letců, armády, některých politiků a v neposlední řadě i veřejného mínění, americký prezident Harry Truman udělil posmrtně Dragoljubu Mihailovičovi nejvyšší vojenské vyznamenání jaké mohl Draža dostat – Řád cti (Legion of

¹⁵⁴ myšlena je celá druhá světová válka, tedy doba od září 1939, nikoliv od napadení Jugoslávie v dubnu 1941.

¹⁵⁵ In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 61

¹⁵⁶ Freeman, G. : Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II, New american library, 2007, str. 268

Merit) a to s následujícím vyjádřením : „*Generál Dragoljub Mihailovič se jako vrchní velitel jugoslávských sil a později ministr obrany, vyjimečně zasloužil v době od prosince 1941 do prosince 1944 o organizaci a vedení velmi důležitých sil odboje proti nepříteli, který okupoval Jugoslávii.*

Za ohromujícího úsilí jeho nebojácných jednotek bylo zachráněno a bezpečně navráceno pod přátelské vedení mnoho letců USA.

Generál Mihailovič a jeho síly konkrétně přispěly spojenecké věci a pomohly k dosažení konečného vítězství Spojenců a ačkoliv nebyly adekvátně vybaveny, všeho zbaveny pokračovaly v boji za extrémně těžkých podmínek.¹⁵⁷

Příznivci generála Mihailoviče dosáhli svého cíle a američtí účastníci operace Halyard měli dojem, že toto byla zatím největší splátka jejich dluhu vůči svému zachránci.

Vzhledem k formulaci Trumanova textu můžeme říci, že Truman neudělil Mihailovičovi vyznamenání pouze za jeho podíl na operaci Halyard, ale také za jeho celkový přínos v boji proti Německu a jeho spojencům. Zarážející však je, že Truman dobu Mihajlovičova boje datuje až od prosince 1941. Četníci přece poprvé zaútočili na Němce již počátkem června 1941 a v následujících měsících vedli až do listopadu téhož roku – někdy sami, jindy ve spolupráci s partyzány – proti okupantům relativně úspěšné boje. V prosinci 1941, v době německé ofenzívy proti domácímu odboji, Mihailovičovi četníci sváděli ústupové boje, přičemž od února 1942 se stáhli vůči německé branné moci do hluboké pasivity, z níž vystoupili teprve v září 1943

Na tuto zvláštní dataci skutečně nemohu nalézt uspokojivou odpověď a to ani v podobě spekulací teorie.

Povzbuzeni tímto velkým úspěchem, pokusili se představitelé Národního výboru zachráněných letců ještě v roce 1948 zařadit, aby Mihailovičovi byl přímo ve Washingtonu postaven památník. To už bylo na americké úřady přece jen příliš a Felmanův návrh odmítly s ohledem na jugoslávsko americké vztahy, přičemž realizace tohoto počínu by dle tvrzení odpovědných míst vyvolala zbytečné v historii zakořeněné třecí plochy mezi USA a komunistickou Jugoslávií.

Jak naznačuji výše, Truman se uvolil k vyznamenání Mihailoviče teprve po jistém přesvědčování. Jeho otálení nebylo zapříčiněno tím, že by měl pochybnosti ohledně Mihailovičových aktivit, nicméně prezident Truman si příliš nechtěl rozhněvat Titovu Jugoslávii. Jugoslávská federace měla totiž v geopolitickém uspořádání studenovělečného světa značně specifické postavení mezi Východem a Západem. Tito se sice považoval za neochvějného komunistu, nicméně jeho neochota poslouchat Stalinovy požadavky jej vedla k roztržce se Sovětským svazem, kterou západní mocnosti v čele s USA hodlaly využít a do budoucna tak oslabit pozici Sovětů na Balkáně. Počátky této roztržky jsou datovány právě rokem 1948.

Tito byl ochoten nastavovat Západu relativně přátelskou tvář, nicméně vše mělo své meze a Truman se obával, že vyznamenáním Mihailoviče by je mohl překročit. Právě z tohoto důvodu se tiskové oddělení Bílého domu postaralo o to, aby tentokrát odpadla mediální pompa, která je s udílením tak vysokého vyznamenání obvykle spojena. Nekonal se žádná tisková konference, ani jiná záležitost tohoto druhu.

Vyznamenání nebylo ani komu předat, neboť myšlenka návštěvy někoho z Mihailovičových příbuzných náležela do říše bajek.¹⁵⁸ Dražův řád tím pádem zůstával po mnoho let uložený ve

---

¹⁵⁷ Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 48

Spojených státech a teprve roku 2005 jej u šedesátého výročí konce druhé světové války převzala Mihajlovičova dcera Gordana, kterou při této příležitosti navštívilo několik amerických pamětníků operace Halyard.

Zajímavé také je, že američtí diplomaté v Itálii měli v souvislosti s Mihailovičovým vyznamenáním rovněž obavy ze zhoršení vztahů s Římem a upozorňovali, že americké sympatie k Mihailovičovi a četnickým elementům nevyvolají u Italů pražádné nadšení.

Památka generála Mihailoviče a povědomí o operaci Halyard si však díky výše popsaným událostem našly cestu k myslím nemála Američanů. Pro pozdější popularizaci celé věci mnoho vykonal americký kongresman za stát Illinois, Edward Derwinski, který v roce 1967 de facto zařídil odtajnění Mihajlovičova vyznamenání směrem k mediální aréně a postaral se právě o onu „pompu“, kterou Bílý dům v roce 1948 odepřel.

Tato mediální pozornost teď vykonala své a k Mihailovičovu odkazu se začali hlásit další američtí politici, včetně prezidentů. Kupříkladu Richard Nixon věnoval Mihailovičovi následující slova : „*Generál Draža Mihailovič byl vlastenec, statečný voják a odvážný spojenec Spojených států...Stovky amerických pilotů vděčí za svůj život generálu Mihailovičovi a jeho silám a americký národ na tento dluh nikdy nezapomene...*“¹⁵⁹

Ještě předtím připomenul osobu Draži Mihailoviče ve své prezidentské kampani arizonský guvernér Barry Goldwater, který použil Mihajlovičova odkazu ve své „jestřábi“, ostře antikomunistické řeči.

Kalifornský guvernér a později veleúspěšný prezident Spojených států Ronald Reagan v září 1979 vyjádřil obdiv k Mihailovičovi na schůzi Výboru kalifornských občanů za památku generála Draži Mihailoviče : „*Přeji si, aby bylo jasně řečeno, že tento hrdina byl poslední obětí zmatené a nesmyslné politiky západních vlád vůči komunismu... Generál Mihailovič není důležitý jen z prostého historického hlediska – také nás dnes něčemu naučil. Žádný západní národ, včetně Spojených států, nemůže doufat, že vyhraje svou vlastní bitvu za svobodu a přežití obětováním statečného druha politice mezinárodní účelnosti.*“¹⁶⁰

Na tom samém setkání Reagan rok před svým zvolením do prezidentské funkce také připomenul další místo, které Mihailovičovi v historii, přítomnosti i budoucnosti patří : „*Konečná tragédie generála Mihailoviče nemůže vymazat památku jeho hrdinného a často osamocené zápasu se dvěma tyranii, které postihly jeho národ, zápasu s nacismem a komunismem...Mihailovič patřil Jugoslávii, jeho duch nyní patří všem těm, kteří chtějí bojovat za svobodu.*“¹⁶¹

Roku 1987, v době Reaganova prezidentství se v americkém kongresu konalo slyšení o Dragoljubu Mihailovičovi, kde mu byla vzdána čest za vše, co pro spojeneckou věc vykonal.

---

¹⁵⁸ dvě ze čtyř Mihailovičových dětí se navíc koncem války svého otce zřekly. Jeho dcera Gordana k tomu byla nejspíše donucena pod nátlakem.

¹⁵⁹ Např. zde : <http://balkansnet.org/draza.html>

¹⁶⁰ . Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 272

¹⁶¹ např. zde : http://2.bp.blogspot.com/_ffGpgndXKG0/SbVCHyYzPsI/AAAAAAAAAAs/ep9tkV8xmEs/s1600-h/First_page_of_Reagan_letter_1979_16.jpg

Jméno generála Mihailoviče tak díky dlouhodobé usilovné práci jeho příznivců alespoň povrchně zakořenilo v historickém povědomí amerických občanů.

11.1. Setkání po letech

Ani po pádu titovského režimu nenastala situace, která by umožnila stárnoucím americkým veteránům navštívit místa jejich někdejší neplánované návštěvy Srbska. Jugoslávie se počátkem devadesátých let ocitla ve válce mezi národy, které tento umělý stát obývaly. Teprve roku 1995 nastolily dohody z amerického Daytonu relativně stabilní mír¹⁶².

V témže roce začali zachránění letci a ostatní američtí účastníci operace Halyard uvažovat o návratu do Srbska, tentokrát jako pamětníci a turisté. Mnozí z nich již nebyli naživu, jiným v cestě zabránil vysoký věk, spojený se zdravotními obtížemi. Přesto tři z nich narychlo odcestovali ze Spojených států, aby oslavili přímo na Ravne Goře spolu se Srby padesáté výročí konce druhé světové války – Richard Felman, Charles Davies a Nick Lulich. Spolu s nimi se do Srbska vydala Felmanova manželka Mary Anne.

Trojice vyrazila už s předstihem, aby mohla projít celé západní Srbsko, včetně Pranjani, kde se odehrávala nejdůležitější část evakuační fáze celé operace. Jejich výlet nezůstal utajen a krátce po příjezdu byli Američané během výletu zdraveni místními občany. „*Srbskem se rozkřiklo, že američtí letci se se po padesáti letech vrátili. Všude kam jsme přišli, v městečkách i velkých městech či vesnicích, nás lidé začínali zdravit.*“¹⁶³

V záposrbských vesnicích ještě žili pamětníci operace Halyard, nebo jejich děti a tak setkání nabývala silně emotivního rázu. Felman se kupříkladu potkal s Mišo Stefanovičem, synem Miodraga Stefanoviče, četníka, který kdysi ručil za Felmanovu bezpečnost (viz str. 61). Stefanovič junior sdělil Felmanovi smutnou novinu, že jeho otec byl po válce komunisty zatčen a popraven. Ostatní vesničané zase vyprávěli, že komunisté povraždili nemálo místních, kteří stavěli improvizované letiště na Galovičově poli. Slovy Richarda Felmana : „*Přítomnost Američanů rozpomenula obyvatelé Pranjani na tragické zkušenosti, následující po válce. Jedna příhoda o nešťastných lidských osudech následovala druhou.*“¹⁶⁴

Návštěvníci nevynechali ani návštěvu Galovičova pole, v roce 1995 přeměněného na pietní místo, kde vlály vedle sebe ravnogorská, srbská, americká a izraelská (!) vlajka.

Krátce po opuštění Pranjani pozval Američany místní kněz Kosta Mitrovič na mši, přičemž ve svém kázání se vrátil k událostem z roku 1944.

Americkým návštěvníkům se dostalo v Srbsku vřelého přijetí, přestože Clintonova administrativa během války v Jugoslávii zaujímalá vůči Srbům negativní postoje a neoficiálně podporovala chorvatskou (později i bosenskou) stranu. Srbové dokázali odlišit politiku Bílého domu od názoru svých hostů. Zrovňatak Američané poskytli na jaře 1995 první rozhovor v Srbsku novinám „Srpska Reč“, tehdy jednomu z těch celostátních tištěných médií, které

---

¹⁶² alespoň do roku 1999, kdy byla stabilita jugoslávského prostoru vážně ohrožena bezprecedentním nátlakem „Mezinárodního demokratického společenství“ na Srbsko v otázce provincie Kosovo a Metohija. Celý proces vyvrcholil v únoru 2008 neregulérním vznikem Republiky Kosovo, porušujícím jak principy vzniku státních celků na Balkáně, nastavené Daytonskými dohodami o uspořádání Bosny, tak zejména rezoluci OSN z roku 1999. V čele nového státu navíc stanuly osoby zapojené do kriminálních zločinů i zločinů proti lidskosti.

¹⁶³ Felman, R. : Return after 50 years to Serbia at mountain in Ravna Gora. In : Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II, Serbian masters society, 2002, str. 243

¹⁶⁴ tamtéž

nebylo pod kontrolou autoritativní vlády srbského nacionálního socialisty Slobodana Miloševiče.

Následovalo pozvání do televizního Studia B a rozhovory dalším tištěným periodikům jako „Politika“ (ta naopak patřila mezi prorežimní tiskoviny, nicméně nehodlala „nechat“ letce pouze opozičním listům), „Vesti“ a jiné.

Osmého května 1995 se Američané objevili na Ravne Goře, kde společně s dalšími padesáti tisíci srbskými návštěvníky za pozornosti srbských médií oslavili Den vítězství. Tehdy devětasátdesátiletý Nick Lalich pozvedl sklenici rakije a zanotoval neoficiální hymnu ravnogorských četníků „*Od Topole pa do Ravne Gore*“, přičemž tisíce hrdel se k němu přidaly. Lalich následně pokračoval ve zpěvu četnických písní a Felman poznamenal, že dlouho neviděl Laliche tak šťastného.

Major Felman rovněž uspokojeně glosoval přítomnost mnoha mladých lidí, které komunistická propaganda, jíž čelili během školních let, evidentně nepřesvědčila o Mihailovičově údajném zrádovství.

Felman ve svých vzpomínkách krom jiného znechuceně upozornil na ignoranci, kterou projevila americká mediální aréna vůči jejich návštěvě Ravne Gory : „*Associated Press byl ten den na Ravne Goře a referoval o 50 000 lidech, kteří zde byli přítomni. Ačkoliv celá příhoda byla americké rozhlasové službě zaslána pod titulkem „Vděční Američané se připojili k srbské oslavě konce druhé světové války“, v amerických novinách se neobjevilo jediné slovo.*“¹⁶⁵

To plně konvenovalo s přístupem amerických odpovědných míst k Srbsku, které bylo po celou válku v devadesátých letech líčeno jako bezmála komunistický stát a stavěno do protikladu s údajně demokratickým Chorvatskem. Chorvatský boj za svobodu a samostatnost byl pochopitelně jako takový plně oprávněný, nicméně Tudjmanův režim rozhodně nepředstavoval (zejména ve druhé polovině devadesátých let) demokracii západního typu. Prezident Franjo Tudjman sice na rozdíl od Miloševiče neinklinoval v devadesátých letech k socialismu, nýbrž ke konzervatismu¹⁶⁶, nicméně metody, kterými řídil Chorvatsko byly podobné Miloševičovu vládnutí v Srbsku.

Po oslavách na Ravne Goře se američtí hosté ještě vydali do několika míst v Srbsku. Navštívili kupříkladu Novi Sad (přezdívaný Vídeň Srbska) nebo Sremski Karlovc. V Bělehradu se pak osobně setkali s Vukem Draškovičem, tehdejším vůdcem národně konzervativní opozice vůči Miloševičovu režimu a účastnili se recepce v místním aeroklubu, konané na jejich počest.

Oficiální americká místa už nemohla jejich příjezd do Bělehradu ignorovat a tak byla celá čtveřice pozvána zástupcem americké ambasády Matthew Palmerem na slavnostní večeři v prostorách velvyslanectví.

Alespoň tři z amerických účastníků operace Halyard si tak v polovině devadesátých let splnili sen, který mohli mnozí jejich kolegové pouze snít. Navštívili srbská místa, spojená s jejich životními osudy a mohli veřejně poděkovat Srbům za jejich pomoc ve válečných časech. Felman a Lalich se do Srbska již nikdy nepodívali, přesto o deset let později následovala návštěva dalších amerických účastníků operace Halyard v Srbsku.

---

¹⁶⁵ tamtéž, str. 244

¹⁶⁶ Zatímco Slobodan Milošević patřil před rozpadem Jugoslávie patřil k prominentním komunistům, Tudjman byl za své národně chorvatské postoje vězněn.

U příležitosti šedesátého výročí konce druhé světové války v Evropě dorazili na tradiční ravnogorskou oslavu navzdory zdravotním problémům zachránění letci Carl Musgrove, Robert Wilson a Charles Davies, společně s Musulinovým a Lalichovým radistou Arthurem Jibilianem a Georgem Vujnovichem (tehdy devadesátiletým), který se staral o hladký průběh operace Halyard z Bari, přičemž byl autorem názvu akce.

Tentokrát Američané nepřijeli s prázdnýma rukama. Devátého května při setkání s Mihailovičovou dcerou Gordanou jí konečně mohli předat Řád cti, kterým byl Mihailovič vyznamenán již před osmapadesáti lety. *„Rozrušená a rozechvěná, s třesoucíma se rukama, Gordana propukla v slzy, když jí Američané předávali Řád cti. Políbila fotografii svého otce, šeptající ke svému ztracenému otci. Američanům tekly slzy, částečně z vděčnosti a částečně z toho důvodu, že Gordana Mihailovičová jim připomínala všechny ženy, které je tenkrát běžely pozdravit poté co seskočili na padácích k zemi a vůbec všechny vesničany, kteří jim pomáhali na jejich dlouhé cestě.“*¹⁶⁷

Srbské sdělovací prostředky věnovaly celé události poměrně značnou pozornost, na rozdíl od těch amerických. Americkým tiskem proběhlo minimum krátkých notic. Arthur Jibilian neskryval své rozhořčení nad skutečností, že původně zamýšlené veřejné předání vyznamenání s veškerými doprovodnými ceremoniemi, bylo téměř na poslední chvíli změněno na soukromé setkání v bytě Mihailovičovy dcery. U dekorování jedním z nejvyšších amerických vyznamenání se skutečně jedná o dosti netypický způsob. Jibilian nabyl dojmu, že vládní administrativa se snaží mlčet o Mihailovičových zásluhách, stejně jako o morálním dluhu, který pro USA z operace Halyard vyplývá.

Vyzdvihování role Jugoslávského vojska ve vlasti jakoby se nehodilo do obrazu „zlého“ a „protizápadního“ Srbska, vytvářeného jak Clintonovou, tak Bushovou administrativou. A tak zatímco prezidenti Truman, Eisenhower, Nixon či Reagan se k odkazu generála Mihailoviče hrdě hlásili, jejich následovníci Clinton a Bush o Dražovi zarytě mlčeli. U nominálně pravicového republikána Bushe to je pro mnohé poněkud zarážející.

Připomeňme si základní souvislosti, které nám mohou osvětlit zdrženlivý přístup dvou amerických vlád k zásluhám Mihailovičových četníků či obecně k pozitivním informacím o Srbsku a Srbech.

Čtyři roky po podpisu Daytonských dohod, které ukončily krvavý rozpad Jugoslávie, zahájilo „mezinárodní demokratické společenství“ prostřednictvím NATO bombardování Srbska (tehdejší Svazové republiky Jugoslávie). Tomu předcházelo ultimátum z Rambouillet, které vážně narušovalo suverenitu a nezávislost Srbska a proto jej srbská vláda odmítla. Pod záminkou ochrany albánské populace srbské provincie Kosovo a Metohija přistoupilo „mezinárodní demokratické společenství“ k leteckým úderům NATO proti Srbsku, které byly v rozporu s mezinárodním právem a byla při nich použita i munice zapovězená ženevskou konvencí.

Americký prezident Bill Clinton a jeho ministryně zahraničí Madeleine Allbrightová podpořili místní „Kosovskou osvobozenou armádu“ (UCK), která ještě v roce 1999 figurovala na americkém seznamu teroristických organizací. Její vůdcové Hashim Thaci, Agim Ceku nebo Ramush Haradinaj byli zapojeni do mezinárodního obchodu s drogami,

---

¹⁶⁷ Freeman, G. : Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II, New american library, 2007, str. 279

přičemž Agim Ceku byl odpovědný za pokus o etnické vyčištění Medaku od srbského obyvatelstva v roce 1993.

UCK se kvůli zásahům srbských bezpečnostních sil (které byly ovšem místy doprovázeny nepřiměřenou brutalitou) ocitla koncem devadesátých let téměř před zhroutilím, avšak podpora ze strany „mezinárodního demokratického společenství“ ji znovu vrátila do hry.

Srbsko se po téměř osmdesáti dnech nepřetržitého bombardování (někdy i civilních cílů) vrátilo k jednacímu stolu. Kosovo se stalo mezinárodním protektorátem, avšak formálně zůstávalo součástí Srbska, jak potvrzovala i rezoluce OSN z léta 1999.

V únoru 2008 vyhlásila „Republika Kosovo“ v čele s kriminálním a válečným zločincem Hashimem Thačim svou samostatnost. Učinila tak pod patronací „mezinárodního demokratického společenství“, které tím porušilo jak zmiňovanou rezoluci OSN, tak principy nastavené dohodami z Daytonu.

Celá kampaň proti Srbsku nadto probíhala za soustavného překrucování faktů a leckdy i šíření vyložených lží, jako například v „kauze Račak“, která byla podvodným pokusem o vytvoření „učebnicového“ masakru albánských civilistů Srby.¹⁶⁸

Jiří Dientsbier, někdejší zmocněnec OSN pro bývalou Jugoslávii se ohledně přístupu „mezinárodního demokratického společenství“ ke kosovské krizi vyjádřil takto : „*tento zásah byl naprosto nesmyslný a založený na nesprávných, ba dokonce zfalšovaných důvodech. ... Srbská armáda nezabýjela civilisty, to je velký omyl ... Naopak se snažila zabránit největším zvěrstvům, které tam páchali srbští extrémisté a fašisté (např. Arkánovci) ... Jugoslávská armáda se tam snažila hrát celkem pozitivní roli, bránila území své země a zatlačovala kosovskou guerillu. ... To, že vesničané odcházeli do hor a lesů, a vykládalo se to jako etnická čistka, je nesmysl – Tito lidé utíkali a skrývali se před bojem, který tam probíhal.*“¹⁶⁹

V této atmosféře byly jakékoliv veřejné zmínky o pomoci generála Mihailoviče a jím vedeného srbského národního odboje Spojeným státům něčím nevítaným. Srbsko přece muselo být oním krvavým státem, jehož „špatnost“ je historicky podmíněna. Snad ve všech amerických hraných filmech, natočených o krvavém rozpadu Jugoslávie, kdy se všechny strany dopouštěly nepřijatelných krutostí, jsou vždy Srbové vykreslováni jako agresori, zločinci a genocidní maniaci. O zločinech, kterých se dopustili Chorvaté a zejména bosenští muslimové, americká filmová tvorba cudně mlčí. Tento přístup, bohužel, přetrvává do dnešních dnů a pro operaci Halyard v něm logicky jaksi není místo.

Gregory Freeman v tomto směru výstižně shrnul pocity Arthura Jibiliana z roku 2005, po jeho návratu ze Srbska : „*Jibilian si byl jist, že znovu zasáhlo ministerstvo zahraničí, neochotné připustit publicitu příznivou generálu Mihailovičovi ani po šedesáti letech. „Stále zde existuje konspirace, jejímž cílem je zabránit tomu, aby byl tento příběh vyřčen.“*“¹⁷⁰

V tomto bodě však vychází snaha amerických oficiálních míst čím dál více naprázdno, o čemž svědčí i událost z konce roku 2007, kdy v USA vyšla vynikající práce Gregoryho Freemana o operaci Halyard. Této knize se okamžitě dostalo pochvalných reakcí od mnoha uznávaných komentátorů a americká veřejnost ji přijala s velkým uspokojením. Freemanově knize se

¹⁶⁸ více kupříkladu zde : <http://www.srpska-mreza.com/ddj/Racak/Tiker/RacakFile.html>

¹⁶⁹ In : <http://vesely.blog.respekt.cz/c/77128/Balkanske-valky-v-retrospektive.html>

¹⁷⁰ Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 279

taktéž dostalo značné publicity i v jiných než tištěných médiích.¹⁷¹ Ze strany antisrbských publicistů a politiků v americkém prostředí nepadla vůči Freemanově přesvědčivé práci jediná námitka. Protisrbsky naladěná místa jednoduše mlčí.

Zdá se tak, že pravda o zásluhách Jugoslávského vojska ve vlasti v boji proti silám Osy - alespoň ve Spojených státech - vítězí nad politickými a zákulisními tlaky.

Roku 1997 se odehrál důležitý krok ohledně hodnocení generála Mihailoviče ve Velké Británii, zemi, která se postarala největším dílem o rozšíření Mihailovičovy mezinárodní popularity, aby ho posléze zavrhla a opustila. Britové tehdy zpřístupnili záznamy, které přiznávají podíl „Stalinových anglánů“ na britskou politiku v oblasti Balkánu¹⁷².

Po desetiletích vytrvalé práce tak konečně dochází k odstranění mnoha účelových nánosů z obrazu srbského národního odboje. K tomuto cíli chce přispět i tato diplomová práce.

12. Závěrečné shrnutí

„Prehistorii“ Jugoslávského vojska ve vlasti můžeme datovat do doby následující téměř bezprostředně po porážce královské Jugoslávie, v dubnu 1941. Tehdy dorazil osmačtyřicetiletý plukovník jugoslávské armády, Dragoljub „Draža“ Mihailovič na náhorní planinu Ravna Gora v západosrbských horách, kde se skupinou šestadvaceti až jedenatřiceti mužů (většinou armádních důstojníků), zahájil odboj proti německé okupační moci. Jeho muži se nazývali ravnogorskými četníky, podle vzoru guerillových bojovníků z protitureckých bojů a z první světové války. Později začal Mihailovič používat název „četnické oddíly jugoslávské armády“ a následně „Jugoslávské vojsko ve vlasti“ Historizující označení „četnici“ však Mihailovičovým silám už zůstalo. Příslušníci Mihailovičových oddílů byli také označováni jako „ravnogorci“ nebo „dražinovci“

V Horském štábu, jak se nazývalo Mihailovičovo velitelství na Ravne Goře, převažovali mladší důstojníci předválečné jugoslávské armády, většinou v hodnosti majora.

Ideově četnický odboj vycházel zejména z konzervativního srbského nacionalismu, nepřilíš úspěšně maskovaného pod hlavičkou „jugoslávství“. Mihailovič si přál obnovení teritoriálního rozsahu předválečné Jugoslávie s pokud možno etnicky homogenizovanými oblastmi. Dominantní roli mělo v obnovené Jugoslávii hrát Srbsko, stejně jako před druhou světovou válkou.

Ideově politická stanoviska ravnogorského hnutí formuloval Ústřední národní výbor, vytvořený na sklonku srpna 1941, převážně z osob okolo předválečného Srbského kulturního klubu. Hlavními ideology se stali Stevan Moljevič a Dragiša Vasič. Po četnickém kongresu v Ba, v lednu 1944, převážily ve výboru umírněné skupiny okolo Živko Topaloviče.

Kvůli svému srbskému nacionalismu nebylo ravnogorské hnutí schopno přitáhnout do svých řad výraznější množství nesrbských národností či etnik bývalé Jugoslávie (s výjimkou ČernoHORců).

Tohoto nedostatku obratně využívalo partyzánské Národně osvobozené hnutí (NOP), které se naopak profilovalo jako internacionální.

---

¹⁷¹ Např. Reportáž televizního zpravodajství „News 11“ o operaci Halyard In :

<http://www.youtube.com/watch?v=Y5CXope9ncI&feature=related>

nebo rozhlasový rozhovor s Gregorym Freemanem In : <http://www.youtube.com/watch?v=4qbJyhDnbRI>

¹⁷² blíže Freeman, G. : *Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II*, New american library, 2007, str. 272 - 273

Organizačně se Jugoslávské vojsko ve vlast členilo vzestupně do čet, praporů, brigád a sborů. Vlastní organizace ovšem nebyla příliš adekvátní druhoválečným podmínkám. Z četnických oddílů se nikdy nepodařilo vytvořit armádu v pravém slova smyslu, mnoho lokálních velitelů mimo oblast užšího Srbska (zejména ve východní Bosně) jednalo značně samostatně a Mihailovič měl nad nimi velmi omezenou míru kontroly. Mobilita četnických oddílů, vázaných na konkrétní území byla nízká.

Přesto se Mihailovičovi a jeho emisarům podařilo vytvořit zejména v Srbsku, ale i Bosně, Hercegovině a Černé Hoře silné odbojové hnutí, menší jednotky Jugoslávského vojska ve vlasti operovaly i ve Slovinsku.

Mimo užší Srbsko bylo chování četnických velitelů velmi nezávislé na Mihailovičově velitelství. Obzvláště nepřehledná situace nastává zejména v italském záboru někdejší Jugoslávie. Část četnických velitelů zde zůstává věrná Mihailovičovi, část se stahuje do čistě lokální izolace a vytváření „pašalíků“, jiní lokální velitelé mění účelově strany konfliktu, další kolaborují s okupanty a v ojedinělých případech i se silami „Nezávislého chorvatského státu“ (NDH).

Mihailovič v prvopočátcích ravnogorského hnutí uplatňoval strategii drobné, ale soustavné guerillové války, neboť se touto problematikou intenzívně zabýval již v meziválečném čase. Proto již na konci dubna 1941 provedli četnici první drobnější sabotáže a už začátkem června 1941 úspěšně zaútočili na německou vojenskou jednotku. Mihailovič tak zahájil konfrontaci s Němci dříve než komunistický odboj.

Další bojové akce proti Němcům podnikají četnici v srpnu, září a říjnu 1941, někdy samostatně, jindy v součinnosti s konkurenčním levicovým odbojem partyzánů, pod vedením komunisty Josipa Broze – Tita.

Organizovaná spolupráce s partyzány probíhala až do listopadu 1941, poté se obě křídla jugoslávského odboje pustila do vzájemného boje, čímž rozpoutala občanskou válku, provázenou oboustrannými krutostmi a vražděním. Dá se říci, že zhruba od prosince 1941 považují ideově zneprátená odbojová hnutí za primárního nepřítele svého konkurenta, s nímž svádějí boj o budoucí podobu Jugoslávie.

Vzhledem k tvrdým represím, následujících po četnických bojových vystoupeních proti okupantům (a také kvůli roztržce s partyzány) Mihailovič mění v listopadu 1941 svou strategii, přičemž zdůrazní její pasivní prvky. Hlavním úkolem četnického hnutí bylo od té doby rozvíjet ovládané území, zlepšovat zpravodajskou činnost, shánět zbraně, vytvářet kontrapropagandu a zvyšovat bojeschopnost mužstva. Četnici vyčkávali na předpokládané vylodění britských sil na Balkáně, po kterém hodlal Mihailovič vyzvat k boji s okupanty celý srbský národ.

Bojové akce proti Němcům Mihailovič v listopadu 1941 nechal omezit na nejnужnější sebeobranu. Tato taktika se zpočátku jevila jako správná, později se však stala hlavní příčinou úpadku četnických oddílů a vedla ke vzrůstu vlivu Titova odboje, jenž vyznával výrazně aktivnější přístup v boji s okupanty.

Voják britských commandos, Bill Jenkins, sloužící během války jako člen vojenské mise u Titových partyzánů soudil, že Mihailovič touto taktikou promrhal i své faktické výhody, které měl oproti partyzánům : *„Mihajlovič měl zprvu výhodu lepšího výcviku a kvalitnější výzbroje svých mužů oproti partyzánům, ale jeho politika šetření zásob vedla k dlouhým obdobím nečinnosti, jež nabourávala morálku bojovníků a časem bylo čím dál tím složitější kontrolovat aktivity podřízených“*¹⁷³

¹⁷³ Jenkins, B. : Říkali mi Commando. Vzpomínka na operace 43. komanda britské Královské námořní pěchoty na jaderském pobřeží, Books, 1998, str. 64

Uprostřed listopadu 1941 podnikají německé síly velkou ofenzívu proti četníkům a partyzánům na území Srbska. Daří se jim obě hnutí výrazně poškodit. Ravna Gora je dobytá (stejně jako partyzánské centrum v Užici) a Mihailovič ustupuje do italského záboru, kde pobývá u černohorského lokálního velitele, majora Pavla Djurišiče. Na Ravnou Goru se Mihailovič vrací na jaře 1943.

V prosinci 1941 vyhlašuje Adolf Hitler operaci Mihailovič, s cílem dopadnout či zabít velitele ravnogorců.

Na Srby osídlených částech ustašovského Chorvatska četníci bránili místní Srby před genocidní politikou režimu Ante Paveliče, přičemž někteří z nich se uchýlili ke svévolným a krvavým odvetám vůči chorvatskému a bosenskému obyvatelstvu. Počínání majorů Pavla Djurišiče, Jezdimira Dangiče a Momčilo Djujiče nabylo v tomto ohledu počátkem roku 1943 jednoznačně genocidních rozměrů. Tito velitelé však nejednali na Mihailovičův rozkaz a od jara 1943 si takto počínali dokonce proti jeho pokynům.

Těchto masakrů dokázali propagandisticky využít ve svůj prospěch zejména partyzáni, ale do jisté míry i ustašovci.

V srpnu 1941 dochází k prvnímu radiovému kontaktu Jugoslávského vojska ve vlasti s Velkou Británií, kde byl Mihailovič díky počátečním úspěchům - notně zveličených propagandou BBC – velmi populární. Britská válečná propaganda mluvila o Mihailovičově odboji v superlativech a připisovala mu až do října 1942 také akty partyzánské odboje. Velmi pozitivně Mihailoviče vnímali i USA. Jeho roli až do léta 1942 plně uznával i Sovětský svaz.

V polovině září 1941 vysadila britská ponorka na jugoslávském pobřeží zpravodajskou misi kapitána Duane „Billa“ Hudsona, který kontaktoval Mihailovičův štáb a doporučil svým nadřízeným četníkům materiálně pomoci. První dodávka vojenského materiálu z Velké Británie se konala již začátkem října téhož roku.

Koncem prosince 1942 přibyla k Mihailovičovi další britská mise vedená plukovníkem Williamem Baileym, jehož činnost později supervizoval generál William Armstrong. Poslední britská mise dorazila k Mihailovičovi v létě 1943. Jednalo se o diverzně destruktivní skupinu kapitána Michaela Leese.

Postoj jugoslávské exilové vlády v Londýně k Mihailovičovi prošel několika proměnami. Zpočátku se premiér Dušan Simović a král Petar II stavěli k Mihailovičovi odtahitě, neboť si uzurpovali monopol na jugoslávský nekomunistický odboj. Poté co vláda v důsledku vnitřních sporů, politických neúspěchů a ignorantského chování krále ztrácela v očích Londýna svou prestiž, svezla se na vlně Mihailovičovy popularity a přijala Dražu za svého. V listopadu 1941 byl Mihailovič jmenován velitelem všech vlasteneckých sil v Jugoslávii, později jej exilový premiér Slobodan Jovanović povýšil do hodnosti generála a následně ho král Petar ustanovil ministrem obrany.

V zimě a v létě 1942 byl Mihailovič znovu dvakrát povýšen a stal se důležitým symbolem odporu v okupované Evropě. Premiér Jovanović sdílel i mnohé Mihailovičovy názory a tak velitele ravnogorců protežoval i za cenu zvýšené averze chorvatských exilových politiků. V pročetnické linii pokračovali i Jovanovičovi nástupci, premiéři Božidar Purič a Miloš Trifunović.

S ohledem na změněný postoj Britů k Mihailovičovi sílil od začátku roku 1944 tlak na krále Petara, aby se od Mihailoviče distancoval. Ten se sice nejprve zdráhal, ale v červnu 1944 Dražu odvolal z funkce a v září 1944 vyzval četníky, aby přešli k Titovi. Poslední premiér značně nestabilní exilové reprezentace Jugoslávie, Ivan Šubašič už s Mihailovičem nepočítal.

Období od začátku února 1942 do druhého zářijového týdne roku 1943 je dobou nejhlubší pasivity četnického odboje ve vztahu k německé okupační moci. Četníci v něm svedou pouze několik bojů s kolaborantskými jednotkami Milana Nediče a Dmitrije Ljotiče. Jinak se věnují bojům s partyzány, ustašovci a muslimskými milicemi.

Jejich nečinnost kontrastuje se vzrůstající aktivitou partyzánského odboje a vede tak Brity k úvahám o změně partnera v domácím jugoslávském odboji.

Na druhou stranu četníci si v této době upevňují dominanci nad Srbskem a razantně odrážejí pokusy partyzánů o průnik do oblasti užšího Srbska.

Z důvodu pasivity ravnogorských četníků v období od února 1942 do počátku září 1943 a také kvůli jejich neschopnosti oslovit nesrbská etnika, Britové postupně mění svůj vztah k Mihailovičovi. V květnu 1943 je vyslána první britská mise k partyzánům, později dochází k rozdělení dodávek mezi četníky a partyzány.

Na konferenci v Teheránu z přelomu listopadu a prosince 1943 oznámil britský premiér Winston Churchill ukončení pomoci britským četníkům a naopak začátek výhradní orientace na Titovy partyzány. Toto rozhodnutí nezměnilo ani obnovení bojové aktivity četníků v září 1943.

Od prosince 1943 tedy Britové zastavují dodávky a veškerou podporu Jugoslávskému vojsku ve vlasti a do konce května 1944 odchází z Dražova štábu všichni příslušníci britských misí.

Vysoce pravděpodobná je však možnost, že toto rozhodnutí ovlivnila také dezinformační hra sovětských špiónů v britské tajné službě SOE, zejména velitele její expozitury v Bari, majora Jamese Klugmana.

Americké mise, které však byly malé a měly čistě zpravodajské či záchranné úkoly u Mihailoviče zůstaly.

Právě s americkými misemi je spojena operace Halyard, jíž je věnována druhá část práce. První američtí zpravodajci z tajné služby OSS přicházeli k Mihailovičovi teprve v létě 1943, jako součást britských misí. Spojené státy totiž považovaly Balkán za okrajovou oblast svého zájmu a respektovaly ji coby britskou vlivovou sféru

První samostatná americká mise, vedená plukovníkem Albertem Seitzem se objevuje na Ravne Goře v září 1943.

Klíčovou roli zaujímá výsadek amerického kapitána George Musulina z října 1943. Musulin dopodrobna zkoumal stav Jugoslávského vojska ve vlasti a připravoval terénní zázemí pro operace na záchranu amerických pilotů, sestřelených nad Srbskem. Dá se říci, že Musulin byl faktickým architektem provedení operace Halyard v praktické rovině.

Třináctého února 1944 přibyla do Mihajlovičova štábu ještě americká mise pod vedením podplukovníka Chrise McDowella.

Záchrana velkého množství členů leteckých posádek z podstatné míry závisela na schopnostech, odvaze a nasazení Mihailovičových četníků, kteří odvedli svou práci v tomto bodě na výbornou.

Díky systému četnických záchranných družstev a ochrannému štítu okolo Pranjani, za jejíž obranu zodpovídal mimořádně schopný četnický důstojník Zvonimir „Zvonko“ Vučkovič, se

podarilo již od sklonku ledna 1944 zachraňovat velké množství sestřelených letců, patřících zejména 15. letecké armádě amerických vzdušných sil.

Zachránění piloti byli dopravováni do oblasti okolo západosrbského města Pranjani, kde místní obyvatelé postavili na Galovičově poli improvizované letiště, z něhož později probíhaly evakuace pilotů do bezpečí.

Během zajišťování podmínek pro operaci Halyard se četnické oddíly několikrát úspěšně střetly s malými německými jednotkami, k masivnímu úderu proti silně hlídané Pranjani Němci z různých důvodů nepřikročili.

Rovněž problém zásobování a přísunu léků četníci vyřešili nejlépe, jak to v daných podmínkách šlo.

Američtí piloti se při svém pobytu v Srbsku setkávali s velice přátelským a maximálně obětavým postojem místních obyvatel a došlo zde i k navázání mnoha přátelství. Četníci a venkované na jimi kontrolovaném území se k sestřeleným pilotům chovali velmi vstřícně, zatímco menší část letců, zachráněná partyzány, prodělala zpravidla poněkud jinou zkušenost.

Američané obecně byli s četníky velmi spokojeni a v dubnu 1944 dokonce zamýšleli poslat k Mihailovičovi čtyřicet poradců a instruktorů, jakož i začít posílat materiální pomoc. To mohlo vrátit četníky do mezinárodně politické hry, avšak americký prezident Franklin Roosevelt, který nespatořoval v Jugoslávii prioritu, nakonec ustoupil rozhodnému tlaku britského premiéra Winstona Churchilla a od záměru takřka v poslední chvíli ustoupil.

Z expozitury OSS v Bari zajišťoval záchranou operaci kapitán George Vujnovich, který byl v této věci přímo odpovědný řediteli OSS Williamu „Wild Billu“ Donovanovi. Vujnovich, jenž je také autorem názvu operace Halyard, dohodl se vzdušnými silami USA vytvoření Jednotky záchrany leteckých posádek (ACRU), která měla provádět faktickou evakuaci shromážděných letců. Tato jednotka, podřízená plukovníku OSS (později generálu) Georgi Kraigherovi, disponovala transportními letouny DC – 3 Dakota a C – 47 Douglas, stejně jako doprovodnými stíhačkami P – 51 Mustang a P – 38 Lightning.

První evakuace z Galovičova pole u Pranjani se odehrála devětadvacátého května 1944, přilet letounů však ještě nebyl produktem organizované akce, jednalo se o iniciativu Seitze a Musulina, díky níž odletělo do bezpečí čtyřicet amerických a dvacet britských letců.

K prvnímu organizovanému transportu z Pranjani došlo devátého srpna 1944, další následovaly desátého, patnáctého, osmnáctého a devětadvacátého srpna. Jednalo se o nejrozsáhlejší evakuační etapu, kdy bylo z Pranjani evakuováno 345 amerických letců a 27 jejich spolubojovníků jiných národností.

Zatímco evakuace z devátého srpna proběhla v „noční variantě“, tedy za tmy a bez stíhacího doprovodu, všechny ostatní byly provedeny na žádost kapitána Musulina za dne. Tato varianta znamenala více evakuačních vln v kratším časovém úseku za silného doprovodu stíhacích letounů.

Poté co Musulin opustil s posledním evakuačním letadlem z Pranjani Srbsko, převzal velení nad operací Halyard kapitán Nick Lalich, který přiletěl do Srbska na palubě transportního Douglasu devátého srpna 1944.

Lalich sice přebíral úkol v době, kdy většina práce byla vykonána, musel však pracovat v obtížnějších podmínkách než jeho předchůdce podmínkách, kdy se situace Mihailovičových sil od podzimu 1944 výrazně zhoršovala.

Šestnáctého září 1944 dokončili pročetničtí venkované stavbu letiště v srbském Kočeljevu v oblasti Mačva a již druhého dne zde přistávaly americké transportní letouny. Druhá a

poslední evakuace z Kočeljeva se konala devětadvacátého září. Při těchto dvou transportech bylo evakuováno padesát členů leteckých posádek.

Pod tlakem partyzánské ofenzívy a blížící se Rudé armády Mihailovičovy jednotky ustoupily do východní Bosny, kde bylo ve dnech dvaadvacátého října až prvního listopadu postaveno třetí a poslední četnické letiště. Jeho konkrétní lokací byla Boljanice poblíž Doboje. Evakuace zde proběhly dohromady tři. Prvního listopadu a sedmadvacátého prosince 1944 a následně koncem února 1945 (autorovi této práce se nepodařilo zjistit přesné datum, přičemž má důvodné podezření, že není známo nikomu).

Poslední únorový transport se týkal pouze několika jednotlivců, kteří z nejrůznějších důvodů nemohli odletět dříve a stačilo k němu jediné transportní letadlo, které tyto „opozdílci“ ani nezaplňli do posledního místa.

Jelikož bombardování cílů na Balkáně bylo Spojenci ukončeno v závěru října 1944, nebylo již koho zachraňovat a americké mise od Mihailoviče postupně odešly. Oficiálně však USA Mihailoviče nikdy neopustily.

Operace Halyard tak skončila. Bylo při ní dopraveno do bezpečí 513 amerických letců a 80 letců jiné státní příslušnosti. K tomu musíme připočítat ještě čtyřicet Američanů a dvacet Britů, evakuovaných koncem května 1944. Všechny transporty dopadly úspěšně, nedošlo ke ztrátě jediného života. Jednalo se o největší záchrannou misi tohoto typu v dějinách americké ozbrojené moci.

Považuji za nutné říci, že četnici rozhodně zachránili více pilotů než partyzáni, což uznávají všichni dostupní autoři s výjimkou Miroslava Tejchmana. Jeho nezdokumentovaný údaj, vypovídající ve prospěch partyzánů (viz str.2) je nepravdivý a nemá oporu v žádném mi dostupném zdroji. Jako takový ho tudíž s co největší důrazností odmítám.

Všechny ostatní použité prameny rozličného druhu z různých časových období naopak potvrzují čísla udávaná v této práci.

Přelom září a října 1944 znamenal pro Mihailoviče osudový zvrát. Spojenci i králem opuštěný četnický velitel se ocitá v zoufalé situaci. Do užšího Srbska pronikají po dlouhé a neúspěšné snaze partyzánské jednotky, které rychle ukončují dominantní postavení ravnogorského hnutí v oblasti.

Začátkem října vstupuje na srbské území Rudá armáda, s níž sice mají četnici dohodnutý účelový a krátkodobý modus vivendi, ten jim ale nedává záruky do budoucna. Mihailovičovy jednotky v čele s podplukovníkem Dragutinem Keserovičem se tak podílejí společně se sovětskými silami na osvobození Srbska od nacistické moci (kupříkladu osvobození Čačaku a Kruševace), krátce po skončení bojů jsou však Rudou armádou odzbrojeny a mnohdy internovány.

Od Mihailoviče se taktéž v této době distancuje mnoho jeho podřízených velitelů. Mnozí rezignují na jakoukoliv činnost, jiní přebíhají k partyzánům či Němcům.

Mihailovičovi je v této tristní situaci Američany dvakrát nabídnuto, aby opustil Srbsko spolu s evakuovanými letci v průběhu posledních vzletů operace Halyard. Mihailovič však odmítl jak listopadovou nabídku podplukovníka McDowella, tak i tu prosincovou z úst kapitána Lalice. Mihailovič hodlal zůstat se svými lidmi až do úplného konce.

Generál Mihailovič tak nastupuje cestu osamoceného desperáta, který s nejméně šesti bojovníky uniká po sedmácti měsících zatčení, než je v březnu 1946, po zradě jednoho z četníků dopaden komunistickými jednotkami ve východní Bosně.

Soudní proces s Mihailovičem z léta 1946 byl účelově zmanipulovaný a nespravedlivý. Vypovídali v něm nepřipustní svědkové, mnohé „důkazy“ byly vědomě dezinterpretovány či dokonce podvrženy. Mihailovič ve své dlouhé a důstojné řeči připravil jugoslávským komunistům mediální porážku, kdy přesvědčivě a racionálně vyvracel proti němu vznesená obvinění a získal si sympatie nezaujatých pozorovatelů, jakož i žurnalistů. Dvanáctého června 1946 byl generál Dragoljub Mihailovič nespravedlivě odsouzen k trestu smrti jako zrádce a válečný zločinec. Sedmnáctého července téhož roku předstoupil před popravčí četou.

Zachránění američtí letci a ostatní účastníci operace Halyard rozpoutali již krátce po Mihailovičově zatčení razantní kampaň na generálovu podporu, která našla v USA slušnou odezvu. Pod vedením majora Richarda Felmana vznikl „Výbor za spravedlivý proces s generálem Mihailovičem“, později přejmenovaný na „Národní výbor zachráněných letců“. Výbor dokázal získat podporu mnoha osobností americké politiky i ostatních oblastí veřejného života a podařilo se mu dostat Mihailovičovu kauzu do mnoha médií nejrůznějšího druhu.

Také díky tomuto tlaku vyznamenal americký prezident Harry Truman koncem března 1948 Dražu Mihailoviče in memoriam Řádem cti, nejvyšším vyznamenáním, jaké mohl Mihailovič obdržet.

Snaha postavit Dražovi ve Washingtonu pomník naopak vyšla naprázdno.

Někteří účastníci operace Halyard se v letech 1995 a 2005 zúčastnili v Srbsku oslav Dne vítězství. Pokaždé byli přijati s bouřlivým nadšením a při druhé návštěvě předali Mihailovičově dceři zmiňovaný Řád cti, do té doby uložený v USA. Většina amerických médií jejich návštěvy z politických důvodů ignorovala.

K odkazu generála Mihailoviče se v průběhu padesátých až osmdesátých let hlásilo několik předních amerických politiků, ať už šlo o senátory, guvernéry, či prezidenty. Jmenujme ty nejdůležitější – Barry Goldwater, Dwight Eisenhower, Richard Nixon a nejvýrazněji Ronald Reagan. Mihailovičův příběh byl využíván mimo jiné při kampaních ostře antikomunistických republikánských politiků v USA.

Se změnou politické situace v devadesátých letech se administrativy amerických prezidentů Billa Clintona a George Bushe mladšího začaly v souvislosti s rozpadem Jugoslávie a dvěma kosovskými krizemi vymezovat negativně vůči Srbsku jako zemi (lhostejno, zda byl u moci nacionálsocialista Milošević, konzervativce Koštunica či liberál Tadič).

Srbsko muselo být líčeno jako téměř komunistická a z principu „darebácká“ země, takže jakékoliv zmínky o činnosti Draži Mihailoviče z oficiálních míst ustaly.

Pro řadu Američanů však zůstává generál Mihailovič hrdinou a přítelem jejich země, jak dokázal i nebyvalý zájem o publikaci Gregoryho Freemana „*Zapomenutých pět set*“ z roku 2007, popisující operaci Halyard.

V Srbsku je po pádu Titova režimu Mihailovič přirozeně znovu nalezeným a někdy až nekriticky zbožňovaným národním hrdinou.

Generál Draža Mihailovič a ravnogorské četnické hnutí nepatří v českém prostředí k výrazným tématům a o záchraně spojeneckých letců Mihailovičovými lidmi najdeme v česky psané literatuře pouze pár zmínek, přestože šlo o unikátní akci.

Cílem, který jsem si předsevzal při tvorbě mé diplomové práce bylo ukázat vznik a působení Jugoslávského vojska ve vlasti s důrazem na operaci Halyard jako nejslavnějšího okamžiku

ravnogorského hnutí. Byl bych rád, kdybych touto prací stvořil komplexní pojednání na toto téma.
Snad jsem svému cíli a přání dostal.

Seznam literatury a pramenů

Literatura

Auty, P., Clogg, R (ed.) : British foreign policy towards wartime Yugoslavia and Greece, The Macmillan Press Ltd., 1975

Freeman, G. : Forgotten 500. The untold story of the men who risked all for the greatest rescue mission of World War II, New american library, 2007

Hoare, M. : Genocide and resistance in Hitler's Bosnia. The partisans and the chetniks 1941 – 1943, Oxford university press, 2006

Karchmar, L. : Draža Mihailovic and the rise of the cetnik movement, 1941-1942, Garland Publisher, 1987

Martin, D. : The web of disinformation. Churchill's Yugoslav blunder, Harcourt Brace Jovanovich, 1990.

Martin, D. : Patriot or traitor. The case of general Mihailović, Hoover Institution Press, Stanford University, 1978.

Pelikán, J., Tejchman, M, Rychlík, J., Havlíková, L., Chrobák, T., Vojtěchovský, O. : Dějiny Srbska, Lidové noviny, 2005

Pelikán, J., Tejchman, M. : Dějiny Jugoslávie (1918 – 1991), Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1995

Pešič, M. : Operation Air bridge. Serbian chetniks and the rescued american airmen in World War II (doplněno o „Testimonies of participants“), Serbian masters society, 2002

Pirjevec, J. : Jugoslávie 1918 – 1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie, Argo, 2000

Ridley, J. : Tito. Životopis otce Jugoslávie, Dialog, 1995

Ritchie, S. : Our man in Yugoslavia. The story of a Secret service operation, Frank Cass Publishers, 2005

Roberts, W. : Tito, Mihailovic, and the Allies, 1941–1945, Duke University Press, 1973.

Rychlík, J., Perenčević, M. : Dějiny Chorvatska, Lidové noviny, 2007

Tejchman, M. : Balkán ve válce a v revoluci 1939 – 1945, Karolinum, 2008

Šesták, J., Tejchman, M., Havelková, L. : Dějiny jihoslovanských zemí, Lidové noviny, 1998

Weithmann, M. : Balkán. 2000 let mezi Východem a Západem, Vyšehrad, 1996

Paměti

(Paměti účastníků operace Halyard jsou jakožto příloha „Testimonies of participants“ součástí práce Miodraga Pešiče, vzpomínky členů britských misí zase obsahuje sborník Phyllise Autyho a Roberta Clogga, obojí viz výše)

Djilas, M. : Wartime, Harcourt Brace Jovanovich, 1980

Churchill, W : Druhá světová válka (třetí až šestá část), Lidové noviny, 1994 ,1995

Jenkins, B. : Říkali mi Commando. Vzpomínka na operace 43. komanda britské Královské námořní pěchoty na jaderském pobřeží, Books, 1998

Lees, M. : The rape of Serbia: The British Role in Tito's Grab for Power 1943-1944, Harcourt Brace Jovanovich, 1991

Tito, J. : Boj za osvobození Jugoslávie, Svoboda, 1946

Články

Martin,D. : General Draza Mihailovich – The officer and the man

In : <http://www.generalmihailovich.com/2006/11/general-draza-mihailovich-brilliant.html>

McDowell,C. : Charges of partisan collaboration with the Germans during World War two in Yugoslavia In : <http://www.generalmihailovich.com/2006/09/charges-of-partisan-collaboration-with.html>

Pavasovic,M. : Heroes or villains ? Článek z magazínu Current Cross, ke stažení v pdf kupříkladu zde - <http://www.freewebs.com/ovsiste/Chetniks.pdf>

Rebic,A. : The death of a good man – How european democracy killed general Mihailovich

In : <http://www.freerepublic.com/focus/news/2047174/posts>

Rebic, A. : The Halyard mission rescue operation honored for epical heroism In :

<http://www.generalmihailovich.com/2006/09/halyard-mission-rescue-operation.html>

Rebic, A. : Nazi reprisal policy in Serbia shamelessly exploited by The Yugoslav communists.

In : <http://www.generalmihailovich.com/2007/03/nazi-reprisal-policy-in-serbia.html>

Savich, K. : George Orwell on the case of general Draza Mihailovich. In :

<http://www.generalmihailovich.com/2008/11/george-orwell-on-case-of-general-draza.html>

Savich, K. : Mission over Ploesti. The rescue of US airmen in Serbia In :

<http://serbianna.com/blogs/savich/>

Savich, K. : Draza Mihailović and the rescue of american airmen during World War II In :

http://www.serbianunity.net/culture/history/Draza_Mihailovich/rescue.html

Tito, J. : Cestou nové Jugoslávie In : F:\Pražský web pro studenou válku Maršál Tito Cesta nové Jugoslávie.mht

Touche, D : The mystery of Mihailovich. Patriot or traitor ? In :
<http://www.generalmihailovich.com/2006/11/mystery-of-mihailovich-patriot-or.html>

Veselý,D. : Balkánské války v retrospektivě In :
<http://vesely.blog.respekt.cz/c/77128/Balkanske-valky-v-retrospektive.html>

Internetové portály a blogy

<http://www.generalmihailovich.com/> - Blog spravovaný Aleksandrou Rebičovou. Podrobně se zabývá postavou generála Mihailoviče, zprostředkovává i velmi cenné historické dokumenty k tématu

<http://www.serbianna.com/> - Web intelektuálních špiček srbské emigrace v USA

<http://www.srpska-mreza.com/> - Web umírněných srbských nacionalistů

www.wikipedia.org - Internetová encyklopedie

www.tripatlas.com - Internetová encyklopedie.

www.youtube.com - Server pro ukládání videonahrávek z celého světa

<http://balkansnet.org/draza.html> - Webové stránky příznivců ravnogorského hnutí

<http://www.praguecoldwar.cz/> - Pražský web pro Studenou válku

Prameny dokumentární povahy

The trial of Dragoljub – Draža - Mihailović – stenographic record - Anglický překlad stenografického záznamu soudního procesu s generálem Mihailovićem i příložených dokumentů In : http://trial-mihailovic-1946.org/IMG/pdf/Trial-indictment_web.pdf

Záznam ze slyšení amerického Kongresu ohledně činnosti Dragoljuba Mihailoviče, konaného 19.11. 1987. In : <http://www.srpska-mreza.com/History/ww2/Felman/snf-speech.html>

Rebic,A. (ed.) : The closing speech of general Mihailovich at his trial in Belgrade, 1946 - Anglický překlad závěrečné řeči gen. Mihailoviče před soudním tribunálem v Bělehradu, <http://www.generalmihailovich.com/2009/03/closing-speech-of-general-mihailovich.html>

Filmové prameny

Četníci – bojující guerilly - <http://video.google.com/videoplay?docid=-471406190993510264&q=cetnicka+gerila&ei=m4iLSMafF4jM2wK6-sTmAw>
Americký dobrodružný propagandistický film z roku 1943

Образовá příloha

Plukovník Dragoljub Mihailovič v roce 1937 jako vojenský atašé v ČSR.

Plukovník Mihailovič krátce před druhou světovou válkou

Bojová zástava ravnogorských četniků („За крале а за vlast – Svobodu nebo smrt“)

Oddíl příslušníků Jugoslávského vojska ve vlasti

Generál Mihailovič na přehlídce četnických oddílů

Zatykač na Dražu Mihailoviče z konce roku 1941

Mihailovičův „portrét“ na titulní stránce amerického magazínu Time

Oslavný článek na Mihailoviče v západním tisku

Plakát k filmu „Četnici – bojující guerilly“ z roku 1943

Gen. Mihailovič mezi britskými poradci (v brýlích plk. William Bailey, se sklopenou hlavou gen. William Armstrong)

Mihailovič v létě 1944 s příslušníky amerických misí

Kapitán George Musulin, legendární „veliký George“

Kpt. Musulin v četnickém ustrojení.

Podplukovník Zvonimir Vučkovič,
velitel prvního ravnogorského sboru

George Musulin se „Zvonko“ Vučkovičem

Kapitán Nick Lalich s Mihailovičem

Američtí letci, zachránění četniky při operaci
Halyard

Jedna ze mnoha evakuací z Galovičova
pole v srpnu 1944

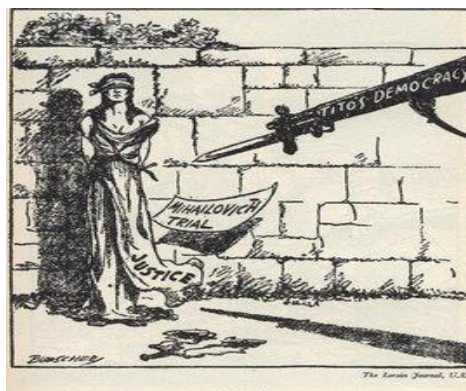
Zachránění spojenečtí letci těsně před odletem ze Srbska

Četníci a američtí letci před transportním letounem u Pranjani

Dražo Mihailovič před soudem v létě 1946

Americká karikatura Dražova procesu

Demonstrace na Mihailovičovu podporu, svolaná americkými letci před ambasádu komunistické Jugoslávie, 1946

Foto z téhož protestu

Posmrtné udělení Řádu cti generálu Mihailovičovi americkým prezidentem Harry Trumanem, březen 1948

Američtí účastníci operace Halyard s Mihailovičovou dcerou Gordanou, květen 2005

Major Richard Felman roku 1945

Major Felman na Ravne Goře v četnické čepici, květen 1995

Pamětní cedule Muzea operace Halyard v Pranjani

Pomník generála Mihailoviče na Ravne Goře

Abecední seznam relevantních velitelů Jugoslávského vojska ve vlasti 1941 – 1945 (textová příloha)

Vzhledem k tomu, že se v mé diplomové práci objevuje řada jmen lokálních četnických velitelů i jiných četnických důstojníků, přikládám nyní formou abecedního seznamu jejich přehled. Uvedená hodnota je ta nejvyšší, které během války dosáhli.

Čekovič, Radiša, kapitán – Četnický důstojník na území užšího Srbska, později se jako velitel druhého ravnogorského sboru zásadně podílel na operaci Halyard.

Dangič, Jezdimir, major – Mihailovičův emisar v Bosně, později lokální východobosenský velitel, jeho jméno je spojeno s vyhlazováním muslimského obyvatelstva a krachem konference ve Vlasenici

Danilovič, Uglješa, major – lokální velitel na území Bosny

Djujič, Momčilo, major – lokální velitel na území Bosny. Spoluorganizoval vyhlazování muslimských oblastí, od roku 1943 faktickým kolaborantem s Němci

Djukanovič, Pero, major – lokální černohorský velitel, vysoce respektovaný i značně samostatnými bosenskými a černohorskými četnickými skupinami. Smlouvou s generálem Birolim v únoru 1942 položil základy k bezpečnému zázemí pro četnický odboj v italském záboru.

Djurič, Radoslav („Rade“), major – Už od počátků četnického odboje jeden z velících důstojníků v Mihailovičově Horském štábu na Ravné Goře. V polovině roku 1944 přeběhl na stranu partyzánů. V roce 1946 svědčil ve zmanipulovaném procesu s Mihailovičem.

Djurišič, Pavel, major – Lokální velitel v Černé Hoře. Po německé ofenzivě z listopadu a prosince 1941 poskytl Djurišič u Kolašinu dočasné útočiště štábu gen. Mihailoviče. Zprvu loajální důstojník a Mihailovičův přítel. Později jedná značně samostatně, od roku 1943 se dopouští aktů kolaborace, roku 1944 přebíhá na stranu Němců.

Drakulič, Mišo, kapitán – Lokální východobosenský velitel, stoupenec zachování četnicko – partyzánské aliance ve východní Bosně. Svou myšlenku neúspěšně hájil na vlastnické konferenci.

Drenovič, Uroš, kapitán – Lokální velitel v Bosně. Velmi brzy uzavírá spojení s ustašovci, navazuje ovšem i krátká spojení s partyzány, udržuje výborné kontakty s Italy. Od roku 1943 se plně osamostatňuje a jeho četnici bojují po boku sil NDH.

Keserovič, Dragutin, podplukovník – Četnický velitel na území užšího Srbska. Jednotky pod jeho vedením osvobodily v říjnu 1944 společně s Rudou armádou Kruševac

Lalatovič, Miroslav („Mirko“), major – Důstojník Mihailovičova štábu, měl na starosti zejména záležitosti zpravodajského charakteru. Patřil k průvodcům britského kapitána Hudsona, podílel se na operaci Halyard. Podle plukovníka Baileyho byl šedou eminencí Horského štábu.

Lukačević, Vojislav („Voja“), major – Lokální velitel v Hercegovině

Mišič, Aleksandar, major – četnický důstojník v Srbsku. Jeho jméno je spojeno s největší společnou četnicko – partyzánskou akcí proti Němcům v okolí Valjeva a Krsljeva, koncem října 1941. V jeho domě proběhlo také jednání mezi Mihailovičem a Titem.

Novak, Karel, major – velitel „Modré legie“, tedy Jugoslávského vojska ve vlasti na území Slovinska.

Ostojič, Zaharije, major – četnický velitel v Srbsku. Stál v čele Mihailovičovy výzvedné služby, provázel britského kapitána Hudsona. V roce 1943 jeho jednotky porazily Němce u Visegrádu, Prijepolje i Berane a úspěšně konfrontovaly další německé posádky.

Pantič, Branislav („Branko“), plukovník – Od počátku četnického hnutí důstojník Mihailovičova Horského štábu, do prosincové ofenzívy Osy v roce 1941 faktický Mihailovičův zástupce. V listopadu 1941 spoluzprostředkoval neúspěšné jednání Mihailoviče s veliteli Wehrmachtu.

Perhinek, Rudi, podplukovník – Lokální velitel v Bosně. V roce 1943 donutil ke kapitulaci italskou divizi Venezia

Radič, Radoslav („Radko“), major – Od počátku četnického hnutí důstojník Mihailovičova Horského štábu.

Šarkovič, Boško, major – Četnický důstojník v Srbsku. Roku 1943 porazil Němce u Rašky a bojoval s menšími jednotkami okupanta v blízkosti strategických železničních tahů.

Todorovič, Boško, major – Na počátku četnického hnutí důstojník Mihailovičova Horského štábu, později Mihailovičův emisar v Bosně. Podstatně spolehlivější a loajálnější než druhý emisar, major Dangič.

Todorovič, Žarko, major – Od počátku četnického hnutí důstojník Mihailovičova Horského štábu.

Trifunovič, Miroslav, generál – Důstojník Mihailovičova Horského štábu. Jediný předválečný generál, který se dlouhodoběji dal do služeb Jugoslávského vojska ve vlasti.

Vučkovič, Zvonimir, („Zvonko“), podplukovník – Zpočátku stál v čele oddílu Mihailovičovy osobní stráže, později byl velitelem bojových jednotek na území užšího Srbska. V prestižní funkci velitele prvního ravnogorského sboru zajišťoval vojenskou bezpečnost oblasti okolo hlavního letiště v Pranjani při operaci Halyard. Na sklonku války se stal důstojníkem Mihailovičova Horského štábu. Podle mnohých tvrzení nejschopnější četnický velitel.

